

Marjo Muiruri

SATEENKAARIPERHEET LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖSSÄ

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

2018

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Tutkittavan ilmiön käsitteellistäminen.....	4
2.1 Vanhemmuus ja sateenkaarivanhemmuus.....	4
2.2 Lastensuojelun sosiaalityö	7
2.3 Kohtaaminen ja vuorovaikutus asiakassuhteessa.....	13
3 Sukupuolijattelu ja feministinen sosiaalityö.....	19
3.1 Feminismin ja sukupuolijattelun kehitys.....	19
3.2 Postmoderni feministinen sosiaalityö.....	24
4 Tutkimuksen toteuttaminen	27
4.1 Tutkimuskysymys ja metodologiset sitoumukset	27
4.2 Tutkimuksen rajaus- ja hylkäämiskriteerit	30
4.3 Elektronisten tietokantojen hakutulokset ja tutkimusten lähiluenta	31
4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	33
5 Aineiston muodostaminen ja kuvaaminen	36
6 Tutkimustulokset.....	43
6.1 Sateenkaarivanhemmuus ja vanhemmuuden haasteet	43
6.2 Sateenkaarivanhempiin asennoituminen ja huomioiminen sosiaalityössä.....	53
7 Johtopäätökset.....	58
8 Pohdinta	63
Lähteet	67
Liite 1: Vuosina 2006-2016 Suomessa tehdyt sukupuolivähemmistöjä koskevat tutkimukset ja pro gradu -tutkielmat.....	74
Liite 2: Elektronisissa tietokannoissa käytetyt hakulauseet	76
Liite 3: Tietokantojen hakutulokset	78

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Työn nimi: Sateenkaariperheet lastensuojelun sosiaalityössä.
Systemaattinen kirjallisuuskatsaus
Tekijä: Marjo Muiruri
Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityön maisterikoulutus
Työn laji: Pro gradu–työ X Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__
Sivumäärä: 74 + 3 liitettä
Vuosi: 2018

Tiivistelmä:

Tässä pro gradu -tutkielmassa on tavoitteena tutkia sateenkaarivanhempien kohtaamista lastensuojelun sosiaalityössä. Miten sateenkaarivanhemmat huomioidaan lastensuojelun työskentelyssä ja millaista asennoitumista sateenkaarivanhemmat kohtaavat lastensuojelun sosiaalityössä. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan, millaisia haasteita sateenkaarivanhemmuuteen liittyy.

Tutkielman teoreettinen aineisto on kerätty systemaattisena kirjallisuuskatsauksena suomen- ja englanninkielellä tehdystä tutkimuskirjallisuudesta. Tutkielman aineisto koostuu yhteensä yhdeksästä tieteellisestä artikkelista, neljästä tieteellisestä tutkimuksesta ja kymmenestä muusta tieteellisestä julkaisusta (N=23). Tutkielman teoreettisena lähtökohtana ovat sukupuoliäjtätelu ja feministinen sosiaalityö.

Tutkimustulosten mukaan sateenkaarivanhemmuuteen haasteita toivat heteronormatiiviset oletukset, ydinperheäjtätelu, seksuaalinen suuntautuminen ja stigma. Heteronormatiiviset oletukset ja ydinperheäjtätelu istuvat yhteiskunnissa ja ihmisissä tiukasti ja niihin verrataan kaikkia muita perheitä ja perhemuotoja. Myös sosiaalityöntekijöillä on vallalla heteronormatiivinen perhekäsitys etenkin tiedostamattomissa asenteissa. Normatiivinen äjtätelu näkyy myös lastensuojelun ohjeistuksissa. Heteronormatiivisuuden olemassaolo vaikeuttaa esimerkiksi parisuhdeväkivaltaa kokeneen sateenkaari-ihmisen avun ja tuen saantia etenkin viranomaistasolla. Syrjinnän pelon ja onnistumisen pakon vuoksi sateenkaariperheet jättävät käyttämättä perhe- ja sosiaalipalveluita. Sateenkaarivanhempien kokemuksen mukaan sosiaalialan ammattilaiset eivät kykene ottamaan asioita avoimesti esille. Tulosten mukaan sateenkaarivanhemmuuden haasteiden kanssa työskenneltäessä on tärkeää keskittyä vanhempien vahvuuksiin ja vanhempien identiteetin rakentumiseen, sekä siihen, millä tavoin haasteet koetaan yksilötasolla, pariskuntana ja perheenä. Ammattilaisten, jotka ovat tekemisissä sateenkaarivanhempien kanssa, tulee pohtia omaa asennettaan ja käsitystään sateenkaari-ihmisistä. Sosiaalityön koulutukseen tulisi panostaa niin, että tulevilla ammattilaisilla olisi valmiuksia kohdata työssään erilaisia perheitä.

Avainsanat: Sateenkaariperhe, LGBTQ, lastensuojelu, kohtaaminen, sukupuoliäjtäteli, feministinen sosiaalityö

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

(vain Lappia koskevat)

1 Johdanto

Sosiaalityön ammattilaisena minulle on tärkeää ihmisten kohtaaminen, tasa-arvoisuus ja tasa-arvoinen kohtelu. Näistä lähtökohdista lähdin pohtimaan pro gradu -tutkielmani aihetta. Alun perin tutkielmani tavoitteena oli tutkia sateenkaarivanhempien kokemuksia lastensuojelun sosiaalityöstä sateenkaarivanhempien omakohtaisten kirjoitusten pohjalta. Valitettavasti en kuitenkaan saanut aiheeseen materiaalia, vaikka kirjoituskutsu julkaistiin Facebookissa avoimena kirjoituskutsuna ja Sateenkaariperheet ry:n internet-sivulla ja Facebook-seinällä. Seuraavaksi yritin jatkaa tutkielman tekoa systemaattisena kirjallisuuskatsauksena, mutta sekään ei onnistunut, koska sateenkaarivanhempien kokemuksia lastensuojelusta ei ole tutkittu. Olin siis löytänyt aiheen, jota kukaan muu ei ole tutkinut, mutta myös sen tutkiminen osoittautui liian haasteelliseksi. Talentia ry:n järjestämällä Sosiaalityön asiantuntija 2018 -päivillä 13.3.2018 keskustelin pro gradu -tutkielmastani sateenkaarijärjestöjen perhesuhdekeskuksen projektipäällikön Sanna Nevalan kanssa. Nevala kertoi, että sateenkaariperheiden vanhemmilla on kova pärjäämisen pakko, minkä vuoksi perhe-elämän haasteista ei välttämättä haluta kertoa. Nevalan mukaan olisi erittäin tärkeää, että sateenkaarivanhempia saataisiin aktivoitua kertomaan kokemuksistaan lastensuojelun sosiaalityöstä, mutta luultavasti aika ei ole vielä kypsä kertomaan kipeistä asioista. Toivottavasti myöhemmin tulee ajankohta, joka on aiheen tutkimiselle otollisempi. Edellä kuvattujen vaiheiden kautta päädyin lopulliseen tutkimusaiheeseeni.

Tässä tutkielmassani haluan tutkia samaa sukupuolta olevien vanhempien eli niin kutsuttujen sateenkaariperheiden vanhempien kohtaamista lastensuojelussa aiemmin tehtyjen tutkimusten pohjalta. Tutkielmani tavoitteena on selvittää, miten sateenkaariperheet huomioidaan lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkielmani on teorettinen ja toteutettu systemaattisena kirjallisuuskatsauksena pääosin englanninkielisen tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen pohjalta valikoitunut aineistoni koostuu yhteensä yhdeksästä tieteellisestä artikkelista, neljästä tieteellisestä tutkimuksesta ja kymmenestä muusta tieteellisestä julkaisusta (N=23). Tutkimusaineiston poh-

jalta analysoin ja tulkitseen sateenkaarivanhemmuuden haasteita, miten sateenkaariperheen vanhemmat huomioidaan lastensuojelun sosiaalityössä ja sitä, millaista asennoitumista sateenkaarivanhemmat kohtaavat lastensuojelun sosiaalityössä.

Aihe kiinnostaa minua sen vuoksi, että sateenkaariperheiden määrä Suomessa on lisääntynyt, mutta sosiaalityön koulutuksessa tai sosiaalityön kentällä siihen ei juurikaan ole kiinnitetty huomiota. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2012 Suomessa oli 578 400 lapsiperhettä, joista noin 400 perustui samaa sukupuolta olevien vanhempien rekisteröidylle parisuhteelle. Tilastossa näkyvät kuitenkin vain virallisesti rekisteröidyt parisuhteet, näiden ohella Suomessa on näkymättömiä sateenkaariperheitä, joiden todellinen lukumäärä ei ole tiedossa. Rekisteröidyn parisuhteen ympärille rakentuneiden lapsiperheiden määrä on Tilastokeskuksen mukaan lisääntynyt koko 2000-luvun ajan. (THL 2013.) Yhdysvalloissa 2000 U.S. census -tutkimuksen mukaan 34% lesbopareista ja 22% homopareista on ainakin yksi alle 18-vuotias lapsi. Tämä tarkoittaa sitä, että lesboparien vanhemmuuden todennäköisyys on 75% avioliitossa oleviin heteropareihin verrattuna ja homomiesten 50%. (Cahill 2009b, 249.) Vuonna 2007 UCLA School of Law and the Urban Institute:n tekemän tutkimuksen mukaan yli 50% homomiehistä haluaa tulla isäksi, kun taas lesbonaisista vanhemmuudesta haaveili 41%. (Wagner 2010.)

Mielestäni sosiaalityön kentällä vallitsee edelleen perinteinen heteroseksuaalinen perhekäsitys, jonka pohjalta lastensuojelun sosiaalityötä tehdään. Myös perhe- ja palveluministeri kansanedustaja Annika Saarikko on huolissaan siitä, osataanko nykyajan perhetilanteet, kuten ero- tai sateenkaariperheet, huomioida riittävällä tasolla palveluja kehitettäessä.

”Lasten etu huomioidaan parhaiten tukemalla koko perhettä. Erilaisten perheiden ja monimuotoisuuden tunnistaminen on erittäin tärkeää. Mitään perhemuotoa ei pitäisi tarvita selitellä tai tuntea siitä huonommuutta”. (STM 2017.)

Sosiaalityön heteroseksuaalisesta perhekäsityksestä kerrottiin myös Ylen uutisissa 2.6.2016. Uutisen mukaan lesbovanhempien kanssa työskennelleet sosiaalityöntekijät olivat olleet huolissaan siitä, kuka opettaa lesbovanhempien pojan käymään ”puskapisalla” (Yle 2016).

Suomessa on viimeisen kymmenen vuoden (2006-2016) aikana tehty sateenkaariperheisiin liittyviä tutkimuksia, mutta heidän kokemuksiin tai kohtaamistaan lastensuojelun sosiaalityössä ei ole tutkittu (liite 1, 75). Suomessa tehdyt tutkimukset ovat liittyneet sateenkaariperheiden kohtaamiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa, perheen sisäiseen adoptioon, sateenkaariperheiden perhekäsitykseen ja vanhemmuuteen, sateenkaariperheiden lasten hyvinvointiin ja sukupuolineutraaliin avioliittoon. Sateenkaariperheiden kohtaamiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa liittyvissä tutkimuksissa on tutkittu muun muassa hedelmöitysklinikoiden, äitiysneuvolan, perheneuvonnan, päivähoiton, koulun ja kolmannen sektorin palveluiden ja sateenkaariperheiden kohtaamisia.

Pro gradu -tutkielmassani lähdin liikkeelle tutkielman keskeisten käsitteiden avaamisella. Tutkittavan ilmiön käsitteellistämisen jälkeen siirryn tutkielmani teoreettiseen viitekehukseen, joka rakentuu feministisestä sosiaalityöstä ja sukupuoliajattelusta. Tässä luvussa tuon esille feminismiin ja sukupuoliajattelun kehittymisen, feminismin keskeisten teoreetikkojen teorialaajat ja feministisen sosiaalityön raamit. Luvussa neljä ”tutkimuksen strategia ja toteuttaminen”, käyn läpi vaihe vaiheelta tutkimuksen etenemisen, minkä jälkeen siirryn tutkimustuloksiin ja tutkimuksen johtopäätöksiin. Pohdinnassa käyn läpi pro gradu -tutkielman antia omalle oppimiselleni ja pohdin tutkimusprosessissa heränneitä ajatuksiani. Ajattelen tutkielman olevan hyödyksi sosiaalialan opiskelijoille, kouluttajille ja ammattilaisille.

2 Tutkittavan ilmiön käsitteellistäminen

2.1 Vanhemmuus ja sateenkaarivanhemmuus

Vanhemmuus käsitteenä pitää sisällään biologisen, sosiaalisen ja psykologisen osatekijän, jotka ovat myös osittain päällekkäisiä. Biologinen vanhemmuus määrittelee lapsen genetiikan. Sosiaalisen vanhemmuuden kautta muodostuu lapsen sosiaalinen identiteetti, eli lapsi saa sen myötä muun muassa nimen, kansallisen identiteetin ja kansalaisuuden. Psykologinen vanhemmuus taas muodostuu niistä vanhemman ominaisuuksista ja tavoista, joilla hän tukee lapsen psykologista identiteettiä. Psykologinen vanhemmuus voi kehittyä ilman biologista vanhemmuutta. (Gerris 1994, 148-149.) Vanhemmuus ei siis ole vain geneettisesti määräytyvää toimintaa, vaan se toteutuu monitasoisissa vuorovaikutussuhteissa, jotka ovat sidoksissa aikaan ja paikkaan (Alasuutari 2003, 14).

Sukupuolen ja vanhemmuuden perustasta on Suomessa käyty keskustelua etenkin tasa-arvoiseen avioliittolakiin liittyen. Sukupuolineutraali avioliitto on herättänyt kiivasta keskustelua eduskunnassa ja puhe homo- ja lesboparien adoptio-oikeudesta on kuumentanut keskustelua entisestään. Mieheys ja naiseus tai isyys ja äitiys nähdään muuttumattomina ominaisuuksina, minkä vuoksi ihmisillä on kielteinen kanta homoavioliittoihin tai samaa sukupuolta olevien adoptio-oikeuteen. Yleisesti homo- ja lesboparien adoptio-oikeutta vastustettaessa väitetään, että lapsi tarvitsee sekä isän että äidin. Äidin, joka tarjoaa jälkikasvulle hoivaa ja läheisyyden käyttäytymismallin ja isän, ”miehen mallin”. Argumentit on ankkuroitu vahvasti sukupuolirooleihin. Ajatus siitä, että lapsi tarvitsee sekä miehen, että naisen mallin, voi olla myös heteronormatiivisen perhemallin ulkopuolella sateenkaariperheessä. (Rintamäki, Autio, Riihiluoma & Suvanne 2015, Räsänen 2016, 8-9 mukaan.)

Tutkielmassani käsite sateenkaarivanhempi viittaa vanhempaan, joka on lesbo-, homo- tai bi-seksuaalinen, ei-heteroseksuaalinen, transseksuaalinen tai -sukupuolinen henkilö.

Kia Aarnion (2014, 6) mukaan sateenkaari -sanaa käytetään suomen kielessä usein kuvaamaan seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta, kuten esimerkiksi sateenkaari-ihminen ja sateenkaarivanhempi. Sateenkaari-ihmisistä voidaan myös käyttää LGBTQ -ihminen käsitettä. LGBTQ kirjainyhdistelmä tarkoittaa lesbo- (L), homo- (G), bi- (B), trans- (T), queer (Q) -seksuaalista ihmistä.

Perhe -käsitteen määrittelemisen on haastavaa, sillä perhemuotoja on yhteiskunnassamme useita. Perhemuotojen moninaisuutta kuvaa se, että Juha Jämsä ja Paula Kuosmanen (2006, 19) ovat Sateenkaariperhe -kysely 2006 -tutkimuksessaan jakaneet perhemuodot seitsemään luokkaan sekä sukupuolittuneesti tarkemmin 14 perhemuodon mukaan. Anna Moringin (2013, 48) mukaan länsimaissa heteroseksuaalinen ydinperhe toimii erilaisten perhepuheiden ideaalina, vertailukohteena ja ihanteena. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan perhe muodostuu yhdessä asuvista avio- tai avoliitossa olevista tai parisuhteen rekisteröineistä henkilöistä ja heidän lapsistaan, toisesta vanhemmasta lapsineen sekä avio- ja avopuolisoista ja parisuhteensa rekisteröineistä henkilöistä, joilla ei ole lapsia (Tilastokeskus 2017).

Esittelen seuraavaksi Jämsän ja Kuosmasen (2006) tekemän jaottelun mukaisesti seitsemän perhemuotoa. *Ydinperheen* muodostavat keskenään parisuhteessa olevat vanhemmat, riippumatta vanhempien sukupuolesta, ja tähän parisuhteeseen saadut yhteiset lapset. *Uusperheellä* tarkoitetaan perheitä, joihin kuuluu lapsia nykyisten puolisoitten edellisistä suhteista sekä mahdolliset yhteiset lapset. Sateenkaariperheiden keskuudessa käyttöönotettu *apilaperhe* tarkoittaa useamman kuin kahden vanhemman perhettä. Apilaperheissä on alusta saakka ollut suunnitelmallisesti useampia vanhempia. Esimerkiksi neliapilaperheen muodostaa mies- ja naisparin neljän vanhemman perhe, kolmiapilaperheen yksittäisen miehen tai naisen ja mies- tai naisparin kolmen vanhemman perhe. Virallisemmissa yhteyksissä puhutaan usein *moniapilaperheistä*, joilla tarkoitetaan useamman kuin kahden vanhemman perheitä. *Yksinhuoltajan perheen* muodostaa yksi vanhempi ja lapset. *Etävanhemman perheessä* vanhempi asuu lapsen kanssa eri kotitaloudessa. *Lapseton nais- tai miespari*, jotka ovat raskaana tai odottavat lasta. *Monimuotoisilla perheillä* tarkoitetaan perheitä, joiden perhemuoto ei asetu aiemmin kuvattuihin perheisiin. (Mt., 19-20.) Shelley Park (2013) antaa edellä mainituille perhe-

muodoille yhteisen nimittäjän *postmodernit* perheet. Postmodernit perheet ovat moniulotteisia kokonaisuuksia, jossa perheenjäsenten välillä ei ole perinteisiä linkkejä. Postmoderneja perheitä ei myöskään pystytä kartoittamaan sukututkimuksella tai kuvaamaan perinteisellä sukupuulla. (Park 2013, 164.) Tässä tutkielmassa perheellä tarkoitan perhemuotoa, jossa on vähintään yksi aikuinen ja alaikäinen lapsi, jolle kyseenomainen aikuinen toimii vanhempana.

Anna Moringin (2013) väitöstutkimus, *Oudot perheet*, on ensimmäinen Suomessa julkaistu sateenkaariperheitä käsittelevä väitöstutkimus. Tutkimus käsittelee sateenkaariperheiden tilannetta sellaisena kuin se näyttäytyy suomalaisessa lainsäädännössä, mediakeskusteluissa ja sateenkaariperheille suunnatuissa opaskirjoissa. Moringin tutkimuksen mukaan sateenkaariperheiden asema Suomessa on marginaalinen ja kiistanalainen. Tähän syynä on se, että lainsäädäntö ei tunnista kaikkia sateenkaariperheiden vanhemmuuksia, minkä vuoksi lapselta puuttuu tapaamis- ja perintöoikeus kaikkiin vanhempiinsa nähden. Sateenkaariperheet ovatkin kehittäneet uudenlaisia tapoja käsittää vanhemmuus ja perhesuhteet, jotka perustuvat läsnäoloon, yhdessä vietettyyn arkeen ja vanhemmuuden tekemiseen, eivätkä lainsäädäntöön tai biologisen vanhemmuuden ensisijaisuuteen. Sateenkaaripuheessa vanhemmuuksien välillä on kuitenkin sukupuolittuneita eroja. Äitiyden nähdään rakentuvan teoissa ja arjessa, kun taas isyys rakentuu biologiseen siteeseen. (Moring 2013a.)

Sateenkaariperheiden vanhemmuuden vahvuutena vaikuttaa olevan se, että vanhemmat näyttävät paneutuvan vanhemmuuteensa keskimääräistä enemmän ja he ovat luoneet luottamukselliset välit lapseensa. Sateenkaariperheiden lapsia tuetaan ja kannustetaan enemmän ja heidän kanssa ruokaillaan yhdessä useammin kuin keskimääräisesti muissa saman ikäisten lasten perheissä. Lisäksi lapset kertovat rehellisemmin vanhemmilleen tekemisistään, sopivat kotiintuloajoista ja keskustelevat päiväntapahtumista useammin kuin valtaväestön lapset. Sateenkaariperheiden lapset kokevat kuitenkin vähemmistöstressiä, joka aiheutuu kuulumisesta perheeseen, jossa ainakin yksi vanhemmista identifioituu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön. Vähemmistöstressi ilmenee esimerkiksi pelkona siitä, että heille esitetään ärsyttäviä kysymyksiä vanhemmista, vanhempia loukataan tai heidän kustannuksellaan vitsaillaan ja kiusaamisen pelkona. Osa on myös kokenut kiusaamista ja haukkumista sateenkaariperheeseen kuulumisesta.

Jopa puolet lapsista, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään, on jättänyt kertomatta perheestään koulussa tai terveydenhuollossa. (Aarnio, Kallinen, Kylmä, Solantaus & Rotkirch 2017, 250-252.)

2.2 Lastensuojelun sosiaalityö

Lastensuojelun sosiaalityö ja sitä koskevat lait pohjautuvat YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista (LOS). Lapsen oikeuksien yleissopimus on solmittu 20.11.1989. Geneven sopimusten ohella lapsen oikeuksien yleissopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeusasiakirja. Sopimuksen perustana on lasten oikeus keskinäiseen yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen ”ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansallisuuteen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua” katsomatta (LOS 2. artikla). Lapsen edun asettaminen on yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden ohella ensisijalla (LOS 3. artikla). Muita pääperiaatteita ovat oikeus jäädä eloon, oikeus kehittyä ja oikeus osallistua. (Unicef 2016, 4.)

Lastensuojelu on yhteiskunnan ja kuntien vastuulla olevaa toimintaa, joka on tarkasti säädetty lastensuojelulaissa. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapselle turvallinen kasvuympäristö, lapsen tasapainoisen ja monipuolisen kehityksen takaaminen ja lapsen oikeus erityiseen suojeluun. Lapsen turvallisesta ja tasapainoisesta kehityksestä ja hyvinvoinnista vastaavat ensisijaisesti lapsen vanhemmat ja muut huoltajat. Viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässä ja pyrittävä tarjoamaan perheelle heidän tarvitsemaansa apua riittävän varhain. Lisäksi tarvittaessa viranomaisten tulee ohjata lapsi ja perhe lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun tulee tukea lapsen vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa tarvittavia palveluja ja tukitoimia järjestämällä. (LSL 417/2007 2§)

Lastensuojelulain, muun lainsäädännön ja viranomaisten ohella lapsen oikeuksien toteuttaminen koskee koko yhteiskuntaa. Lapsen etu veloitetaan asettamaan etusijalle

kaikessa viranomaistoiminnassa. (THL 2016.) Lapsen edun määrittelyminen on kuitenkin haasteellista. Lapsen edun käsitteeseen lastensuojelussa sisältyy Päivi Petreliuksen (2015) mukaan sekä käsitteellisiä, että käytännöllisiä haasteita. Juridisena käsitteenä lapsen etu on sekä yksilöllinen, että yleinen. Yleisesti lapsen etua on sovellettava jokaiseen lapseen, mutta lapsen edun sisältö täytyy määrittellä yksilöllisesti, jokaisen lapsen kohdalla erikseen. Lastensuojelun sosiaalityön pyrkimyksenä on luoda tietoa lapsen elämästä ja lähisuhteiden vaikutuksesta lapselle ja siitä, miten ne mahdollistavat ja tukevat lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun tavoitteena on määrittellä lapsen elämäntilannetta sekä luoda käsitys siitä, mitä toimenpiteitä kunkin lapsen kohdalla tarvitaan, jotta yhteiskunnalliset hyvää lapsuutta koskevat normit toteutuisivat vähintään minimitasolla. (Mt., 2015.) Lastensuojelun keskeisenä periaatteena on vastata lapsen edun mukaisesti jokaiseen vaarassa olevan lapsen ainutlaatuisen tilanteeseen. Lastensuojelun tehtävänä on tarjota jokaiselle asiakkaalleen, lapselle ja hänen perheelleen, juuri heidän tarvitsemansa tuki ja palvelut. (Heino 2007, 51.)

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2014 Lastensuojelun laatusuosituksen kunnille tueksi lastensuojelupalveluiden toteuttamiseen, arviointiin, kehittämiseen ja johtamiseen. Laatusuositukset on jaettu neljään sisällölliseen osa-alueeseen: Osallisuus lastensuojeluasiassa ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen palveluita kehitettäessä, Lapsilähtöinen yhteinen palvelujärjestelmä ja eri toimijoiden välinen yhteistyö, Osaavat ammattilaiset, tehtävänjako ja työn tuki sekä Moniulotteinen arviointi (STM 2014, 3). Laatusuositukset täydentävät lastensuojelulain periaatteita.

Lastensuojelun toimenpiteet alkavat yleensä lastensuojeluilmoituksesta tai tiedoksi saannista. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä lapsen lähipiiriin kuuluva ihminen tai muu lapsen elämään liittyvä taho. Lapsi voi myös tehdä itse itsestään lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä nimettömänä. Lastensuojeluilmoituksen voi myös tehdä niin sanottu ilmoitusvelvollinen taho, kuten päiväkotia, neuvola, poliisi, opettaja, lääkäri tai hammaslääkäri. Ilmoitusvelvollinen taho ei voi tehdä ilmoitusta nimettömänä. Lastensuojelulaissa on määritelty ilmoitusvelvolliset tahot (LSL 417/2007, §25; Aer 2012, 49). Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä puhelimitse, kirjallisesti tai käymällä sosiaalitoimistossa. Yhteydenotto voi lastensuojeluilmoituksen sijaan olla myös yhteydenotto lastensuojelun tarpeen arvioimiseksi. (Aer 2012, 49-52.)

Lastensuojeluilmoituksen saapumisen jälkeen sosiaalityöntekijä ottaa yhteyttä lapseen ja/tai vanhempiin. Ennen yhteydenottoa sosiaalityöntekijän on arvioitava se, tuleeko lapsi turvata ennen yhteydenottoa vanhempiin vai otetaanko yhteys ensin vanhempiin. Tilanteet, joissa lapsi turvataan ensin, liittyvät yleensä siihen, että on syytä epäillä lapsen olevan suuressa vaarassa. Tällaisia tilanteita ovat lapseen kohdistuva seksuaalinen tai fyysinen väkivalta tai muu lapsen terveyttä vaarantava tilanne. Kevyemmissä tapauksissa sosiaalityöntekijä on yleensä puhelimitse yhteydessä vanhempiin ja sopii heidän kanssaan tapaamisen joko kotiin tai sosiaalitoimistolle, jossa yhteisesti keskustellaan ilmoituksen sisällöstä ja mahdollisista ilmoituksen taustalla olevista ongelmista. Tapaamisen yhteydessä sosiaalityöntekijä kertoo sekä vanhemmille, että lapselle onko lastensuojeluilmoitus luonteeltaan sellainen, että se johtaa lastensuojelun jatkotoimenpiteisiin vai ei. Mikäli lastensuojeluilmoitus ei johda jatkotoimenpiteisiin, on asia perheen osalta loppuun käsitelty. Yleensä, mikäli ilmoitus johtaa toimenpiteisiin, aloitetaan lastensuojelun palvelutarpeen arviointi, joka on tehtävä kolmen kuukauden sisällä alkamispäivämäärästä ja aloitettava viikon sisällä lastensuojeluilmoituksen/yhteydenoton palvelutarpeen arvioimiseksi saapumisen jälkeen. (Kts. Aer 2012, 182-183.) Lastensuojelun palvelutarpeen arviointiin kuuluu Lastensuojelulain 26§ mukaan, että sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Arvioinnin tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin. (LSL 417/2007, §26; Aer 2012, 187.) Toisinaan ilmoituksen luonne on sellainen, että se johtaa suoraan lastensuojelun asiakkuuteen, jolloin kolmen kuukauden mittaista palvelun tarpeen arviointia ei tehdä. Suoraan asiakkuuteen johtavia tilanteita ovat esimerkiksi sellaiset tapaukset, joissa lapsi joudutaan kiireellisesti sijoittamaan heti lastensuojeluilmoituksen saapumisen jälkeen.

Avohuollon asiakkuuteen lapsi ja hänen perheensä siirtyvät yleensä lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnin jälkeen. Avohuollossa on käytössä erilaisia tukitoimia, joita avohuollon asiakkuus mahdollistaa asiakkaalle. Tukitoimia ovat muun muassa avohuollon taloudellinen tuki esimerkiksi lasten vaatehankintoihin ja harrastuksiin, tukiviikonloput lastensuojelulaitoksessa tai tukiperheessä, perhetyö ja avohuollon sijoitus perheelle tai

lapselle yksin. Avohuollon tukitoimet ovat aina vapaaehtoisia ja asiakas voi ne keskeyttää halutessaan. (Aer 2012, 36.) Avohuollon tukeen kuuluvat säännölliset tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa sekä asiakassuunnitelman tekeminen ja sen päivittäminen. Asiakassuunnitelman tavoitteena on toteuttaa asiakaslähtöisiä tavoitteita ja sitouttaa asiakas ja työntekijä yhteiseen prosessiin ja, että asiakas saisi monipuolisen, parhaiten itselleen sopivan palvelukokonaisuuden. (Mt., 67-68.)

Avohuollon tukitoimet ovat lastensuojelun tukitoimissa ensisijaisia. Avohuolto perustuu vapaaehtoisuuteen, eikä siihen sisälly välitöntä julkisen vallan käyttöä. (Mt., 40 & 65.) Tahdonvastaisia toimia lastensuojelussa ovat kiireellinen sijoitus ja huostaanotto. Huostaanotto ja kiireellinen sijoitus ovat toimia, jotka tulevat kysymykseen silloin, kun lapsen kehitys tai terveys uhkaa vakavasti vaarantua. Lapsen kehitys voi vaarantua muun muassa epäjohdonmukaisen kasvatuksen, alistamisen tai lapsen olennaisten tarpeiden huomiotta jättämisen vuoksi. Vanhemman ja lapsen roolit saattavat olla muotoutumattomat tai väärinpäin, myös huoltajan mielenterveydelliset ongelmat tai liiallinen päihteidenkäyttö voivat vaikuttaa hänen kykyynsä kasvattajana. Kasvuolosuhteiden seurauksia arvioidaan tapauskohtaisesti. Kasvuolosuhteiden arvioinnissa kiinnitetään huomioita lapsen perushoitoon, lapsen ja vanhemman suhteeseen sekä kasvuympäristöön. Lapsi voi myös omalla toiminnallaan vakavasti vaarantaa omaa kasvua, terveyttä ja kehitystään. Vakavalla vaarantumisella tarkoitetaan päihteiden käyttöä tai muun kuin vähäisenä pidettävän rikoksen tekemistä. Mikä tahansa lapsen käyttäytyminen, mikä vaarantaa hänen kasvuaan, ei oikeuta huostaanottoon. (Aer 2012, 40-45.)

Sijaishuolto on lastensuojelussa yhteinen nimitys puhuttaessa kiireellisestä sijoituksesta ja huostaanotosta. Sijaishuoltoon ryhdytään vain silloin, kun avohuollon tukitoimet eivät ole mahdollisia tai riittäviä. Sijaishuollolle on ominaista, että lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle perhehoitoon tai laitoshuoltoon. Kiireellinen sijoitus tarkoittaa sitä, että lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin uhkaavassa tilanteessa. Välitön vaara on esimerkiksi silloin, kun molemmat vanhemmat ovat humalassa tai lapsi on itse humalassa, eikä vanhempia tavoiteta. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 vuorokautta ja sitä voidaan tarvittaessa jatkaa toiset 30 vuorokautta. Kiireellinen sijoitus raukeaa lain nojalla 30 vuorokauden kuluttua, mikäli sitä ei jatketa. Kiireellinen sijoitus on turvaamistoimenpide, eikä se välttämättä johda huostaanottoon, vaikkakin useimmat huostaanotot

alkavat kiireellisestä sijoituksesta. (Aer 2012, 78-79.) Kiireellisen sijoituksen jatkoajan jälkeen sijoitus jatkuu vain, mikäli lapsi ja vanhemmat ovat avohuollon sijoituksen kannalla tai lapsi päätetään ottaa huostaan. Huostaanottoa haetaan hallinto-oikeudesta huostaanottohakemuksella. Huostaanottohakemuksen valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja hakemuksen jättää kunnan nimissä sosiaalihuollon viranhaltija hallinto-oikeudelle, jossa se käsitellään kiireellisesti. Huostaanottoa koskevan hakemuksen jättäminen ei edellytä sitä, että viranomaisella olisi kaikki hakemukseen liitettävä selvitys käytettävissä, hakemuksen voi laittaa vireille ja sitä voi täydentää myöhemmin lisäselvityksillä. (Mt., 82, 245, 259.)

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi eli siihen saakka, kunnes huostaanotto päätetään. Sijaishuollon tavoitteena on, että sijaishuoltoon johtaneet syyt kyetään poistamaan asiakassuunnitelman mukaisesti ja lapsi voi palata kotiin. Huostaanotto ja sijaishuolto päättyvät kuitenkin viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Sijaishuollon asiakassuunnitelmassa tulee käydä ilmi sijaishuollon toteutus: olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, arvioitu sijoituksen kesto, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito vanhempien ja muiden hänelle läheisten ihmisten kanssa ja miten toteutetaan lapselle riittävä mahdollisuus henkilökohtaisesti tavata sosiaalityöntekijää. Sijaishuollon aikana sosiaalityöntekijän tulee arvioida säännöllisesti sitä, onko sijaishuollossa vielä tarvetta ja millaista tukea lapselle/vanhemmalle voidaan tarjota, jotta lapsen kotiutuminen mahdollistuu. Sijoitusta ei kuitenkaan päätetä ainoastaan sillä perusteella, että vanhempien olosuhteet paranevat, mikäli lapsi on jo sitoutunut uuteen kasvuympäristöön tai on oletettavaa, että kotiutuminen johtaa huostaanottoon uudelleen. Mikäli lapsi on sijoitettuna lastensuojelulaitokseen, voidaan tarvittaessa tehdä rajoittamispäätöksiä. Rajoittamispäätöksiä tehdään tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijä tai laitoksen johtaja arvioi, että rajoittaminen on lapsen edun mukaista. Rajoittamispäätöksiä ovat muun muassa yhteydenpidon ja liikkumisvapauden rajoittaminen. Rajoittamispäätöksiä voidaan toteuttaa ainoastaan lastensuojelulaitoksissa ja sijaishuollossa olevalle lapselle, ei avohuollon sijoituksena olevalle lapselle. (Aer 2012, 90-92, 113, 119-124, 137-138, 153.)

Sijaishuollon päättymisen jälkeen kunnalla on velvollisuus järjestää jälkihuoltoa, jolla tuetaan lasta ja vanhempia jälkihuoltosuunnitelman mukaisesti. Jälkihuoltosuunnitelma

laaditaan, kuten avo- ja sijaishuollon asiakassuunnitelmat, yhdessä lapsen, vanhempien ja sosiaalityöntekijän sekä muiden mahdollisten lapsen tilanteeseen vaikuttavien tahojen kanssa. Jälkihuoltosuunnitelmasta tulee käydä ilmi tuen ja avun tarve sekä käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet. Jälkihuoltosuunnitelma voi sisältää myös suunnitelman itsenäistymisvarojen käytöstä. Itsenäistymisvarat ovat 40% lapsen kalenterikuuksittain saamista tuloista ja korvauksista, kuten esimerkiksi lapsilisästä, elatusavusta ja eläkkeestä. Näitä varoja ei käytetä annetun hoidon tai huollon korvaamiseen. Itsenäistymisvarat on maksettava nuorelle viimeistään silloin kun hän täyttää 21 vuotta. Usein itsenäistymisvaroja käytetään kuitenkin jo jälkihuollon aikana, esimerkiksi nuoren siirtyessä asumaan itsenäisesti tai ajokortin hankintaan. Jälkihuolto järjestetään myös silloin, kun lapsi on ollut vähintään puoli vuotta avohuollon sijoituksessa yksinään kodin ulkopuolella. Jälkihuoltona voidaan tukea esimerkiksi koulutuksessa, työhön sijoittumisessa tai asumisen järjestelyissä. Jälkihuolto kestää siihen saakka, että nuori täyttää 21 vuotta tai lapsi ei ole sijoituksen päättymisen jälkeen ollut lastensuojelun asiakkaana viiteen vuoteen. Lapsella tai nuorella on oikeus kieltäytyä jälkihuollosta. Kieltäytymisen jälkeen hän voi kuitenkin hakea itselleen uudelleen jälkihuoltoa. (Aer 2012, 95-97.)

Lastensuojelussa asiakkaina olevat lapset ja heidän perheensä ovat jokainen erilaisia. Perheiden taustat ovat moninaisia ja elämäntilanteet sekä elinolosuhteiden kirjo on laaja. Lapset ovat eri ikäisiä ja kehitysvaiheiltaan erilaisia. Vanhemmat ovat kaikenikäisiä. Tarja Heino (2007) on tutkinut lastensuojelun asiakkaina vuonna 2006 olleita lapsia ja perheitä. Tutkimuksen mukaan kaksi kolmesta lapsesta asui toisen biologisen vanhemman, yleensä äidin, luona. Joka toisen lapsen asuinperheessä oli kaksi aikuista. Yli puolet tutkimuksessa mukana olleista lapsista eli perheessä, jonka perherakenne oli eri tavoin muuttunut. (Heino 2007, 4.) Lastensuojeluasiakkuuden taustalla olevat syyt ovat myös moninaisia. Vanhemman/vanhempien jaksamattomuus oli Heinon (2007) tutkimuksessa lastensuojeluasiakkuuden syynä 37% asiakkaista. Yksittäisiä taustatekijöitä asiakkuudelle olivat perheristiriidat, vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus, riittämätön vanhemmuus, mielenterveysongelmat tai päihteiden väärinkäyttö. Lapsen ja nuoreen liittyviä taustatekijöitä puolestaan olivat lapsen ja vanhemman väliset ristiriidat ja kouluvaikeudet. Taustalta löytyi myös lapsen tai nuoren huono psyykinen terveys, fyysinen sairastelu, vammaisuus tai kehitysviivästymä. (Heino 2007, 4.)

2.3 Kohtaaminen ja vuorovaikutus asiakassuhteessa

Sosiaalityö Suomessa on lähtökohdiltaan sekä asiakastasoista, että yhteiskunnallista toimintaa. Sosiaalityössämme on paljon psykososiaalista työskentelyä, mutta se ei kuitenkaan ole terapiaa. Työntekijältä vaaditaan asiakkaan ongelmien ymmärtämistä ja toimenpiteitä asiakkaan tilanteen edistämiseksi. Tämä vaatii yhteiskunnallisen ympäristön lähtökohtien tuntemusta ja huomioon ottamista. (Raunio 2003, 11.) Sosiaalityö ja sosiaalityöntekijä toimii myös vuorovaikutuksen välittäjänä asiakkaan ja erilaisten järjestelmien välillä. Suomalaisessa sosiaalityössä sosiaalityöntekijän rooli on monimerkityksellinen. Sosiaalityöntekijä toimii yhteiskunnallisen järjestelmän lähtökohdista, pyrkien samalla huomioimaan asiakkaidensa tarpeet, toiveet ja heidän ymmärryksensä omasta elämästään. Vuorovaikutuksen välittäjänä toimiminen, joka on sosiaalityön lähtökohta, muodostuu tästä johtuen jännitteiseksi ja epävarmaksi. (Mt., 15-16.)

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen kohtaaminen ja vuorovaikutus ovat laajoja monimerkityksellisiä käsitteitä. Vuorovaikutus voidaan nähdä eri tasoilla tapahtuvana toimintana, jota vuorovaikutuksen osapuolet rakentavat, ja jossa molemmat suhteuttavat omaa toimintaa toisten toimintaan. Ihmisten välillä merkityksiä synnyttävät vuorovaikutussuhteet perustuvat usein puheeseen ja kielenkäyttöön. (Laitinen, Ojaniemi & Tallaavaara 2007, 131.) Erving Goffmanin (1990) mukaan vuorovaikutus on toimintaa, joka tapahtuu sellaisten tilanteiden aikana, jossa yksilöt ovat läsnä suhteessa toisiinsa. Näissä tilanteissa yksilöt yrittävät vastavuoroisesti vaikuttaa niihin käsityksiin, jotka tilanteessa olevat yksilöt tilanteesta sekä toisistaan muodostavat. (Mt., 13-14.)

Erja Raatikaisen (2015) mukaan parhaimmillaan vuorovaikutus on dialogia sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä. Dialogissa ihmisten välinen vuorovaikutus on tasa-arvoista, toisen subjektiivista kunnioittavaa ja vastavuoroisuuteen pyrkivää. Asetelma on tasa-arvoinen, ei autoritäärinen. Asiakassuhteessa pyritään ottamaan huomioon molempien vaatimukset, pyritään molemminpuoliseen ymmärrykseen ja toisen osapuolen todellisuuden hahmottamiseen. Dialogi on yhteisen todellisuuden rakentamista tasavertaisesti. (Mt., 108-109.) Vuorovaikutuksen perustana on aito tahto kunnioittaa ja arvostaa itseä ja toista sekä ymmärtää niitä lähtökohtia, joita toinen edustaa (Klemola & Talvio 2017, 9).

Itse ajattelen, että vuorovaikutus on kahden ihmisen välistä toimintaa, joka rakentuu heidän ollessaan tekemisissä toistensa kanssa. Vuorovaikutus perustuu mielestäni puheen lisäksi ilmeisiin ja eleisiin, kuuntelemiseen ja tapaan olla toisen ihmisen seurassa. Vuorovaikutus rakentuu toisen ihmisen kohtaamisen myötä. Sosiaalityössä asiakkaan kohtaamisella ja vuorovaikutuksella on iso merkitys asiakassuhteen rakentumisen ja työskentelyn onnistumisen kannalta. Mikäli asiakkaalla on kohtaamisesta positiivinen mielikuva, asettuu hän paremmin vuorovaikutukseen työntekijän kanssa. Parhaimmillaan vuorovaikutus on dialogia, jossa molemmat osapuolet voivat olla luontevasti läsnä omina itsenään ja oppia toisiltaan rakentaen samalla yhteistä näkemystä ja toimintasuunnitelmaa asiakkaan tilanteeseen.

Vanhemman näkökulmasta lastensuojelun sosiaalityö perustuu yhteistyölle sosiaalityöntekijöiden kanssa. Myös lastensuojelulaki on samalla kannalla, sillä siinä ei ole säädetty tahdonvastaisista toimista, joita voitaisiin kohdistaa vanhempiin tai toimista, joilla sosiaalityöntekijä voi sitovalla tavalla ohjata vanhempia. Lain oikeudellisten velvollisuuksien mukaan vanhempien ei tarvitse noudattaa viranomaisten neuvoja ja ohjeita, eivätkä viranomaiset voi tehokkaasti vaatia, että vanhemmat ovat heidän kanssaan yhteistyössä. (Aer 2012, 91.) Vanhempi ei kuitenkaan voi estää sosiaalityöntekijää tapaamasta lasta, mutta hänelle on ilmoitettava tapaamisesta, mikäli se ei selvästi ole vastoin lapsen etua (mt., 193.). Vanhemmalla on oikeus hakea muutosta tai oikaisupäätöstä sosiaalityöntekijän tekemiin päätöksiin. Valitusoikeus liittyy sijaishuoltoon liittyviin päätöksiin, joihin haetaan muutosta suoraan hallinto-oikeudesta. (Mt., 253.)

Päivi Känkäsen (2006) mukaan sosiaalityön asiakkaat kokevat usein, että heitä kohdellaan epäkunnioittavasti. Tämä saattaa johtua siitä, että sosiaalityöntekijöiltä puuttuu myönteisiä tapoja ilmaista kunnioitusta ja toisen ihmisen arvostamista. Etenkin lastensuojelun asiakkaina on paljon lapsia, joiden ympäriltä kunnioittava ja suojaava tila uupuu tai jotka ovat jääneet vaille mahdollisuutta olla lapsia. Ihmismielelle ravintoa ovat toisilta saatu arvostus, tuki ja palaute. Sosiaalityössä tarvitaan kommunikoinnin tilaa, jossa yllyttämättä ja painostamatta rohkaistaan kanssakäymiseen, jotta asiakkaalla on mahdol-

lisuus haaveiden ja huolien näyttämiseen. Lapsen ja aikuisen välisessä kommunikoinnissa on tärkeää, että löydetään luontevanomainen ja molempia miellyttävä tapa olla vuorovaikutuksessa. (Känkänen 2006, 135-136 & 139.)

Yhdyn Känkäsen pohdintaan siitä, että sosiaalityön asiakkaalla saattaa olla kokemus epäkunnioittavasta kohtelusta. Varsinkin lastensuojelussa joudutaan usein tilanteeseen, jossa lastensuojelun toimenpide on asiakkaan näkökulmasta pakote. Lastensuojelutyö on jatkuvaa kontrollin ja tuen tasapainoilua ja asiakkaalle saattaa tästä johtuen tulla tunne, ettei hänen ajatuksiaan ja mielipiteitään kunnioiteta. Usein lastensuojelun väliintulot johtuvat perheessä tapahtuneista negatiivisista asioista ja keskustelut pyörivät näiden asioiden ympärillä sillä seurauksella, että perheessä jo olevat tai muutoksen myötä tapahtuneet positiiviset asiat jäävät huomiotta.

Lastensuojelulaki asettaa veloitteen lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseksi ilman, että siitä koituu hänelle ja hänen läheisilleen tarpeetonta haittaa. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. Lapsen mielipiteen selvittäminen tulee dokumentoida asianmukaisesti. (LSL 2007, §20 & Hagström 2016.)

Tiina Muukkosen (2008) mukaan lapsen osallisuuden laatuun ja määrään vaikuttavat työskentelyn vaihe sekä lapsen ikä. Hänen mukaansa vauvan osallisuus on sitä, että vauvasta puhutaan, vauvan elämä on puheen aiheena vanhempien kanssa työskenneltäessä ja vauva on mielellään myös läsnä tapaamisissa. Vauvan läsnäolo antaa työntekijälle mahdollisuuden nähdä, miten vanhemmat ja lapsi ovat vuorovaikutuksessa keskenään (tai jopa työntekijälle mahdollisuuden luoda oma vuorovaikutussuhde vauvan kanssa). Leikki-ikäisen osallisuus vaatii hänelle sopivan tilan. Puhumisen lisäksi leikki-ikäisellä tulee olla mahdollisuus leikkiin ja muuhun tekemiseen. Kouluikäisten kanssa osallisuutta voi toteuttaa monin tavoin. Nuorille kaverit ovat viiteryhmänä tärkeitä, ja he suuntaavatkin mielensä usein jo kodista pois, ystäviin ja maailmalle. Se tarkoittaa osallisuuden mahdollistamisessa painopisteen muuttamista yhteisöllisempään suuntaan niin, että nuoren viiteryhmiä on ainakin huomioitu työskentelyssä. Iän lisäksi huomioimista vaati-

vat myös kulttuuriset seikat. Kokonaisuudessaan lapsen osallisuus rakentuu kahdella tasolla: yksittäisissä kohtaamisissa ja asiakasprosessin osien kokonaisuutena. (Mt., 133-135.)

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamista sosiaalityössä on tutkittu Suomessa jonkin verran. Tutkimukset keskittyvät kuitenkin sosiaalityön ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen aikuissosiaalityössä. Sosiaalityön ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen liittyvien tutkimusten perusteella sosiaalityöntekijöillä on puutteita perhemuotojen moninaisuuden tietämyksestä sekä sateenkaariperheiden juridisiin oikeuksiin liittyvistä asioista.

Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset (Aarnio, Kallinen, Kylmä, Solantaus & Rotkirch 2017) on ensimmäinen suomalaisten sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointia ja kokemuksia käsittelevä tutkimus Suomessa. Tutkimuksen mukaan ainakin puolella 10-18 -vuotiaista sateenkaariperheen lapsista, jotka ovat käyttäneet koulukuraattorin palvelua, on ollut hyviä tai vähintäänkin neutraaleja kokemuksia palvelusta ja heidän sateenkaariperheensä on ollut tiedossa tai tullut puheeksi. Muutamissa tapauksissa ammattilainen on kuitenkin ollut hämmentynyt lapsen sateenkaariperheestä ja lapsi on joutunut sitä selittelemään. Tutkimuksen mukaan jatkossa olisi hyvä selvittää, millaisia kokemuksia niillä sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista, jotka eivät ole tuoneet perhetaustaansa ilmi. (Aarnio ym. 2017, 236-237.) Tutkimuksen mukaan sateenkaariperheet tarvitsevat tukea joutuessaan elämään syrjivässä yhteiskunnassa. Perheet kokevat haavoittuvuuksia, joita valtaväestöön kuuluvat perheet eivät joudu kokemaan. Sateenkaariperheitä loukkaava vihapuhe tulisi lopettaa ja homo- ja transfobisia asenteita vähentävää tutkimuksellista tietoa lisätä. (Mt., 252.)

Jussi Ruuskanen (2015) tutki pro gradu -tutkielmassaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksia siitä, onko heidän seksuaalisella ja sukupuolisella suuntautumisella ollut vaikutusta heidän saamaansa kohteluun aikuissosiaalityön asiakkaina. Tutkimus toteutettiin teemahaastatteluin fenomenologisella tutkimusotteella. Tutkimuksen mukaan aikuissosiaalityössä tai toimeentulotuen asiakkuudessa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin liittyvät teemat eivät pääsääntöisesti tule puheeksi, koska niiden esille

nostaminen ei ole asian hoitamisen kannalta olennaista. Tutkimuksen mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat asiakkaat olivat kokeneet saamansa palvelun yhdenvertaisena, eivätkä he olleet kokeneet syrjivää asennetta sosiaalityöntekijöiltä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että sosiaalityöntekijöillä on puutteita juridisiin oikeuksiin liittyvissä asioissa, jotka koskivat sateenkaariperheitä. Ruuskanen toteaa tutkimuksessaan, että sosiaalityössä on tärkeää kiinnittää myös tähän vähemmistöryhmään huomiota, sillä on asiakkaan kannalta kohtuutonta, että oman hankalan elämäntilanteensa lisäksi hänen tulisi ”kouluttaa” omaa työntekijäänsä. (Ruuskanen 2015, 2.)

Sateenkaariperheiden kokemuksia adoptioneuvonnasta perheen sisäisen adoption yhteydessä on tutkielmassaan tarkastellut Mirja Korkala (2012). Tutkimuksen keskiössä on, miten adoptioneuvontatyössä näkyy tunnustuksen saaminen (tai sen puute) omalle perheidentiteetille. Tutkimus toteutettiin teorialähtöisenä sisällönanalyysinä viiden informantin kirjoittamista kokemuksista perheen sisäisestä adoptioprosessista. Tutkimuksen mukaan sateenkaariperheiden kokemuksissa korostuvat puutteellinen ja syrjivä lainsäädäntö sekä adoptioprosessin heteronormatiivisuus, sateenkaariperheiden erityisyyden huomioimatta jättävä adoptioneuvontaprosessi. Lainsäädännöstä ja adoptioprosessin sisällöstä juontavat ongelmat heijastuvat asiakkaan ja työntekijän väliseen vuorovaikutukseen moninaisena tietämättömyytenä sateenkaariperheistä ja heidän asioistaan. Tästä johtuen perheiden kokemus on, etteivät he tule kohdatuiksi omina itsenään. Tutkimuksen johtopäätöksenä on, että mikäli adoptioprosessille halutaan asettaa syvempiä sosiaalityöllisiä vaatimuksia ja pyrkiä sateenkaariperheiden kokonaisvaltaiseen tukemiseen, on adoptioprosessin tarkoitus määriteltävä uudelleen sateenkaariperheiden lähtökohdista käsin sekä muutettava sosiaalityön tekemisen tapaa palvelukeskeisestä asiakaskeskeiseen ja yhteiskunnallisempaan suuntaan. (Korkala 2014, 2.)

Perhehoitoa sateenkaaren väreissä – sateenkaariperheet lastensuojelun perhehoidon sijaisperheenä, tutkittiin millaisia ajatuksia ja kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on sateenkaariperheiden toimimisesta lastensuojelun perhehoidon sijaisperheinä. Heidi Puustisen (2015) tutkielmassa ilmeni, että sosiaalityöntekijöillä ei ole riittävästi tietoa sateenkaariperheistä. Tutkimuksessa mukana olleiden sosiaalityöntekijöiden mukaan perheiden moninaisuutta ei oltu huomioitu sosiaalityön koulutuksessa. Tutkielman mu-

kaan sosiaalityöntekijät tunnustavat sateenkaariperheen perhemuodon yhdenvertaiseksi muiden perhemuotojen kanssa. Sateenkaariperheisiin liittyy kuitenkin ennakkokäsityksiä ja -luuloja, jotka voivat vaikuttaa sateenkaariperheen sijoittumiseen sijaisperheeksi ja yleiseen hyväksymiseen. (Puustinen 2015, 60-61.)

Sateenkaariperheitä koskevien pro gradu -tutkielmien (Heikkilä 2013; Koivunen 2008; Korkala 2014; Savolainen 2014) mukaan sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa ei huomioida perhemuotojen moninaisuutta ja perhemuodoista johtuvia erilaisia tuen tarpeita. Tämä vaikuttaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliseen kohtaamiseen niin, että asiakas kokee, ettei hän tule kohdatuksi omana itsenään. Lisäksi sosiaalityöntekijöillä on puutteita sateenkaariperheiden juridisiin oikeuksiin liittyvissä asioissa. Tutkielmien mukaan sateenkaariperheet tarvitsevat sosiaalityöltä tukea heitä syrjivässä yhteiskunnassa elämiseen.

3 Sukupuoliajattelu ja feministinen sosiaalityö

3.1 Feminismin ja sukupuoliajattelun kehitys

Feminismin pohjalla on alkujaan ollut tavoite naisen aseman huomioimisesta ja parantamisesta (Appelrouth & Desfor Edles 2011, 316-317). Feminismi on halunnut purkaa perinteistä ajattelutapaa ja luoda uudenlaista tietoa ja ymmärrystä avaten tilaa moneuden kohtaamiseen. Feministisen kritiikin avulla on voitu haastaa perinteinen objektiivisuusymmärrys ja tieteessä oletettu miehinen ajattelutapa. Huomioitavaa on sukupuoli-määreitä muokkaavien ja jakavien tekijöiden, kuten iän, asuinpaikan, etnisyyden, ja sosiaalisen luokan merkitys. (Heiskala & Husso 2016, 198-202.)

Sukupuolieron sisällöllinen tulkinta on vaihdellut merkittävästi ajan ja paikan mukaan historiassa. Useat kulttuurit ovat ymmärtäneet sukupuolten erottelun luonnollisena asiana. Eurooppalaisen modernisaation myötä tämä on murtunut ja sen seurauksena on syntynyt kolme sukupuoliradikalismien aaltoa, jotka kaikki ovat pyrkineet edistämään tasa-arvoa. (Mt., 54.) Ensimmäinen aalto ajoittuu 1800-luvun jälkipuoliskolle ja 1900-luvun alkuun. Naisten oikeuksien puolustus kiertyi tasa-arvo käsitteen ympärille. Tasa-arvoista kansalaisuutta vaativat liikkeet olivat modernille maailmalle luonteenomaista. Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen ja Ranskan vallankumouksen jälkeen alkoi moderni maailma rakentaa kulttuurista identiteettiään juuri tasa-arvo käsitteen ympärille. Vaatimus sukupuoliryhmien välisestä tasa-arvosta merkitsi vaatimusta traditionaalisen yhteiskunnan jakojen muuttamisesta. (Mt., 193–194.)

Ensimmäinen feminismin aalto vaati naisille tasa-arvoisia oikeuksia kansalaisyhteiskunnassa ja valtiossa. Irma Sulkusen mukaan nämä vaatimukset valettiin sukupuolen mukaan kaksijakoisen kansalaisuuden muottiin. Sukupuoliraja piirrettiin julkisen ja yksityisen elämänpiiriin väliin niin, että julkinen elämän alue oli miesten ja yksityinen elämän alue naisten. Naisia ei kuitenkaan täysin suljettu pois työn ja politiikan maailmasta. Naiset olivat aktiivisesti mukana kaksijakoisen kansalaisuuden rakentamisen prosessissa. (Heiskala & Husso 2016, 193 - 194.)

Simone De Beauvoir (1909-1986) ja Betty Friedan (1921-2006) loivat feminismille pohjan ja ominaisuutteen, joka on yhä tänäkin päivänä nähtävissä (Orme 2013, 88). Beauvoir ajatteli, että miehet määrittävät naisia. Miehet ovat subjekti ja nainen on objekti tai toinen. Nainen on sidottu ruumiiseensa raskauden, synnytyksen ja kuukautisten kautta, kun taas miehillä ei ole tällaisia ruumiillisia siteitä. Beauvoir rohkaisi naisia kieltäytymään objektin, toisena olemisen roolista ja olemaan itse määrittelemässä omaa tulevaisuuttaan ja uraa. Hän ymmärsi ristiriidan naisen itsenäisen menestymisen ja ”todellisen” feministisen naiseuden kanssa. Todellista naiseutta ajateltiin olevan, kun nainen oli objekti ja toinen suhteessa mieheen. (Appelrouth & Desfor Edles 2011, 316-317.) Friedan puolestaan vastusti naisena olemisen määrittelyä äitinä ja vaimona olemisen kautta. Hänen mielestään naisilta odotettiin, että he muodostavat oman identiteettinsä ja naiseutensa suhteessa mieheen ja lapsiin. Naisen tulisi omistaa elämänsä heidän hyvinvoinnin tukemiseen ja palvelemiseen. (Mt., 317).

Feminismin toisen aallon aikana kaksijakoinen kansalaisuus toi esiin sukupuolten väliset epäsymmetrisyydet. Modernin yhteiskunnan elämänpiirissä yksityisen ja julkisen välillä oli myös tietynlainen hierarkia, joka piti julkista elämänpiiriä arvokkaampana. Yksityisessä elämänpiirissä elävät naiset (vaimo, koti) sekä lähiyhteisön, että naisyhdistyksen arvostettuina jäseninä tulivat ”ylistämällä alistetuiksi”. Tämä näkyi myös julkisen elämänpiirin alueella niin, että naisvaltaiset työelämän sektorit ja tehtävät olivat heikommin palkattuja. Myös samaa työtä tehdessä (esimerkiksi opettaja) naiset saivat heikompa palkkaa. Naisen palkan ajateltiin olevan perheen täydentävää tuloa, kun taas mies nähtiin perheen pääasiallisena elättäjänä. (Heiskala & Husso 2016, 196.)

Toinen aalto (1960-luvulla) tarkasteli yhä useampia elämänalueita niin, että se otti lähikohdaksi tasa-arvoisen persoonakehityksen ja sovelsi sukupuolikehitystä vasta sen alaisuudessa. Tämän soveltamisalan laajuudesta riippui, kuinka radikaalista tasa-arvoajattelun muutoksesta kulloinkin oli kyse. Tasa-arvo ajattelua vietiin äärimilleen eettisellä alueella ja miehille sekä naisille valmistettiin samanlaisia unisex-asuja. Toisen aallon voidaan sanoa merkinneen siirtymää naiskysymyksestä tasa-arvoajatteluun. (Mt., 196-197.) Kansainvälistä feminismiä innostivat oikeus seksuaalisuuteen, ehkäisyyn, aborttiin ja lasten julkiseen päivähöitoon. Suomessa yhden asian liikkeet taistelivat vanhakantaista Suomea ja sen ilmapiiriä määritteleviä eliittejä vastaan. (Julkunen 2016,

232-233.) Naisten syrjitty asema ja ahdas rooli olivat polttavia asioita. Sukupuolitasa-arvo oli esillä yhteiskunnallisena kysymyksenä, mutta ei vielä yksilön oikeutena. Sekä miehille, että naisille tuli olla samanlaiset mahdollisuudet kaikilla elämänalueilla. (Heiskala & Husso 2016, 197-199.)

Dorothy E. Smith (1926-) on vienyt feminististä ajattelua eteenpäin 1950-luvulta saakka. Smithin kimmokkeena on ajatus kotielämän ja opiskelu-/työelämän irrallisuudesta suhteessa toisiinsa, niitä ei voinut sekoittaa, ne kulkivat omia raiteitaan. Hän huomasi vallan jakautuneen sukupuolten välillä (miehinen maailma- naisen asema). Smith kehitti standpoint-teorian, jossa hän käyttää standpoint-sanaa kuvaamaan sitä tietoa, jonka ihminen omaa omasta asemastaan käsin (muun muassa kokemukset, sosiaalinen asema, historia, maailmankatsomus, kulttuuri missä elää). Smithin mukaan kukaan ei omaa täydellistä, objektiivista tietoa ja kaksi ihmistä eivät voi omata täysin samaa näkökulmaa, vaan jokaisella on omansa. Smith painottaa, ettemme saa pitää omaa näkökulmaamme itsensä selvyytenä. Meidän tulisi huomata oma näkökulma, olla joustavia sen kanssa ja kyetä haastamaan oma näkökulmamme. Tarkoituksena on siis pukea sanoiksi sukupuolen vaikutus omaan näkökulmaan ja siihen, kuinka koemme todellisuutta. Standpoint-teorian kehittyminen ajoittuu sosiologian murroksen aikaan, jossa aiemmin miehet olivat tuoneet siihen tiedon ja objektiivisuuden, unohtaen naisten kokemuksen ja tiedon. (Appelrouth & Desfor Edles 2011, 318-320.)

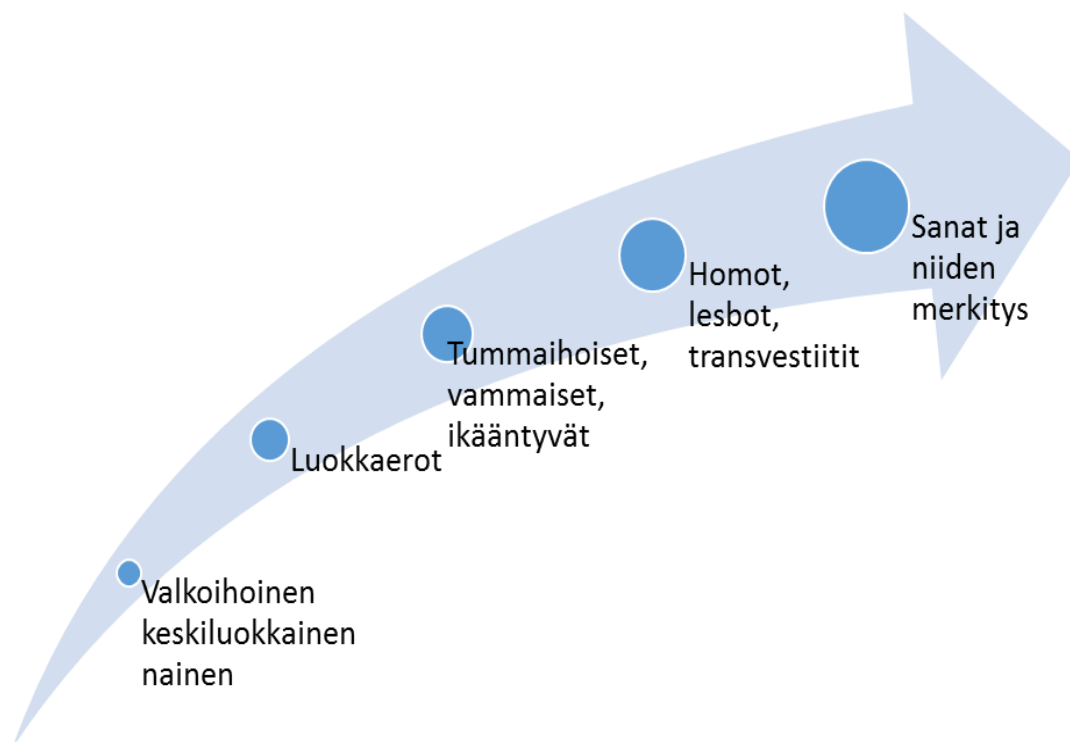
Feminismin kolmanteen aaltoon liitetään moneuden kohtaaminen, toiseksi siirtymä naisasiasta sukupuolikysymykseen ja koko sukupuolikysymyksen yhteiskunnallisen paikan muuttuminen. Moneuden kohtaamisessa on kyse suhtautumisesta heteroseksuaalisuudesta poikkeavaan seksuaaliseen suuntautumiseen. Kolmas aalto piti jo pelkkää sukupuolisen poikkeavuuden käsitettä provokaationa. Kaikille ihmiselle vaadittiin oikeutta muotoilla oma identiteettinsä omien elämänpoliittisten sitoumustensa mukaisesti niin kuin he itse halusivat. Tämä edusti multitraditionaalisessa modernissa yhteiskunnassa liikettä, joka vaatii kaikille traditioille oikeutta kukoistaa muiden rinnalla. Tämä vaatimus ei koskenut ainoastaan suhtautumista seksuaaliseen suuntautuneisuuteen vaan koko sukupuoli-identiteettiin. (Heiskala & Husso 2016, 199.)

Kolmannen aallon myötä naisiasiasta siirryttiin koko sukupuolijärjestysten kokonaisuuden analyysiin. Koko sukupuolijärjestelmä on menettänyt yhteiskunnallista järjestävää voimaansa ja vetäytynyt julkisesta elämänsfääristä verrattuna kahden aiemman aallon tilanteeseen. Aikaisemmin esimerkiksi lakeihin liitetyt määreet sukupuolesta ovat poistuneet lähes kokonaan. Tällä hetkellä on meneillään pyrkimykset sukupuoleen ja sukupuoliseen suuntaukseen katsomattoman tasa-arvon toteutumisesta, kuten esimerkiksi keinohedelmöitys ja sukupuolenvaihtoleikkaukset. Sukupuolimääreiden suhteen Suomen nykytilanteessa voidaan nähdä elementtejä sukupuolikysymyksiin liittyvissä suvaitsevaisuuden kasvussa sekä uuden sukupuolifundamentalismin noususta. (Heiskala & Husso 2016, 201.) 2000-luvulla tasa-arvo on pysynyt politiikan kohteena ja samalla uusia aiheita on tullut tasa-arvon sisälle. Näitä ovat muun muassa seksuaalivähemmistöjen oikeudet, moninaisuus ja seksuaalinen yhdenvertaisuus. (Julkunen 2016, 252.) Suomalaisessa väestöluokituksessa sukupuoli on rakentunut miesten ja naisten yhdistämisen ja erottamisen kautta. Nainen ja mies on esitetty rinnakkain ja toisistaan riippuvaisina, mutta heidän välilleen on tehty ero kuvattaessa yhteistä eläjäyttä ja yksilöitä työmarkkinoilla. (Kinnunen 2001, 117.)

Judith Butler (1956-) on feminismin merkittävä teoreetikko. Hän on postmodernin feminismin edustaja, joka ei vain kysy naisen asemaa vaan tarkastelee, mitä naisella tai naisuudella ylipäätään tarkoitetaan. Butler on laajentanut feminismin kenttää koskemaan myös homojen, lesbojen ja transeksuaalien asemaa ja oikeuksia. Butler käsittelee sanoja ja niiden merkityksiä. Butlerin mukaan sukupuoli ei ole olemista, vaan tekemistä. Hän haastaa käsityksiä sukupuolen määrittelystä ja normittamisesta/ käsitteestä. Hänen mukaansa homojen syrjinnän taustalla ei niinkään ole seksuaalinen suuntaus, vaan poikkeama heteroseksuaalisuuden normista. Butler on myös yksi merkittävimmistä Queer -teorian kehittäjistä 1980-luvulla. Queer -teoria syntyi homo- ja lesbotutkimuksen pohjalta. Queer tarkoittaa outoa, tavallisuudesta poikkeavaa. Queer -teoriassa pyritään seksuaalisuuden määrittelemättömyyteen, tarkoituksena lopettaa sukupuolisuuden odotukset. Butler kritisoi feminismiä ja sitä, että kunnan miehet ja naiset määritellään heteroseksuaaleiksi (Heterosexual Matrix). Hänen mukaansa luonto ei määrittele sukupuolisuutta, sukupuoli-identiteettiä ja heteroseksuaalisuutta, vaan siihen vaikuttavat myös

sosiaalinen yhteiskunta ja arvot. Butlerin mielestä ihmisten tulisi olla tasa-arvoisia keskenään ihmisinä, ilman että heidät lokeroidaan sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen mukaan. (Appelrouth & Desfor Edles 2011, 372-375.)

Joan Ormen mukaan feminismi on moniulotteinen ja monimutkainen teoria, jonka maailmankuva muodostuu erilaiseksi sen alasuuntauksesta riippuen. Suuntaukset ovat syntyneet eri aikakausien tuotoksina liittyen sen hetkiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Feminismi on muuttunut koko ajan ajassa ja myös paikassa. Feminismi on alati kehittyvä ja laajentuva teoria suuntauksineen. Ormen mukaan feminismi ei tarjoa yhtä, koherenttia ja yhdenmukaista tapaa analysoida ja jäsentää maailmaa. Feminismin jäsentäminen on kompleksinen ja se aiheuttaa haasteita myös feminismin harjoittajille, sillä feminismi ei tarjoa valmiita käyttöohjeita. (Orme 2013, 87.)

Kuvio 1. Feminismin kehittyminen ajan ja yhteiskunnan mukana.

Kuviossa 1 on havainnollistettu feminismin kehittyminen ajan ja yhteiskunnan mukana. Feminismi on lähtenyt liikkeelle valkoihosen keskiluokkaisen naisen aseman parantamisesta ja laajentunut koskemaan monenlaisia eri väestöryhmiä. Feminismi kyseenalaistaa myös sukupuolen määrittelyä ja sanojen perinteisiä merkityksiä.

Oma ajatteluni pohjautuu postmoderniin feminismiin ja Butlerin Queer -teoriaan. Ajattelen, että ihmistä tulee tarkastella kokonaisuutena huomioiden hänen biologinen ja sosiaalinen sukupuoliensa, seksuaalisuutensa ja identiteettinsä. Butlerin tavoin ajattelen, että ihmisten tulisi olla tasa-arvoisia keskenään, ilman että heidät lokeroidaan sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen mukaan. Tasa-arvo ei kuitenkaan tarkoita samaa tai samanlaisuutta. Tasa-arvon ajamisella en tarkoita, että ihmisten tulisi olla samanlaisia tai, että erilaisuus ei olisi hyväksyttävää. Tasa-arvoisuuden ajamisella tarkoitan tasa-arvoisen oikeudenmukaisuuden edistämistä. Vaikka ihmiset ovat keskenään erilaisia tai eroavat jollain tavalla valtaväestöstä, he eivät ole sen vuoksi vähempiarvoisia. Ajattelen, että sosiaalityössä työntekijöiden on hyvä reflektoida omia ajatuksiaan, tuntemuksiaan ja mahdollisia ennako-oletuksiaan marginaalissa eläviä ihmisryhmiä kohtaan, kuten maahanmuuttajia, uskonnollisia ryhmiä ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan. Päivi Petrelius (2005, 519) mukaan reflektiivinen asiantuntijuus rakentuu pyrkimyksestä tiedottaa kriittisen itsereflektion avulla omaa ajattelua ja tiedonrakentamista jäsentäviä oletuksia ja asenteita. Sosiaalialan ammattikunnan piirissä olisi hyvä käydä ammatillista keskustelua työntekijöiden omien ammatillisten orientaatioiden, ajattelutapojen ja arvojen sukupuolittumisesta (Petrelius 2005, 11).

3.2 Postmoderni feministinen sosiaalityö

Feminististen näkökulmien tarkoituksena on kehittää teoreettista ymmärrystä naisten asemasta ja tarjota mahdollisuuksia sen kehittämiseen. Feminismi, kuten sosiaalityökin tarjoaa useita erilaisia näkökulmia ja yhdistelee erilaisia tapoja ajatella, sekä vertaa ja yhdistää teoriaa ja käytäntöä. (Orme 2013, 87-89.)

Feministinen tutkimus on tuonut esille jo 1960 –luvulla teemoja ja kysymyksiä, jotka ovat myös sosiaalityössä olennaisia. Näitä ovat olleet naisten asema ja vastuut, äitiys, naisiin kohdistuva väkivalta, hoiva, yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja köyhyys. (Kuronen 2009, 112-113.) Kysymykset identiteetistä ja sen kyseenalaistaminen ovat olleet nähtävissä sosiaalityöissä ja ne ovat ohjanneet tutkijoita ja aktivisteja tutkimaan feminismiä, homoutta ja lesboutta identiteetin merkityksestä nykypäivän käytännöissä. Kuitenkin useat feministin tutkijat ovat niin kutsuttuja valkoisia feministejä, jotka ovat usein

unohtaneet muun muassa tummaihoisten tai kehitysmaiden naisten näkökulman. (Petersen 2003, 56.)

Marjo Kurosen (2009) mukaan Joan Orme on kritisoinut brittiläistä feminististä sosiaalityön keskustelua siitä, että se on jättänyt taustalleen feministisen teorian ja akatemisoitumisen. Toisaalta tutkijat taas ovat kuin pitäneet itsestään selvänä sosiaalityön käytännön tukeutuvan feministiseen teoriaan ja julistaneet feministisen sosiaalityön ohjelmaa. Monet tutkijat ovat kuitenkin kritisoineet feministisen tutkimuksen kysymyksenasettelun, teorioiden ja metodologioiden ja sosiaalityön tutkimuksen ja käytännön kohtaamattomuutta. (Kuronen 2009, 112.)

Stephen Hicksin mukaan sosiaalityön käytäntöjen fokuksena pitäisi olla sosiaalinen sukupuoli (gender), koska se on näkyvässä useissa ympäristöissä ja asiayhteyksissä. Gender on sosiaalinen suhde, joka perustuu hierarkian edistämiseen ja joka on vuorovaikutuksen kautta osa jokapäiväistä elämää. (Hicks 2014, 471). Gender eli sosiaalinen sukupuoli muotoutuu sosiaalisten ja kulttuuristen normien kautta. Esimerkiksi länsimaissa hammeen katsotaan olevan naiselle sopiva vaate, mutta ei miehelle. Miehen vartalossa ei ole kuitenkaan mitään, mikä estäisi häntä pukemasta hametta tai ollen biologisesta sukupuolesta johtuva este. (Wilton 2001.) Hicks kritisoi, että sosiaalityössä asiakkaiden sukupuoleen, rotuun ja yhteiskuntaluokkaan kiinnitetään enemmän huomiota kuin heidän seksuaalisuuteensa. Tämä johtuu Hicksin mukaan siitä, että seksuaalisuus nähdään identiteetti- ja kulttuurikysymyksenä enemmän kuin politiikka- ja rakennekeskeisenä. Hicks kysyykin, onko sukupuoli (sex= nainen/ mies) sosiaalityöntekijöille keskeinen määre asiakkaasta? Sosiaalisen sukupuolen (gender) ei kuitenkaan pitäisi olla ainoa keskiössä oleva asia, sillä yhteiskuntaluokka ja rotu sukupuolen lisäksi voivat aiheuttaa sen, että yksilö on samanaikaisesti sekä alistetussa, että etuoikeutetussa asemassa. (Hicks 2014, 475-479.)

Sosiaalityö on selkeästi sukupuolen mukaan eriytynyt ammatti, niin Suomessa, Länsi-Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin. Vähintään kaksi kolmasosaa ammatissa toimivista on naisia. (Petrelius 2005, 11.) Vaikka sosiaalityön kentällä valtaosa työntekijöistä on naisia ja enemmistö asiakkaista on naisia, niin kuitenkin palveluissa sukupuoli jätetään usein huomioimatta tai näkemättä. Mikäli siihen kiinnitetään huomiota, usein ajatuksena on,

että miehiä ja naisia tulisi kohdella eri tavalla. Tällainen kategorisointi toistensa vastakohtiksi, naiseksi ja mieheksi, feminiinisyyteen ja maskuliinisuuteen ei useinkaan reflektoi asiakkaiden kokemuksia. Sosiaalipalveluissa asiakkaat ovat usein yksilöiden sijaan sukupuoliutettu. Yleisin suhtautuminen sukupuoleen sosiaalityössä on, että sukupuoli ”on valmiiksi annettu ominaisuus” eli sukupuolta käytetään nimeämään oletettuja ominaisuuksia, ”sukupuoli aiheuttaa x”. Esimerkiksi lapsen pahoinpitelyn tapahduttua äidin ajatellaan epäonnistuneen lapsensa suojelussa. (Hicks 2014, 473-474.)

Tällainen suhtautuminen rajoittaa sukupuolen käyttöä seuraavista syistä:

- Sukupuoli saa ”ajattelee kuin” –ominaisuuden ja näyttäytyy tietynlaisena toimintana ”sukupuoli aiheuttaa x”
- Kohtelee ryhmää, esim. miehiä homogeenisesti kyseenalaistamatta ovatko esim. kaikki miehet lapsen hyväksikäyttäjiä tai keskenään tasavertaisia.
- Pohdinta sukupuolen toiminnasta tietynlaisissa tilanteissa uupuu.
- Voi aiheuttaa yksinkertaistettuja selityksiä.
- Yksilön sukupuoli nähdään ominaisuutena, joka aiheuttaa ongelmia. (Hicks 2014, 473-474.)

Sosiaalityön rakenteet on muodostettu heteroseksuaalisen ydinperheen normille. Ajasamme laajenevista perhekäsityksistä huolimatta ydinperheen heteronormatiivisuus saattaa vaikuttaa sosiaalityön sisältöihin. (Wilton 2001, 111.) Postmoderni näkökulma kyseenalaistaa sosiaalityön pyrkimyksen tuottaa universaaleja kategorioita ja selitysmalleja. Lisäksi postmoderni feministinen näkökulma kritisoi sosiaalityön rakenteita marginaaliryhmien alistamisesta ja marginalisaation edistämisestä. (Petrelius 2005, 52.)

Postmoderni feministinen sosiaalityö näkee naiseuden ja mieheyden merkillistyvän eri tavoin jokaisen yksilön kohdalla, sukupuolisuus rakentuu tilanteittain vaihtelevilla tavoilla osaksi yksilön kokijuutta, toimijuutta ja itseymmärrystä (mt., 52). Tietoisuus siitä, että kategoriat ”perhe”, ”nainen” ja ”mies”, ovat moniulotteisia, tarjoaa sosiaalityöntekijöille mahdollisuuden toimia yksilön etujen mukaisesti sekä yksilö- että yhteisötasolla. Feministinen sosiaalityö edistää ja vahvistaa ihmisten tietoisuutta heidän oikeuksistaan, seksuaalisuudesta ja identiteetistä sekä työskentelee hyväksikäyttöä vastaan. (Orme 2013, 91-92.)

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimuskysymys ja metodologiset sitoumukset

Tavoitteenani on tutkia, miten sateenkaariperheen vanhemmat huomioidaan lastensuojelun sosiaalityössä. Olen kiinnostunut siitä, onko asiakkaan seksuaalisella suuntautumisella vaikutusta lastensuojelun sosiaalityön työskentelyyn ja millaisia haasteita ja asenteita sateenkaariperheiden vanhemmat mahdollisesti kohtaavat.

Olen muodostanut tutkimusongelman seuraavasti:

Miten sateenkaariperheen vanhemmat huomioidaan lastensuojelun sosiaalityössä?

Tutkimusongelmani jakaantuu seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. *Millaisia haasteita sateenkaarivanhemmuuteen liittyy?*
2. *Millaista asennoitumista sateenkaarivanhemmat kohtaavat lastensuojelun sosiaalityössä?*

Tutkimusongelman olen muodostanut Sateenkaariperheet ry:n selvityksen ja omien kokemuksieni pohjalta sosiaalityön ammattilaisena lastensuojelun sosiaalityössä, sekä siellä työskentäällä käytyjen keskustelujen pohjalta muiden sosiaalialan ammattilaisten kanssa. Sateenkaariperheet ry:n selvityksen mukaan 19 prosenttia sateenkaariperheistä on kokenut asiatonta kohtelua tai syrjintää erilaisissa perhepalveluissa. Lisäksi syrjinnän pelosta kärsii noin kolmannes sateenkaariperheistä. (Sateenkaariperheet ry 2016). Tutkielmassani haluan selvittää, miten sateenkaariperheen vanhemmat huomioidaan lastensuojelun sosiaalityössä.

Tutkielmani on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, joka etenee aineistolähtöisesti systemaattisen kirjallisuuskatsauksen pohjalta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, joka on moninaista. Tavoitteena on pyrkiä tutkimaan aihepiiriä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara

2013, 161.) Kvalitatiivinen tutkimus on kokonaisuus, joka koostuu aineiston keräämisestä ja sen analysoinnista. Yleisimmät tiedonkeruunmenetelmät kvalitatiivisessa tutkimuksessa ovat haastattelu, havainnointi, kysely ja tieto, joka perustuu erilaisiin dokumentteihin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 22, 68, 71.) Tutkimuksen aineisto perustuu aikaisempiin tutkimuksiin, jotka ovat valikoituneet tutkielmaani systemaattisen kirjallisuuskatsauksen pohjalta.

Tutkielman viitekehys rakentuu perhe- ja vanhemmuus -käsitteiden, sateenkaarivanhemmuuden ja lastensuojelun sosiaalityön kautta. Tutkielman teoreettisena lähtökohdiana ovat sukupuoliäjättelu ja feministinen sosiaalityö. Tutkimusstrategiani on systemaattinen ja aineistolähtöinen. Vilma Hännisen (2016, 113) mukaan useiden analyysitapojen yhdistäminen samassa tutkimuksessa auttaa ottamaan aineistosta mahdollisimman paljon irti. Ari Salminen (2011, 15) kuvailee systemaattista kirjallisuuskatsausta tiivistelmäksi tietyn aihepiirin aiempien tutkimusten olennaisesta sisällöstä. Keskustelua kartoitetaan ja esiin seulotaan mielenkiintoisia ja tärkeitä tutkimuksia tieteellisten tulosten kannalta.

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen erona muihin kirjallisuuskatsauksiin on, että systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa itse katsaus suoritetaan systemaattisesti. Tutkimusten valinta-, analysointi- ja syntetisointiprosessi on tarkka ja se noudattaa tiettyjä vaiheita. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa jokainen vaihe on määritelty tarkasti ja ne kirjataan näkyviin, ettei virheitä syntyisi ja jotta katsaus voidaan toistaa uudelleen. Vaiheet voidaan jakaa kolmeen osaan; katsauksen suunnittelu, katsauksen tekeminen (haku, analysointi ja synteesi) ja katsauksen raportointi. (Johansson 2007, 4-5.)

Käytännössä kirjallisuuskatsauksella haetaan vastausta tutkimusongelmaan hakemalla tietoa joltakin rajatulta alueelta (Leino-Kilpi 2007, 2). Kirjallisuuskatsaus auttaa hahmottamaan olemassa olevan tutkimuksen kokonaisuutta. Kokoamalla yhteen tietystä aiheesta tehtyjä tutkimuksia saadaan kuva muun muassa siitä, miten paljon tutkimustietoa aiheesta on ja millaista tämä tutkimus on sisällöllisesti ja menetelmällisesti. (Johansson 2007, 3.)

Pro gradu -tutkielmani olen toteuttanut systemaattisen kirjallisuuskatsauksen menetelmien kartoittamalla suomen- ja englanninkielistä tutkimustietoa sateenkaariperheiden kohtaamisesta lastensuojelun sosiaalityössä vuosina 2007-2017. Tutkielmassani olen noudattanut SCIE:n (Coren & Fisher 2006), Turun yliopiston (2007) ja Vaasan yliopiston (2011) ohjeita systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekemiseen, lisäksi olen tukeutunut aiempiin kirjallisuuskatsauksesta saatuihin kokemuksiin (Harkko, Haverinen & Koivisto 2005, Hinkka, Koivisto & Haverinen 2006 ja Pekkarinen 2010) ja omaan kandidaatin tutkielmaani (Muiruri 2016).

Tutkimusaineistona käytän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen pohjalta valikoituneita tutkimuksia. Kirjallisuuskatsauksen sateenkaariperheistä tehdyistä sosiaalitieteen alan aiemmista tutkimuksista olen rajannut suomenkielisiin ja englanninkielisiin vuosina 2007-2017 tehtyihin tutkimuksiin ja tieteellisiin julkaisuihin. Rajauksen kriteereinä ovat tutkijalla käytettävissä olevat aika- ja työvoimaresurssit.

Tutkimukseni kohdistui kotimaisiin ja kansainvälisiin, englanninkielisiin tutkimuksiin. Aineiston rajasin koskemaan artikkeleita ja tutkimuksia, jotka on julkaistu englanninkielisissä tiedejulkaisuissa. Kirjallisuuskatsauksen rajaus- ja sisäänottokriteereitä kuvaan tarkemmin luvussa 4.2 Tutkimuksen rajaus- ja hylkäämiskriteerit.

Sateenkaariperheitä käsitteleviä tutkimuksia hain pääasiallisesti kahdella tavalla:

1. Lapin yliopiston elektronisista tietokannoista (liite 2, 77)
 - Haku suoritettiin seuraavista tietokannoista: Academic search Elite, Ebook Central™, Melinda, ScienceDirect (Elsevier) ja Social science database (ProQuest)
2. Selaamalla manuaalisesti aiempien tutkimusten lähdeviitteitä sekä seuraamalla tutkimusten sisäisiä viittauksia kokotekstin käsittelyvaiheessa

Elektroniset tiedonhaut suoritin Lapin yliopiston informaatikko Paula Kangasniemen (2017) ohjeistuksen ja Lapin yliopiston kirjaston yleisten tiedonhakuohjeiden pohjalta. Aiemmin mainittujen tietokantojen lisäksi kokeilin myös muita tietokantoja (mm. Arto,

DOAB-Social Science ja Taylor & Francis Online), mutta nämä tietokannat eivät tuottaneet tutkimusaineistoon lisäarvoa hakutulosten ollessa samat kuin aiemmat tai niistä ei löytynyt yhtään tutkimusta.

4.2 Tutkimuksen rajaus- ja hylkäämiskriteerit

Kirjallisuuskatsauksen tutkimusten valintaa varten olen laatinut sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Yleensä kirjallisuuskatsauksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit kohdistuvat kohdejoukkoon (participants), interventioon (intervention), tuloksiin (outcomes) tai tutkimusasetelmaan (design) (Johansson 2007, 6).

Tutkielmassani kansainvälinen tutkimus määriteltiin sillä rajauksella, että se oli länsimaissa toteutettu sosiaalitieteenalan tutkimus ja julkaistu englanninkielisessä tieteellisessä julkaisussa. Kohdistin haun aikavälillä 2007-2017 julkaistuihin tutkimuksiin. Ei sosiaalialan tieteelliset tutkimukset, sosiaalityön historiaa ja sosiaalipolitiikan kehittymistä koskevat tutkimukset sekä oppikirjat rajasin käsittelyn ulkopuolelle. Lisäksi tutkimusten tuli täyttää laadullisen tieteellisen tutkimuksen kriteerit ja olla saatavilla internetissä tai kirjastossa maksuttomasti. Tutkimusten hylkääminen noudatti seuraavia kriteerejä:

- hylkäämiskriteeri; aikarajoitus
- 2007-2017 julkaistut tutkimukset

- hylkäämiskriteeri; kieli
- Suomen- ja englanninkieliset tutkimukset

- hylkäämiskriteeri; saatavuus
- Tutkimus ei ole saatavilla internetissä tai kirjastosta tai on maksullinen

- hylkäämiskriteeri; laatu
- Tutkimus ei täytä laadullisen tieteellisen tutkimuksen kriteereitä

- hylkäämiskriteeri; muu syy
- Ei sosiaalialan tieteellinen tutkimus, sukupuolivähemmistöjen historiallista kehitystä tai sukupuolivähemmistöjä koskevan sosiaalipolitiikan kehitystä koskeva tutkimus tai oppikirja/opas

Tutkimukseen otin mukaan vain tieteellisiä julkaisuja ja tutkimusartikkeleita, jotka on julkaistu vuosina 2007-2017 ja ne ovat suomen- tai englanninkielisiä. Tutkimusten tuli olla laatukriteerit täyttävä sosiaalialan tieteellinen julkaisu sekä saatavilla maksuttomasti internetistä tai kirjastosta. Tutkimusten laatua arvioin kvalitatiivisen tutkimuksen laatukriteerien (Johansson & Kontio 2007, 106) pohjalta. Tutkimuksissa tutkittavan ilmiön tulee olla selkeästi määritelty kuten myös tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimustehtävät. Aineiston keruumenetelmien, aineiston käsittelyn ja analyysin päävaiheiden tulee olla perusteltuja ja riittävän yksityiskohtaisesti kuvattuja. Tutkija on arvioinut tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä huolellisesti, esittänyt tulokset selkeästi ja verrannut niitä aikaisempiin tutkimuksiin sekä perustanut tutkimuksen johtopäätökset tutkimuksen tuloksiin niin, että ne ovat hyödynnettävissä. (Kts. Mt. 106.) Tutkimusten laadun arvioinnilla halusin varmistaa, että tutkielmaani valikoituu laadukkaita tutkimuksia. Näin pyrin varmistamaan, että tutkielmani tuottaa oikeaa ja luotettavaa tutkimustulosta.

4.3 Elektronisten tietokantojen hakutulokset ja tutkimusten lähiluenta

Elektronisissa tietokannoissa käytin erilaisia hakulausekkeita mahdollisimman kattavan hakutuloksen saavuttamiseksi. Hakusanoina tietokannoissa käytin seuraavia sanoja: rainbow families, lgbt families, same-sex marriage, gay couples, parenting, child protection, social services, social work, sateenkaariperhe, rekisteröity parisuhde, lastensuojelu ja sosiaalityö.

Esimerkiksi Ebook Central™ -tietokannassa hakulausekkeella "*rainbow families*" "*child protection*" PUB YEAR 2007-2017 löytyi 2 tutkimusta. Toisella hakukerralla käytin hakulauseketta "*parenting*" "*social services*" LCHS *homosexuality* SUBJECT *social science* PUB

YEAR 2007-2017, hakutuloksena 28 tutkimusta. Kolmannella hakukerralla Ebook Central™ -tietokannassa käytin hakulauseketta "*lgbt families*" "*social services*" SUBJECT *social science* PUB YEAR 2007-2017, jolloin hakutuloksena oli 23 tutkimusta. Neljännellä ja viimeisellä hakukerralla käytin hakulauseketta "*lgbt families*" "*child protection*" PUB YEAR 2007-2017, jolloin hakutulos oli 8. Ebook Central™ -tietokannasta löytyi neljällä eri hakulausekkeella yhteensä 61 tutkimusta ja tieteellistä julkaisua otsikkoluentaan. Otsikko-luennassa huomasin, että hakulausekkeilla oli löytynyt neljä tutkimusta kahteen kertaan, eli lopullinen hakutulos Ebook Central™ -tietokannasta oli 57 tieteellistä julkaisua.

Academic search Elite -tietokannasta käyttämälläni hakulausekkeella löytyi 45 tutkimusartikkelia. Melinda -tietokannasta erilaisilla hakulausekkeilla löytyi yhteensä 9 tieteellistä julkaisua, kaksi julkaisuista esiintyi hakutuloksissa kaksi kertaa. Lopullinen hakutulos Melindasta oli 7 tieteellistä julkaisua. ScienceDirect (Elsevier) ja Social science database (ProQuest) -tietokannoista löytyi molemmista kaksi tutkimusartikkelia. Elektronisissa tietokannoissa käyttämäni hakulausekkeet ja hakutulokset olen kirjannut ylös (liite 2, 77). Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen teossa on tärkeää kirjata jokainen vaihe ylös, jotta tutkimus on toistettavissa. Tämä lisää tutkimuksen luotettavuutta. (Johansson 2007, 5.)

Elektronisten tietokantahakujen tulos oli yhteensä 105 tieteellistä julkaisua ja tutkimusartikkelia. Otsikko ja tiivistelmä luennan jälkeen niin kutsuttuun full text -lukuun, eli kokonaisluentaan, valikoitui yhteensä 35 tieteellistä julkaisua ja 17 tutkimusartikkelia (N=52), hylkäämisen kriteereinä käytin määrittelemiäni rajaus- ja hylkäämiskriteereitä (kts. liite 3, 79). Tutkimuksia lähemmin tarkastellessani, eli kokonaisluennassa, päädyin jättämään yhteensä 20 tieteellistä julkaisua ja tutkimusta pois lopullisesta tutkimusaineistostani. Hylkäämistäni tutkimuksista 15 oli tieteellisiä julkaisuja ja 5 tutkimusartikkelia. Tutkimusten ja julkaisujen hylkäämisen syynä olivat määrittelemäni rajaus- ja hylkäämiskriteerit. Yhteensä 7 julkaisua ja 2 tutkimusta jätin tutkimusaineiston ulkopuolelle sen vuoksi, että niissä oli rajattu luku-oikeus tai ne eivät olleet saatavilla maksutta. Kokonaisluennan myötä yhteensä 29 tieteellistä julkaisua ja tutkimusta rajattiin tutkimusaineistosta pois.

Tutkielmani lopullinen aineisto käsittää 9 tieteellistä artikkelia, 4 tieteellistä tutkimusta ja 10 muuta tieteellistä julkaisua (N=23). Muulla tieteellisellä julkaisulla tarkoitan kirjallisuutta, jonka taustalla ei välttämättä ole tutkimusta, mutta se noudattaa Opetusministeriön julkaisutyypiluokkia A-D (kts. Kansallinen julkaisutyypiluokittelu). Tutkimukseni aineisto koostuu siis kolmenlaisesta aineistosta; tieteellisistä artikkeleista, tutkimuksista ja kokoomateoksista. Kolmenlaisen aineiston kerääminen on ollut tärkeää, koska muutoin tutkimusaineisto olisi jäänyt liian ohueksi.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on pyrkiä siihen, että tutkimuksen voi toistaa ja, että se on virheetön itsenäinen tutkimus. Tämän vuoksi luotettavuuskysymykset ovat erittäin merkittäviä. Huolimattomasti tehty katsaus tuottaa epäluotettavaa tietoa, eikä se ole tieteenalan kehittämisen kannalta merkittävä. (Axelin & Pudas-Tähkä 2007, 46.) Turun yliopiston hoitotieteen laitoksen (2007, 46, 51.) määritelmän mukaan systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekemiseen vaaditaan vähintään kaksi tutkijaa, jotta se olisi luotettava. Mikäli kirjallisuuskatsauksen teossa käytetään avustajia, tulee heidät kouluttaa tutkimuksen tekemiseen huolellisesti. (Salminen 2011, 10.) Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi tutkijan tulisi valvoa prosessin etenemistä.

Pro gradu -tutkielmani olen tehnyt itsenäisesti. Prosessissa olen käyttänyt tukena systemaattisen kirjallisuuskatsauksen metodioppaita ja aiemmin tehtyjä kirjallisuuskatsauksia. Lisäksi olen saanut neuvoa ja tukea muilta graduaan tekevilta opiskelijoilta ja graduprosessiani ohjaavalta opettajalta. Kirsi Johanssonin (2007, 7.) mukaan systemaattista kirjallisuuskatsausta tekevän on hyvä perehtyä kirjallisuuskatsauksen perusteisiin ja menetelmiin, sillä sen myötä katsausten kriittinen arviointi kehittyy.

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen metodiin perehtyminen ja aiempiin kirjallisuuskatsauksiin tutustuminen on antanut minulle hyvän pohjan tehdä luotettava katsaus itsenäisesti. Myös kandidaatin tutkielmastani (Muiruri 2016) saamani kokemus systemaattisen kirjallisuuskatsauksen teosta on ollut hyödyllinen. Näistä saamani tiedon avulla olen pystynyt muodostamaan luotettavat sisäänotto- ja hylkäämiskriteerit pro

gradu -tutkielmassani mukana oleville julkaisuille. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tutkimusten valinta- ja sisäänottokriteereiden tulee olla johdonmukaisia ja tarkoituksenmukaisia. Niiden tarkka ja täsmällinen kuvaaminen ehkäisee virheitä katsauksen tekemisessä. (Axelin & Pudas-Tähkä 2007, 48.) Sisäänottokriteereihini aineistohakua tehdessäni olen määritellyt, että tieteellisten julkaisujen tulee kuvata sateenkaarivanhemmuutta ja/tai sateenkaarivanhempien kanssa tehtävää sosiaalityötä.

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekemisessä ideaalisin tilanne on, että katsauksen otetaan mukaan tutkittavalle aiheelle relevantit tutkimukset kaikilla kielillä, rajamatta niitä. Mikäli tutkija ei itse hallitse kaikkia tutkimukseen valikoituneiden tutkimusten kieliä, tulisi ne käännettä. Pro gradu -tutkielmassani olen käytettävissä olevien aika- ja resurssihaasteiden vuoksi rajannut tutkimusten kielen suomeen ja Englantiin. Kielen rajaaminen voi aiheuttaa kieliharhan ja myös validia aineistoa on voitu tämän vuoksi menettää.

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen prosessin hakustrategian tulee olla huolellisesti dokumentoitu. Huolellisesti dokumentoitu hakustrategia on toistettavissa ja tutkimus on tieteellisesti pätevä. (Magareyn 2001, Axelinin ja Pudas-Tähkän 2007, 50 mukaan) Pro gradu -tutkielmaa tehdessäni olen dokumentoinut kaikki elektronisissa tietokannoissa käyttämäni hakulausekkeet (liite 2, 77). Hakulausekkeilla löytyneiden tutkimusten lukumäärät tietokannoittain olen koontanut liitteeseen 3 (sivu 79), jossa näkyy myös full text -lukuun, eli kokonaisluentaan, valikoitujen tutkimusten sekä hylkäämiskriteereiden mukaisesti hylättyjen tutkimusten lukumäärä. Lopullisesta tutkimusaineistosta olen laatinut kolme aineistoa kuvailevaa taulukkoa. Tutkielmani aineistoa esitellään luvussa 5. aineiston muodostaminen ja kuvaaminen, kuvailevien taulukoiden avulla.

Tutkimusaineistoni on kerätty ainoastaan Lapin yliopiston elektronisia tietokantoja hyödyntäen. Helena Tähtisen (2007, 13-14) mukaan tutkijan tulee olla kriittinen internetistä vapaasti löytyvän tiedon suhteen, koska vapaasti saatavilla olevan tiedon julkaisukynnys on matala. Lisäksi niiden merkityksettömän ja kaupallisen tiedon määrä on laaja. Tutkielmassani en ole käyttänyt lainkaan internetistä vapaasti löytyvää tietoa. Tämä on ollut eettisesti pitävä valinta. Tutkielmassani olen käyttänyt lähteitä, jotka ovat laillisesti saa-

tavilla loukkaamatta kenenkään yksityisyyttä ja kunniaa tai rikkomatta tekijänoikeuksia (Kuula 2006, 14–15 & 17). Tutkielmassani olen arvioinut tutkimusaineistoon valikoituneiden tutkimusten laadun noudattamalla Kirsi Johanssonin ja Elina Kontion (2007, 101-107) laatimia ohjeita kvalitatiivisen tutkimuksen laadun arvioinnista.

Olen pyrkinyt riippumattomuuteen ja itsenäisyyteen tutkijana, joka on yleisesti tieteen eettinen arvo (Kuula 2006, 25). Olen myös pyrkinyt noudattamaan tutkimustehtävässäni Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeistusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012). Rehellisyys, tutkimustyön huolellisuus ja tarkkuus, muiden tutkijoiden työn kunnioittaminen ja niihin asianmukaisella tavalla viittaaminen ovat keskeisiä eettisten periaatteiden ja hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia (mt., 6-7.).

5 Aineiston muodostaminen ja kuvaaminen

Pro gradu -tutkielmani aineisto koostuu tieteellisistä artikkeleista, tieteellisistä tutkimuksista ja muista tieteellisistä julkaisuista. Esittelen seuraavaksi aineistoni jaoteltuna julkaisutyypin mukaan. Tutkielmani aineisto koostuu 9:stä tieteellisestä artikkelista, 4:stä tieteellisestä tutkimuksesta ja 10:stä muusta tieteellisestä julkaisusta (N=23).

Ensimmäisenä esittelen tutkimusaineistoni tieteelliset artikkelit. Taulukossa on näkyvissä artikkelin kirjoittajat, julkaisuvuosi ja julkaisutiedot, tutkimuksen nimi, tutkimuksen tarkoitus, tutkimuksessa käytetty tutkimusmetodi ja tutkimusjoukko, tutkimuksen keskeiset tulokset ja tietokanta, josta tutkimusartikkeli on löytynyt.

Taulukko 1. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tieteelliset artikkelit.

Kirjoittaja/t Vuosi Julkaisutiedot	Tutkimus	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusmetodi Tutkimusjoukko	Keskeiset tulokset	Tietokanta
Apgar, Jen., Kovac, Laura & Trussel, Dawn (2017) Sport Management Review	LGBTQ parents' experiences of community youth sport: Change your forms, change your (hetero) norms	Selvittää LGBTQ vanhempien kokemuksia lasten harrastusyhteisöistä	Kvalitatiivinen tulkitseva tutkimus internetiin tutkimuksen myötä muodostettujen keskusteluryhmien keskusteluista 731	LGBTQ vanhemmat kokevat seksuaalisen stigman aiheuttamia haasteita päivittäin, myös heteronormatiiviset oletukset ja puheet aiheuttavat haasteita.	Science Direct
Biblarz, Timothy., Burke, Nathaniel & Carrol, Megan (2014) The Sociology of Families, 109-131	Same-Sex Families	Artikkelissa tarkastellaan sateenkaarivanhemmuutta aikaisempien tutkimusten avulla.		Sateenkaarivanhemmat jaksavat vanhemmuuden tehtäviä ja kotitöitä heteropariskuntia enemmän.	Ebook Central
Killian, Mary (2010) Journal of Gay & Lesbian Social Services, 22:1-2, 9-21	The Political Is Personal: Relationship Recognition Policies in the United States and Their Impact on Services for LGBT People	Selvittää poliittisen päätöksenteon vaikutuksia LGBT ihmisten elämään	Vertailee osavaltioiden poliittikan vaikutuksia LGBT ihmisten elämään ja heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten auttamisen mahdollisuuksiin	LGBT ihmiset ovat epäoikeudenmukaisessa asemassa silloin, kun heidän parisuhteensa ei tunnusteta laillisesti, eivätkä he aina saa tarvitsemaansa apua. Sosiaalityöntekijät voivat auttaa asiakkaitaan olemalla tietoisia asioista, jotka estävät asiakkaita elämästä sellaista elämää kuin he haluavat. Sosiaalityöntekijät voivat myös omalla toiminnallaan edistää palvelujen muuttumista avoimemmiksi LGBT pareja ja vanhempia kohtaan.	Academic search Elite

(jatkuu)

Taulukko 1 (jatkuu)

Kirjoittaja/t Vuosi Julkaisutiedot	Tutkimus	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusmetodi Tutkimusjoukko	Keskeiset tulokset	Tietokanta
Kimberly, Claire & Moore, Alexa (2015) Journal of Gay & Lesbian Social Services, 27:4, 436-456	Attitudes to Practice: National Survey of Adoption Obstacles Faced by Gay and Lesbian Prospective Parents	Selvittää miten asenteet samaa sukupuolta olevia pariskuntia kohtaan mahdollisesti vaikuttavat adoptiotyöntekijöiden näkemyksiin ja työkäytänteisiin	Kvantitatiivinen kyselytutkimus 187:stä adoptiotoimistosta 68 vastasi kyselyyn	Työntekijät tukivat samaa sukupuolta olevien pariskuntien oikeutta adoptioon, eikä heillä ollut homofobisia käsityksiä. Kuitenkin 44,1% työntekijöistä oli ristiriitaisia käsityksiä LG pariskuntia kohtaan uskonnollisesta vakaumuksesta johtuen.	
Norton, Aaron., Smith, Vernon & Xing Tan, Tony (2017) Journal of Gay & Lesbian Social Services, 29:3, 233-251	Adoption of Black children by White parents in heterosexual and homosexual relationships: Exploring mental health trainees' explicit and implicit attitudes	Selvittää mielenterveysystön opiskelijoiden tietoisia ja tiedostamattomia asenteita heteroseksuaaleja, lesbo- ja homoseksuaaleja valkoihoisia pariskuntia kohtaan, jotka adoptoivat tummaihoisen lapsen	Kvalitatiivinen tutkimus, jossa tietoisia asenteita tutkittiin Vignette kuvastinta hyödyntäen ja tiedostamattomia asenteita IAT -testin (implicit association test) avulla 163	Tietoisia asenteita kuvaavien tulosten mukaan opiskelijoiden asenteissa ei ollut eroja eri perhemuotoja kohtaan. Tiedostamattomia asenteita kuvaavien tulosten perusteella opiskelijat pitivät lesbopariskuntaa hieman heteropariskuntaa parempina vanhempina ja lesbopariskuntaa huomattavasti homopariskuntaa parempina.	Academic search Elite
Pelts, Michael (2014) Journal of Women and Social Work, 29:2, 237-247	A Look Back at the Defense of Marriage Act: Why Same-Sex Marriage Is Still Relevant for Social Work	Artikkelissa tarkastellaan samaa sukupuolta olevien avioliittoa vastustavia näkökulmia ja feminismiin tarjottavia keinoja sosiaalityöntekijöiden tueksi tasa-arvoisuuden lisäämistä edistävässä työskentelyssä.		Sateenkaariperheiden vanhempien tasa-arvoisuuden edistäminen tarvitsee sosiaalityöntekijöiden panostusta.	Academic search Elite
Raiz, Lisa & Swank, Eric (2010) Journal of Gay & Lesbian Social Services, 22: 1-2, 149-164	Predicting the Support of Same-Sex Relationship Rights Among Social Work Students	Selvittää sosiaalityön opiskelijoiden näkemyksiä samaa sukupuolta olevien pariskuntien oikeuksista	Kvantitatiivinen kyselytutkimus 571 heteroseksuaalia sosiaalityön opiskelijaa	Suurin osa vastaajista kannatti samaa sukupuolta olevien pariskuntien oikeuksia. Tutkimuksessa tuli esille, että uskossa olevilla vastaajilla oli kielteisiä näkemyksiä samaa sukupuolta olevista pariskunnista. Myös uskomus seksuaalisuudesta valintana vaikutti kielteisesti näkemyksiin samaa sukupuolta olevien pariskuntien oikeuksiin.	Academic search Elite
Wagner, Cynthia (2010) The Futurist, 44:3, 6-7	Homosexuality and Family Formation	Artikkelissa tarkastellaan homovanhemmua eri tutkimusten tuottaman tiedon avulla.		Tarkempi tutkimusdata samaa sukupuolta olevien pariskuntien vanhemmuudesta saattaa parantaa sosiaalipalveluiden laatua.	Social Science Database
Walters, Mikel (2011) Journal of Gay & Lesbian Social Services, 23:2, 250-270	Straighten Up and Act Like a Lady: A Qualitative Study of Lesbian Survivors of Intimate Partner Violence	Tutkia parisuhdeväkivaltaa kokemien lesbojen kokemuksia väkivallan tuesta, lesboyhteisön tuesta ja avun saamisesta	Kvalitatiivinen haastattelututkimus 4	Lesboparisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa ei osata tunnustaa ja uhrien on haastavaa saada apua.	Academic search Elite

LEHTI	LKM
Journal of Gay & Lesbian Social Services	5
Journal of Women and Social Work	1
The Futurist	1
The Sociology of Families	1
Sport Management Review	1
Yhteensä	9

Kuvio 2. Lehdet, joissa tieteelliset artikkelit julkaistu.

Tutkimusaineistossani on mukana yhteensä yhdeksän tieteellistä artikkelia. Tieteelliset artikkelit oli julkaistu seuraavissa lehdissä; Journal of Gay & Lesbian Social Services -lehdessä (Killian 2010; Kimberly & Moore 2015; Norton ym. 2017; Raiz & Swank 2010; Walters 2011), Journal of Women and Social Work (Pelts 2014), The Futurist (Wagner 2010), The Sociology of Families (Biblarz, Burke & Carrol 2014) ja Sport Management Review (Apgar, Kovac & Trussel 2017).

Tieteellisistä artikkeleista viisi esitteli tehdyn tutkimuksen tutkimusmetodin, tulokset ja johtopäätökset. Tutkimuksista kvalitatiivisia tutkimuksia oli yhteensä kolme (Apgar ym. 2017, Norton ym. 2017 & Walters 2011). Tutkimuksista kaksi oli toteutettu haastattelu-tutkimuksina (Norton ym. 2017 & Walters 2011) ja yksi analysoimalla internetin keskusteluryhmien keskusteluja (Apgar ym. 2017). Tieteellisistä artikkeleista kaksi oli tehty kvantitatiivisen kyselytutkimuksen pohjalta (Kimberly & Moore 2015; Raiz & Swank 2010).

Tutkielmani lopullisessa aineistossa on mukana yhteensä neljä tutkimusta, jotka esitellään taulukossa 2 sivulla 39, Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tieteelliset tutkimukset. Taulukossa on näkyvissä tutkimuksen kirjoittaja, vuosi ja julkaisutiedot, tutkimuksen nimi, tutkimuksen tarkoitus, tutkimusmetodi ja joukko, keskeiset tulokset ja tietokanta, josta tutkimus on löytynyt.

Taulukko 2. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tieteelliset tutkimukset.

Kirjoittaja/t Vuosi Julkaisutiedot	Tutkimus	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusmetodi Tutkimusjoukko	Keskeiset tulokset	Tietokanta
Aarnio, Kia & Kallinen, Kati & Kylmä, Jari & Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna (2017)	Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset	Tutkia 7-18-vuotiaiden sateenkaariperheissä elävien lasten ja nuorten hyvinvointia heidän omasta näkökulmasta tarkasteltuna sekä heidän kokemuksiaan sateenkaariperheessä elämisestä Suomessa.	Kolmeosainen tutkimus; haastattelu 7-10-vuotiaille lapsille (N=17), kysely 10-12-vuotiaille (N=41) ja kysely 13-18-vuotiaille nuorille (N=47).	Sateenkaariperheiden lapsilla on keskimääräistä luotamuksellisempi suhde vanhempiensa kanssa, lisäksi vanhemmat tukevat ja kannustavat lapsiaan paljon. Opettajat ja terveydenhuollon ammattilaiset ovat useimmiten suhtautuneet sateenkaariperheiden lasten perhetaustaan neutraalisti tai myönteisesti.	Melinda
Colonna, Rafael (2013) Visions of the 21 st Century Family: Transforming Structures and Identities, 77-104	"We are both her mothers and I want the world to know that": Parent term selection among lesbian co-parents with children conceived through donor insemination	Selvittää, miten vanhemman termit, kuten äiti ja äiskä, vaikuttavat vanhemmuuteen.	Puolistrukturoitu haastattelututkimus 22 lesboparis-kuntaa	Sopivan vanhemman nimen/termin löytäminen on tärkeää lesbovanhemmille. Vanhemmat joutuvat miettimään termiä valitessaan sen henkilökohtaista merkitystä ja lapsi-vanhempisuhdettaan sekä sitä, miten nämä termit ja heidän perheensä ovat normatiivisesti tunnistettavissa julkisilla paikoilla.	
Jämsä, Juha (2008) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville.	Sateenkaariperheiden kokemuksia palveluista	Selvittää sateen-kaariperheiden kokemuksia palveluista	Kyselytutkimus	Perheiden palveluista tyytymättöimpiä sateenkaari-vanhemmat olivat perheneuvontaan ja lastenvalvojan palveluihin. Vanhempien kokemusten mukaan palvelu oli usein asiallista, mutta perheeseen suhtautuminen oli liian hienovaraista. Asioita hyssyteltiin, eikä lapsen perheestä puhuttu avoimesti. Vanhemmat kokivat, että ammattilaiset tekivät usein oletuksia sen sijaan, että perheestä ja perheen toiveista sekä tarpeista olisi avoimesti keskusteltu.	Melinda
Kashubeck-West, Susan (2012) Casebook for Counselling Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Persons and Their Families, 103-110	Parenting Issues for Lesbian Couples	Tutkia lesbopari-en vanhemmuuden haasteita	Case -tutkimus 1 pariskunta	Lesbovanhemmat kohtaavat samanlaisia haasteita parisuhteessa ja vanhemmuudessa kuin heterovanhemmat. Seksuaalisesta suuntautumisesta johtuvia haasteita ovat; sukulaiset, ystävät ja yhteisö eivät näe ei-biologista vanhempaa tasa-arvoisena biologisen vanhemman kanssa ja ystäviltä ja perheeltä saatava tuki on puutteellista.	Ebook Central

Tutkimuksista yhdessä oli yhdistetty kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä (Aarnio, Kallinen, Kylmä, Solantaus & Rotkirch 2017). Tutkimus oli toteutettu kolmeosaisena. Haastattelut oli tehty 17:lle 7-10 -vuotiaalle lapselle ja kyselytutkimukset oli toteutettu kahdessa erässä, 41:lle 10-12 -vuotiaalle lapselle ja 47:lle 13-18 -vuotiaalle

lapselle. Tutkimuksista yksi oli kvantitatiivinen kyselytutkimus (Jämsä 2008), yksi kvantitatiivinen puolistrukturoitu haastattelututkimus (Colonna 2013) ja yksi kvantitatiivinen case-tutkimus (Kashubeck-West 2012).

Pro gradu -tutkielmani aineistossa on mukana yhteensä kymmenen muuta tieteellistä julkaisua (taulukko 3, alla). Taulukossa esitän julkaisun kirjoittajan ja julkaisuvuoden, julkaisun nimen, julkaisun keskeisen asian ja tietokannan, josta julkaisu on löytynyt.

Taulukko 3. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen muut tieteelliset julkaisut.

Kirjoittaja/t Vuosi	Nimi	Keskeinen asia	Tietokanta
Altman, Dennis (2013)	End of the Homosexual?	Sateenkaarivanhemmat joutuvat kaiken aikaa neuvottelemaan arjessaan heteronormatiivisuuden ja ydinperheideaalin kanssa sekä taistelemaan ennakkoluuloja vastaan.	Ebook Central
Ball, Carlos (2012)	The Right to Be Parents: LGBT Families and the Transformation of Parenthood	Havainnollistaa Yhdysvalloissa oikeudessa käsitellyssä olleiden huoltajuuksien kautta sateenkaariperheiden vanhemmuutta.	Ebook Central
Cahill, Sean (2009a)	Black Sexual Citizenship: Understanding the Impact of Political Issues on Those at the Margins of Race, Sexuality, Gender, and Class	Kirjoituksessa pohditaan kriittisen rotuteorian ja intersektionaalisen analyysin avulla, miten seksuaalinen kansalaisuus ja köyhyys rakentuvat etnisten linjojen rinnalla ja miten hyvinvointipoliittiset linjat aiheuttavat jännitteitä ja haasteita etenkin etnisessä, seksuaalisessa ja sukupuolivähemmistössä eläville ihmisille.	Ebook Central
Cahill, Sean (2009b)	Black and Latino Same-Sex Couple Households and the Racial Dynamics of Antigay Activism	2000 U.S. census -datan tuloksia hyödyntävä kirjoitus tummaihoisten ja latinotaustaisten samaa sukupuolta olevien vanhempien perheistä ja vanhemmuudesta.	Ebook Central
deBoer, David (2009)	Focus on the Family: The Psychosocial Context of Gay Men Choosing Fatherhood	Homomiesten psykososiaalista kontekstia ja isyyttä sekä vanhemmuuden haasteita pohditaan kirjoittajan henkilökohtaisen narratiivin ja tutkimuskirjallisuuden avulla.	Ebook Central
Jämsä, Juha (2009)	Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi	Selvitys Sateenkaariperhe -kysely 2006:n tuloksista, sateenkaariperheiden kokemuksista palveluista, vanhemmuuden tukemisesta ja syrjinnän pelosta.	Melinda
Kaighin, Jenny (2011)	Different Ways of "Doing Family" in Australia: Queering the Impact of Same-Sex Law Reform	Sateenkaariperheiden vertailukohtana on yleensä heteronormatiiviset oletukset ja ydinperheen ideaali. Sen sijaan, että keskitytään vertaamaan perinteisten ja sateenkaariperheiden eroja tulisi keskittyä sateenkaariperheiden tarjoamiin muotoihin "olla perhe eri tavalla".	Ebook Central
Mallon, Gerald (2012)	Practice With Families Where Gender or Sexual Orientation Is an Issue: Lesbian, Gay, Bisexual, and Trans Individuals and Their Families	Ekologisen perspektiivin käyttäminen sosiaalityössä LGBT ihmisten ja perheiden kanssa tarjoaa välineen, jonka avulla arvioida perheen toimintaa ja tarpeita.	Ebook Central
Park, Shelley (2013)	Mothering Queerly, Queering Motherhood: Resisting Monomaternality in Adoptive, Lesbian, Blended, and Polygamous Families	Teoksessa pohditaan kirjoittajan henkilökohtaisen narratiivin ja tieteellisen kirjallisuuden avulla sateenkaarivanhemmuutta ja sen haasteita.	Ebook Central
Riggs, Damien (2011)	"What about the Children!" Homophobia, Accusations of Pedophilia, and the Construction of Childhood	Lastensuojelun sosiaalityön tulisi keskittyä aikuinen-lapsisuhteen sisältöön, kuin siihen kenellä on laillinen status toimia lapsen huoltajana.	Ebook Central

Aineistoni muista tieteellisistä julkaisuista neljä oli kirjoittajan itsenäisiä teoksia (Altman 2013, Ball 2012, Jämsä 2009 & Park 2013) ja kuusi olivat osana toimitettuja teoksia (Cahill 2009a, Cahill 2009b, de Boer 2009, Kaighin 2011, Mallon 2012 & Riggs 2011).

Kuvio 3. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aineiston julkaisuvuodet.

Julkaisuvuosi	LKM
2008	1
2009	4
2010	3
2011	3
2012	3
2013	3
2014	2
2015	1
2013	3
Yhteensä	23

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aineistonkeruuvaiheessa tein aikarajauksen vuosiin 2007-2017. Tutkimusaineistoni julkaisut ja tutkimukset on julkaistu vuosien 2008-2017 välisenä aikana. Vuonna 2008 on julkaistu yksi, vuonna 2009 julkaistuja on yhteensä neljä, vuosien 2010-2013 aikana julkaistuja on jokaiselle vuodelle kolme, vuonna 2015 julkaistuja on yksi ja vuonna 2017 julkaistuja on yhteensä kolme.

Tutkimusaineistoani tarkasteltaessa voidaan päätellä, että LGBTQ -ihmisiä ja sosiaalityötä koskevia tutkimuksia ja tieteellisiä julkaisuja tehdään jonkin verran. Julkaisumäärä vuosien aikana on tasainen, keskimäärin kolme joka vuosi. Tutkimukset ovat pääsääntöisesti tutkimusmetodiltaan kvalitatiivisia.

Kokonaisluennassa päädyin jättämään 29 tutkimusta ja julkaisua tutkimusaineistoni ulkopuolelle. Tämä johtui siitä, että kyseiset julkaisut eivät olleet tutkielmani kannalta relevantteja tai ne eivät olleet maksutta saatavilla kokonaan luettavaksi. Tutkimusaineistostani pois jääneistä julkaisuista yhdeksän ei ollut saatavilla, niistä kahdessa oli saatavilla ainoastaan tiivistelmä (Lavoie & Greenbaum 2012; Sanabria 2013). Seitsemän julkaisun kohdalla haasteeksi muodostui niiden saatavuus maksutta (Bernstein & Taylor 2013; Casquarelli & Fallon 2011; Fish 2012; Fish & Karban 2015; Lavalette 2011; Lowman

2013; Zastrow 2013). Julkaisuista neljä (Fish 2012; Fish & Karban 2015; Lavalette 2011; Lowman 2013; Zastrow 2013) oli saatavilla kaukolainauksella kotikuntani kirjaston kautta, mutta lainaamiskustannukset nousivat liian korkeiksi.

Tutkimusaineistostani pois jääneiden julkaisujen kohteina olivat homouden antropologia (Leap & Lewin 2009), homouden historia (Hamilton 2012; Tin 2008), LGBTQ ihmisistä kirjoittaminen mediassa (Drushel & German 2009) ja sosiaalialan lehdissä (Johnston & Stewart 2013), LGBTQ ihmisten ikääntyminen (Eyler & Witten 2012), seksuaalisuus koulussa (Gilbert 2014), kehityspsykologia (Durkin & Schaffer 2015), lasten koulunkäynti (Curenton, Eke & Iheoma 2014), maaseudun asenteet samaa sukupuolta olevien avioliittoa koskien (Anderson, Arkfeld, Callaghan, Dwyer, Kindle & Nowak 2015), terveydenhuolto (Committee on Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Health Issues and Research Gaps and Opportunities Board on the Health of Select Populations 2011; Raffy & Prez 2013), sivilisäädyn vaikutus LG -ihmisten hyvinvointiin (Brotman, Newman, Ryan & Woodford 2010; Henrickson 2010; Madill 2008; Woodford 2010), kulttuurien välinen tutkimus (Browne & Lim 2007) ja politiikka (Mucciaroni 2014; Phelan 2014; Simon 2009).

6 Tutkimustulokset

6.1 Sateenkaarivanhemmuus ja vanhemmuuden haasteet

Tutkimustuloksissa korostui sateenkaarivanhempien vanhemmuuden samanlaisuus heterovanhempien kanssa. Sateenkaarivanhemmat ovat hyvin sitoutuneita vanhemmuuteensa, mikä näkyy kiinnostuksena lasten elämään ja haluna olla mukana kaikilla osaluilla. Yhteensä 15:ssä tutkimuksessa käsiteltiin sateenkaarivanhempien vanhemmuutta ja vanhemmuuden haasteita (Aarnio ym. 2017; Altman 2013; Apgar ym. 2017; Ball 2012; Biblarz 2014; Cahill 2009a; Cahill 2009b; Colonna 2013; DeBoer 2009; Jämsä 2008; Kaighin 2011; Kashubeck-West 2012; Kimberly & Moore 2015; Wagner 2014 & Walters 2011).

Sateenkaarivanhemmat ovat tutkimusten perusteella osoittaneet olevansa aivan yhtä sitoutuneita vanhemman rooliinsa ja kykenevänsä huolehtimaan lapsistaan aivan kuin heteroseksuaaliset vanhemmat. (Kimberly & Moore 2015, Ball 2012, 49.) Empiirisen tutkimusnäytön mukaan sateenkaarivanhempien lasten psykologinen tai kehityksellinen hyvinvointi ei eroa heterovanhempien lapsista lainkaan. Tutkimuksissa ei ole myöskään löytynyt näyttöä sille, että sateenkaarivanhemmat olisivat kykenemättömiä vanhemmuuteen. Tutkimusten perusteella sateenkaarivanhemmat pystyvät tarjoamaan ihan yhtä hyvän kodin lapsilleen kuin heterovanhemmat. (DeBoer 2009, 327.) Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten mukaan sateenkaarivanhemmat ovat usein hyvin etuoikeutetussa asemassa, he ovat suurimmaksi osaksi valkoihoisia, verrattaen hyvin koulutettuja kaupunkilaisia ja kypsiä vanhemmuuteen. Esimerkiksi 61% samaa sukupuolta olevista perheellisistä pariskunnista on valkoihoisia. Nämä tutkimustulokset saattavan osin selittyä sillä, että samaa sukupuolta olevilla pariskunnilla vanhemmaksi tuleminen tavat vaativat usein taloudellista investointia, sillä keinohedelmöitys, kohdunvuokraus tai adoptointi, ovat kaikki kalliita prosesseja. (Biblarz, Burke & Carroll 2014, 115-116.)

Sateenkaarivanhemmuutta ja samaa sukupuolta olevien ihmisten oikeutta parisuhteelle vastustetaan usein perusteilla, joiden mukaan lapsella tulee olla äiti ja isä, naisen ja miehen malli, jotta lapsen kasvu- ja kehitys olisi tasapainoista. Homosuhteita vastustavat poliitikot ja uskonnolliset johtajat tuovat usein esille ajatuksia siitä, että samaa sukupuolta olevat vanhemmat ovat riski lapselle siitakin huolimatta, että useat tutkimukset ovat osoittaneet väitteen paikkaansa pitämättömyyden. Tutkimusten mukaan sateenkaariperheen lasten sosiaalisessa ja psykologisessa hyvinvoinnissa ei ole merkittäviä eroja heteroperheiden lapsiin. (Cahill 2009b, 258.) Sean Cahillin (2009b, 243.) mukaan useat lastensuojelujärjestöt ovat antaneet yhteiskuntatieteellisiin tutkimuksiin perustuvia poliittisia lausuntoja siitä, että sateenkaarivanhemmat ovat hyviä vanhempia ja, ettei seksuaalinen suuntautuminen saisi vaikuttaa oikeuteen olla vanhempi. Jenny Kaighin (2011) jatkaa, että psykologinen tutkimus on osoittanut, ettei lapselle aiheudu haittaa siitä, että hänellä on homovanhemmat. Havainnot homomiehistä vanhempina ovat hyvin samankaltaisia kuin tutkimustulokset lesbonaisista vanhempina; lapset voivat ihan yhtä hyvin kuin heteroseksuaalisten vanhempien lapset. Eniten lapsiin vaikuttava negatiivinen asia on heidän kokemansa, perheen ulkopuolisten ihmisten harjoittama syrjintä. Homoisät kokevat enemmän homofobisia ennakkoluuloja ja toimia vanhemmuudessaan kuin lesboäidit. (Kaighin 2011, 268.) Tutkimusten perusteella ei ole myöskään juuri saatu näyttöä sille, että sateenkaariperheiden lapset tulisivat vanhempiensa hyväksikäyttämäksi tai, että heistä kasvaisi homoseksuaaleja (Kimberly & Moore 2015, Ball 2012, 49.).

Lasten sosiaalisia ongelmia perustellaan usein isyyttömyydellä. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perustella tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Tutkimusten perusteella ei voida todeta, että ainoastaan naimisissa olevat heteroseksuaaliset parit voivat kasvattaa lapsensa menestyksekkäästi. Yhteiskuntatiede ei myöskään tue väitettä siitä, että naimattomien, yksinhuoltajien tai sateenkaarivanhempien lapset kärsisivät perherakenteensa vuoksi. Sen sijaan vanhemman rakkaus, tuki ja kyky vastata lapsen tarpeisiin ovat avaintekijöitä lapsen kasvattamisessa. Nämä vanhemmuuden ominaispiirteet eivät ole yhteydessä sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, etniseen taustaan, talouden tuloihin tai biologiseen yhteyteen. (Cahill 2009a, 190.)

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on viime aikoina ryhdytty tarkastelemaan lesbo- ja homovanhempien adoptiovanhemmuutta. Näiden tutkimusten mukaan lapset, joiden adoptiovanhempina toimivat homo- tai lesbopariskunta, ovat ihan yhtä sopeutuvaisia ja onnellisia kuin heteropariskunnan adoptoimat lapset. Tutkimuksissa ei myöskään ole löytynyt merkittäviä eroja äiti-lapsisuhteessa ja vanhempi-lapsisuhteessa sateenkaariperheiden ja heteroperheiden välillä. Ainoa merkittävä ero, joka tutkimuksissa on havaittu, on ei-biologisen äidin ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen laatu verrattuna isä-lapsisuhteeseen heteroseksuaalisten vanhempien perheessä. Lesbovanhempien perheessä ei-biologisen äidin ja lapsen suhteessa vaikuttaa olevan enemmän lämpöä ja vuorovaikutusta. (Ball 2012, 49.)

Tutkimustulosten mukaan sateenkaariperheissä vanhemmuuden rooliin asettuminen ja sen vaikutus parisuhteeseen on vähemmän haasteellinen kuin heteropariskunnilla. David deBoerin (2009) mukaan heteroseksuaalisissa parisuhteissa lapsen syntyminen saattaa aluksi vaikuttaa parisuhteen laatuun, kun pariskunnan roolit uudelleen muotoutuvat vanhemmuuden myötä. Vanhemmuus saattaa olla haastavampaa pariskunnille, jotka ovat jakaneet kotityöt selkeästi sukupuoliroolituksen mukaan. Vanhemmuuden myötä kotityöt saattavatkin jakautua uudelleen. Homoseksuaalisissa parisuhteissa tällaista sukupuolirooleihin perustuvaa kotityön jakoa ei kuitenkaan ole ollut ennen vanhemmuutta. Tutkimusten perusteella näyttääkin siltä, että vanhemman rooliin asettautuminen sujuu parisuhteen hyvinvoinnin kannalta helpommin. (DeBoer 2009, 333.) Heteromiehet ovat usein tuoneet esille, että lapsen syntymisen jälkeen he kokivat olonsa hyljättyksi ja laiminlyödyksi tuoreen äidin huomion kiinnittyessä lapseen. Homomiesten kohdalla ei yleensä tällaisia tuntemuksia synny. Tämä saattaa johtua siitä, että vauvan hoidosta puuttuu imettäminen ja oletus äidin ensisijaisuudesta vauvan hoitajana. Homoisät kykenevät hoitamaan vauvaa tasavertaisemmin kuin heterovanhemmat edellä mainituista syistä johtuen. (Mt., 334.)

Timothy Biblarz, Nathaniel Burke ja Megan Carroll (2014) kysyivät tutkimuksessaan, *Same-Sex Families*, ”Millaista on kasvattaa lapsia heteronormatiivisuuden ulkopuolella, jossa vanhemmuuden tehtäviä ei ole jaoteltu sukupuolen eroavaisuuksien mukaan?”. Tutkimustulosten mukaan näyttää siltä, että samaa sukupuolta olevien vanhempien per-

heissä vanhemmuuden roolit ja tehtävät ovat jakautuneet tasa-arvoisemmin. Vanhemmat tekevät lapsia ja perhettä koskevat päätökset yhdessä. Perheen säännöt, lasten kasvatukselliset linjat, lasten harrastustoiminta ja läksyissä auttaminen sekä työssä vietetty aika ovat jakautuneet tasaisemmin vanhempien välille kuin heteroseksuaalisilla pariskunnilla. (Biblarz ym. 2014, 116.)

Vaikka on tärkeää, että sateenkaariperheet huomioidaan perheinä, niin heidän liittämiseen osaksi tavallista perhekäsitystä tuo mukanaan haasteita. Brenda Cossman (2000) on Kaighinin (2011, 269.) mukaan varoittanut, että lesboperheiden sisällyttäminen perhekäsitykseen on vaarallista, koska perinteinen perhekäsitys on naista alistava. Hänen mukaansa on hyvä pohtia, että edustavatko samaa sukupuolta olevat perheet mahdollista muutosta vai katoaako vanhemman sukupuolen merkitys kokonaan, kun sateenkaariperheet sisällytetään osaksi ”perinteistä” perhettä? Sateenkaariperheitä ei tulisi tarkastella siitä näkökulmasta käsin, miten hyvin ne kykenevät toteuttamaan heteroseksuaalista normia perheenä ja vanhempina. Myöskin väite siitä, että lesboäidit ovat kuten muut äidit, ei ole hyväksi, sillä se tekee lesboäideistä näkymättömiä ja hämärtää sateenkaariperheiden tarjoaman radikaalin perhe-elämän vaihtoehdon. Sateenkaariperheiden eroja tulisi korostaa ja vanhempien tarjoama sukupuolinormeja vastustava valinta tulisi nähdä positiivisena elementtinä lapsien kannalta. Useiden tutkimusten mukaan kasvamisen sateenkaariperheessä on tarjonnut lapsille monia positiivisia elementtejä, kuten avarakatseisuus ja erilaisuuden hyväksyminen. Lisäksi sateenkaarivanhemmat ovat usein hyvin sitoutuneita vanhemmuuteen ja pariskunnat jakavat kotityöt tasaisesti sekä tukevat lapsen suhdetta mahdollisesti kodin ulkopuolella elävään biologiseen vanhempaan. Nämä ovat myös hyviä muutoksen malleja tavallisille perheille. (Kaighin 2011, 268-269.)

Heteronormatiiviset oletukset sateenkaarivanhemmuuden haasteena

Sateenkaarivanhemmat kohtaavat myös haasteita vanhemmuudessaan. Yksi vanhemmuuteen haasteita tuova tekijä on heteronormatiivinen ajattelu ja toiminta yhteiskunnan kaikilla tasoilla sekä ydinperheen ideaali.

Jenny Kaighin (2011) toteaa kirjoituksessaan, että ydinperheajattelu istuu niin tiukassa, että siitä on tullut perhemuodon ideaali, johon kaikkia muita perhemuotoja verrataan. Samanlaisuus ja erilaisuus ydinperheen kanssa ovat jatkuvia teemoja lesbovanhemmuutta käsittelevissä tutkimuksissa. Lesbo- ja homovanhemmilla on käytössään strategioita, jotka tuottavat samanlaisuutta muiden perheiden kanssa. Näitä strategioita ovat perhettä ylläpitävän rakkauden ja tavallisuuden korostaminen sekä erilaisuuden hälventäminen. Usein ajatellaan, että lesbo- ja homovanhempien lapsilta uupuu miehen tai naisen malli. Tutkimusten perusteella homo- ja lesbovanhemmat pyrkivätkin tukemaan perheen ulkopuolisen aikuisen suhdetta lapseensa, jotta vanhemman kanssa vastakaista sukupuolta olevan roolimallin uupuminen ei vaikuttaisi lapsen elämään haitallisesti. (Kaighin 2011, 265.) Heteroseksuaalisuutta pidetään yhteisesti jaettuna sosiaalisena normina, johon muita seksuaalisuuden muotoja verrataan. Voidaan jopa uskaliaasti väittää, että heteroseksismi on institutionaalisiin käytäntöihin sisältyvä ideologia. Yhteiskunnat myös pitävät yllä seksuaalista stigmaa verratessaan sateenkaari-ihmisten ja heteroseksuaalien käyttäytymistä, identiteettiä tai parisuhdetta toisiinsa. Heteroseksismi on sateenkari-ihmisiä alistavaa ja aiheuttaa tunteen siitä, että heidän sosiaalinen identiteettinsä on huonompi kuin muiden. (Apgar, Kovac & Trussel 2017.)

Kia Aarnion, Kati Kallisen, Jari Kylmän, Tytti Solantauksen ja Anna Rotkirchin (2017) tutkimuksen mukaan sateenkaariperheet joutuvat elämään syrjivässä yhteiskunnassa. Perheet kokevat haavoittuvuuksia, joita valtaväestöön kuuluvat perheet eivät joudu kokemaan. Sateenkaariperheet kokevat myös loukkaavaa vihapuhetta sekä homofobisia asenteita. (Aarnio ym. 2017, 252.) Samaa sukupuolta olevien parisuhteita ja perheitä tukevat oikeudelliset uudistukset toisaalta haastavat perinteistä perhemalliajattelua ja samalla vahvistavat ydinperhemallin ensisijaisuutta. Näiden välisen jännityksen tutkiminen on ollut keskeistä etenkin feministiselle tutkimukselle. Feminististen argumenttien mukaan lesboperheet haastavat perinteisen sukupuolijärjestelmän. Sateenkaariperheiden hiljainen hyväksyminen osaksi ”perhearvoja”, tuo mukanaan kaksittaisvaikutuksen; myönnytyksen siitä, että homoseksuaalisuutta on olemassa ja ”perheestä” kiinnipitämisen. (Kaighin 2011, 268-269.)

Sateenkaarivanhemmat kohtaavat paljon haasteita vanhemmuudessaan perheen ulkopuolisten ihmisten heteronormatiivisten oletusten vuoksi. Yleisen käsityksen mukaan

perheessä on äiti ja isä, emme ole vielä tottuneet ajattelemaan, että perheessä voi olla sen sijaan kaksi isää tai kaksi äitiä. Tämä sosiologinen realiteetti saattaa aiheuttaa haasteita niin perheen ulkopuolella kuin sen sisälläkin. Vanhempien täytyy esimerkiksi päättää, kumman sukunimen lapsi saa ja kumpaa vanhempaa lapsi saa puhutella homoperheessä isäksi ja lesboperheessä äidiksi. (deBoer 2009, 336.)

Rafael Colonna (2013) tutki lesbovanhempien vanhemman nimeämisen käytäntöjä tutkimuksessaan; "We are both her mothers and I want the world to know that": Parent term selection among lesbian co-parents with children conceived through donor insemination. Tutkimus osoitti, miten normatiiviset perheideologiat vaikuttavat kaikkiin perhesuhdekäytäntöihin. Tavot, joilla lesbovanhemmat neuvottelevat vanhemmuudestaan heteronormatiivisten perhekäsitysten kanssa, tuo näkyville sen, miten niinkin harmiton toiminto, kuin vanhemman nimen valinta, voi pitää sisällään sosiaalisesti hyvin merkittäviä merkityksiä ja vaikutuksia. Heterovanhempien perheessä se, millä nimellä lapsi vanhempiaan kutsuu, voi olla hyvin yksinkertainen valinta, kun taas lesbopariskunnat saattavat joutua miettimään nimen merkityksiä identiteetin ja perhesuhteiden tunnustamisen kannalta. Tutkimuksessa tuli näkyville, miten perheet muodostuvat yksityisten ja julkisten vuorovaikutusten kautta, koska jokin niin henkilökohtainen ja intiimi asia, kuin nimi jolla lapsesi sinua kutsuu, vaikuttaa vuorovaikutukseen vieraiden ihmisten kanssa ja siihen mikä on (tai ei ole) tunnistettavissa "perheeksi" julkisissa tiloissa. Perheitä ei tulisi pitää muuttumattomina sosiaalisina ryhminä tai suhteina vaan yhä muuttuvina suhteina, jotka rakentuvat käytäntöjen kautta, jotka tulevat näkyviksi ja joista neuvotellaan jokapäiväisessä elämässä, niin julkisissa kuin yksityisissä asetelmissä. Tutkimus toi näkyviin myös sen, miten sosiaaliset tekijät ja perheen ulkopuoliset ihmiset ja asiat voivat vaikuttaa asiaan, jota on tavallisesti pidetty perheen yksityiseen elämään kuuluvana. (Colonna 2013, 101.)

Jen Apgar, Laura Kovac ja Dawn Trussel (2017) tutkivat sateenkaarivanhempien kokemuksia lasten harrastuspiireissä. Vanhempien positiivisia kokemuksia varjosti muiden heteronormatiiviset oletukset ja seksuaalisuutta koskevat ennakkoluulot. Myös heteroseksuaalinen puhe nähtiin ongelmalliseksi. Yksi tutkimuksessa mukana olleista äideistä kuvasi heteroseksuaalista puhetta seuraavasti: "yleisesti oletetaan, että jokaisella ryhmään kuuluvalla lapsella on yksi äiti ja yksi isä". Heteronormatiivisuus näkyi myös

ilmoittautumiskaavakkeissa, joissa kysytään äidin ja isän yhteystietoja. Tutkijoiden mukaan heteronormatiivisten oletusten ja seksuaalisuutta koskevien ennakkoluulojen kohtaaminen jatkuvasti joka päiväisessä elämässä saattaa aiheuttaa sateenkaarivanhemmille mikroaggressiota, väsymystä ja tunnekuormitusta. (Apgar ym. 2017.)

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä saattaa olla vaikeita traumaattisia kokemuksia, jotka liittyvät henkilökohtaiseen kehitysprosessiin, sosiaalisen ympäristön reaktioihin tai traumaattisiin kokemuksiin yksityiselämässä tai yhteiskunnassa laajemmin. (Jämsä 2008, 86.) Samaa sukupuolta olevat vanhemmat kohtaavat monenlaisia ennakkoluuloja ja he joutuvat selittelemään vanhemmuuttaan joka päiväisessä elämässä. Tämä aiheuttaa ahdistusta, myös tilanteissa, jotka eivät ole pahansuopia. (Altman 2013,174.) Homofobiset kokemukset saattavat vaikuttaa vanhemmuuteen myös niin, että vanhemmat tarkkailevat jatkuvasti lapsen kasvuympäristöä ja valikoivat palvelut ja henkilöt keiden kanssa toimivat sen mukaisesti. (Biblarz ym. 2014, 116.)

Vanhemman tapa tuoda esille sukupuolisuuttaan ja seksuaalista identiteettiään vaikuttaa myös heteronormatiivisten oletusten esille tuloon. Esimerkiksi lapsen harrastuksissa muut vanhemmat olettivat lapsen äitien olevan äiti ja tati tai äiti ja tämän ystävätär. Toisinaan sateenkaarivanhemmille saatetaan esittää hyvin henkilökohtaisia tai ala-arvoisia kysymyksiä ja heille ihmetellään, kumpi on suhteen mies ja kumpi nainen. Toisinaan vanhemmat toimivat vastoin omaa seksuaalista identiteettiään tehdäkseen elämästä helpompaa lapsilleen. Vanhemmat saattavat toimia heteroseksuaalisen normiston mukaisesti tai korostaa feminiinisiä tai maskuliinisia puoliaan. (Apgar ym. 2017.) Mitä enemmän yhteisössä on sateenkaaripariskuntia ja -perheitä, sitä vähemmän ennakkoluuloja ja epäilyksiä perheitä kohtaan esiintyy. (Altman 2013, 201.) Sateenkaarivanhemmat etsivätkin usein asuinpaikakseen alueen, jonka ajatellaan olevan sosiaalisesti heidän lapsiaan tukeva. Perheet, jotka asuvat sosiaalisesti kehittymättömämmillä alueilla, kuten metropolien ulkopuolella tai maaseudulla, saattavat tuntea itsensä ulkopuoliseksi yhteisössä. Lisäksi lapsilla on suurempi riski tulla kiusatuiksi tai syrjityiksi perhetaustansa vuoksi. (Apgar ym. 2017)

Seksuaalisen suuntautumisen ja stigman vaikutukset vanhemmuuteen

Sateenkaaripariskunnat kohtaavat parisuhteessaan ja vanhemmuudessaan haasteita, jotka eivät ole riippuvaisia heidän seksuaalisuudestaan. Tällaisia haasteita ovat esimerkiksi vanhempien riittämätön kahdenkeskinen aika, riittämätön aika parisuhteen hoitamiseen tai, että heidän omat vanhempansa antavat heille neuvoja lastenhoitoon liittyen tai arvostelevat heidän tapansa olla vanhempi. (Kashubeck-West 2014, 110.)

Sateenkaaripariskunnilla saattaa näiden haasteiden lisäksi olla seksuaaliseen suuntautumiseen sidoksissa olevia vanhemmuuden haasteita. Tällaisia haasteita ovat muun muassa se, että yhteiskunta, yhteisö, perhe tai ystävät eivät pidä ei-biologista vanhempaa lapsen ”oikeana” vanhempana ja häntä ei näin ollen pidetä tasavertaisena huolehtimaan lapsen asioista. (Mt., 110.) Osassa sateenkaariperheitä vanhemmuus voi olla jakautunut useamman kuin kahden vanhemman kesken. Vanhemmuuden jakaminen saattaa aiheuttaa parisuhteelle ongelmia (Jämsä 2008, 90).

Kaighinin (2011) tutkimuksessa kävi ilmi, että lesbovanhemmuutta pidettiin homovanhemmuutta hyväksyttävämpänä. Homomiehiä ei pidetty turvallisina vanhempina, kun taas lesbonaiset nähtiin turvallisena huoltajana lapselle. Tämän perusteella voidaan ajatella, että samaa sukupuolta olevien vanhempien vanhemmuutta koskevat epäilyt koskevat ainoastaan homomiehiä. Homomiesten ajatellaan olevan vaaraksi tai heidän vanhemmuuttaan pidetään kevytmielisenä (lapsi nähdään asusteena, leluna tai koiran korvikkeena). Homomiehet kohtaavat paljon enemmän ennakkoluuloja ja homofobista kohtelua vanhemmuudessaan kuin lesbot. (Kaighin 2011, 260 & 267-268.) Myös Wagner (2010) toteaa, että yhteisö suhtautuu usein epäilevästi homomiehiin ja he kohtaavat enemmän ennakkoluuloja kuin vanhemmaksi haluava lesbonainen. Toisaalta vanhemmuus saattaa auttaa homomiehiä lähentymään heidän lapsuuden perheensä kanssa. Useat miehet ovat kokeneet, että vanhemmuuden myötä heidän omat vanhempansa ovat hyväksyneet heidät paremmin ja lapsenlapsi on lähentänyt heitä. Osa on kokenut lapsen auttaneen sukulaisia hyväksymään heidän seksuaalisen suuntautumisensa paremmin. (Wagner 2010.) DeBoerin mukaan on lähes universaali ilmiö, että sateenkaariparit kokevat, ettei heidän parisuhdettaan vastaanoteta ja kunnioiteta samalla tavalla kuin heteroseksuaalien pariskuntien parisuhteita. Suvun perinteet ja syntyneen lapsen

juhlinta näyttäytyvät eri tavoin sateenkaariperheissä ja saattavat sisältää erilaisen merkityksen kuin heteroparien perheissä. (DeBoer 2009, 335.)

Sateenkaarivanhemmuuteen haasteita tuo myös seksuaalisen suuntautumisen mukanaan tuoma stigma. Stigman ilmeneminen voidaan jakaa kolmelle tasolle: ulkoinen stigma (*enacted stigma*), koettu stigma (*felt stigma*) ja sisäinen stigma (*internalized stigma*). *Ulkoisella stigmalla* tarkoitetaan toisten ihmisten käyttäytymistä ja tekoja välttämisestä väkivaltaan (vähättely, syrjintä ja ulkoistaminen) ja sitä voivat ylläpitää molemmat ryhmät, heteroseksuaalit ja homoseksuaalit. Molemmat ryhmät voivat myös kokea ulkopuolista stigmaa, koska ketä tahansa voidaan luulla LGBTQ -ryhmään kuuluvaksi. Käsitettä *koettu stigma* voidaan kuvailla yksilön tietoisuudeksi siitä, että hän tulee todennäköisesti kokemaan stigmatisointia. Tämä saattaa aiheuttaa sen, että ihminen alkaa käyttämään itse kehittämiään strategioita välttääkseen kategorisointia tai systemaattisesti välttämään tai kieltämään omaa identiteettiään. Ihminen on luontaisesti taipuvainen välttämään stigmatisointia, mutta koettu stigma on usein kaikenkattavaa ja jatkuva ongelma, minkä vuoksi se saattaa vaikuttaa stigmatisoitujen ryhmien kokemuksiin enemmän kuin ulkopuolinen stigma. Kolmas seksuaalisen stigman muoto on *sisäinen stigma*. Sisäisellä stigmalla tarkoitetaan sitä, että yksilö hyväksyy seksuaalisen stigman osaksi omaa arvojärjestelmää. Sateenkaari-ihmisille sisäinen stigma saattaa näkyä negatiivisina asenteina muita sateenkaari-ihmisiä kohtaan tai negatiivisina asenteina itseään kohtaan. Tätä kutsutaan itse-stigmaksi ja se on hyvin yleistä. (Apgar ym. 2017.)

Apgarin, Kovacin ja Trusselin (2017) tutkimuksessa mukana olleet vanhemmat eivät olleet kokeneet ulkoista stigmatisointia lastensa harrastusten parissa. Kuitenkin tietoisuus seksuaalisen stigman mahdollisuudesta oli koko ajan vanhempien mielessä, kuten myös pelko sen toteutumisesta. Toisaalta vanhemmat kuitenkin kokivat epäsuoria seksuaaliennakkoluulojen merkkejä (uteliaita katseita, puhumattomuutta ja tarvetta "tulla ulos"). Tällaiset jokapäiväiset mikroaggression muodot, kuten nonverbaalinen viestintä (tietoinen ja tarkoituksen mukainen tai tahaton) muokkaa havainnointia ja jatkuva altistus tällaisille kokemuksille voi vaikuttaa haitallisesti elämään. Koettu stigma näkyi sateenkaarivanhemmillä siten, että he tunsivat varovaisuutta, pelkoa ja ulkopuolisuuden uhkaa pohtiessaan lastensa tulevaisuutta. Vanhemmat pelkäsivät, että heidän lapsensa

joutuvat vaikeuksiin vanhempien seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. (Apgar ym. 2017.)

Tutkimusten ja sateenkaariperheiden kertomusten mukaan vaikuttaa kuitenkin siltä, että seksuaalinen stigma on vähenemässä nuorten sukupolvien myötä ja he ovat avomielisempiä seksuaalista erilaisuutta kohtaan. Näyttää myös siltä, että heteroseksuaalit ihmiset ovat valmiita ajamaan sateenkaari-ihmisten etuja ja oikeuksia parempaan ja tasa-arvoisempaan suuntaan. (Mt. 2007.)

Mikel Walters (2011) tutki lesbojen kokema parisuhdeväkivaltaa tutkimuksessaan; *Straighten Up and Act Like a Lady: A Qualitative Study of Lesbian Survivors of Intimate Partner Violence*. Tutkimuksen mukaan yleisesti ajatellaan, että nainen ei voi satuttaa toista naista. Tämä on haitallista parisuhdeväkivaltaa kokeneille lesbonaisille. Lesboparisuhdeväkivallan uhri kohtaa usein epäuskoa kertoessaan kokemuksistaan. Sen vuoksi lesbonaisen on usein vaikea kertoa kokemuksistaan ja hakea apua tilanteeseen. Uhrit eivät useinkaan saa tukea tilanteeseensa perheeltään, ystäviltään tai lesboyhteisöltä. Tuen puute saattaa satuttaa uhria jopa hänen kokemaansa väkivaltaa enemmän. Yleiset uskomukset siitä, että väkivaltaa ei ole olemassa ilman miehiä ja, että lesboparisuhteet ovat tasa-arvoisia ja immuuneja väkivallalle mahdollistaa parisuhdeväkivallan jatkumisen rajattomasti. Lesboparisuhteissa koetut väkivallan muodot ovat henkinen väkivalta (eristäminen, kontrollointi, lemmikkieläinten uhkailu, puhelinhäiriköinti), sanallinen väkivalta (huutaminen, nimittely, solvaaminen), väijyminen ja vainoaminen, esineillä heittäminen, rahallinen hyväksikäyttö, fyysinen väkivalta (estäminen, työntäminen, nipistely, läpsiminen ja lyöminen) ja seksuaalinen väkivalta (pakottaminen ja raiskaaminen). Tutkimuksessa mukana olleiden naisten tarinat kertovat emotionaalisesta, fyysisestä ja seksuaalisesta väkivallasta. Yleensä väkivalta on alkanut parisuhteessa pikkuhiljaa ja oli yleensä ennakoimatonta. Väkivallan ilmeneminen yleensä lisääntyi ja voimistui parisuhteen aikana, varsinkin jos uhri uhkasi lähteä parisuhteesta. Uhrit kertoivat, että heidän oli aluksi vaikeaa tunnistaa, hyväksyä ja myöntää kokevansa parisuhdeväkivaltaa. (Walters 2011.)

Uhrit kokivat, että homofobian ja heteroseksismin olemassaolo vaikeutti heidän pyrkimyksiään käsitellä parisuhdeväkivallan kokemuksia ja/tai siitä eroon pääsemistä. Nämä

sosiaaliset rakenteet ovat olemassa sosiaalisen ekologian uloimmalla tasolla ja niillä on syväallinen vaikutus ympäristön vuorovaikutussuhteisiin. Tämä näkyy erityisesti tilanteissa, joissa uhri oli yrittänyt saada apua viranomaisilta. Viranomaiset eivät aina usko-neet parisuhdeväkivallan olemassaoloon tai he olivat haluttomia vastaamaan avunpyyntöön. Yhteiskunnan eri tasoilla olemassa olevat normit, uskomukset ja tavat vaikuttavat merkittävästi parisuhdeväkivaltaa kokeneiden lesbonaisten kokemuksiin ja uhrin kykyyn tunnistaa parisuhteen todellinen tila ja kykyyn suojella itseä. (Walters 2011.)

6.2 Sateenkaarivanhempiin asennoituminen ja huomioiminen sosiaalityössä

Tutkimukseni aineiston perusteella sosiaalityöntekijöiden asenteissa, etenkin tiedostamattomissa asenteissa, on vallalla heteronormatiivinen käsitys perheestä. Työntekijöiden ja opiskelijoiden asenteita samaa sukupuolta olevien parisuhteita ja perheitä kohtaan selvittäviä tutkimuksia oli tehty yhteensä kolme (Kimberly & Moore 2015; Raiz & Swank 2010; Norton, Smith & Tin Xin 2017).

Lastensuojelun ohjeistuksissa korostetaan edelleen normatiivista ajattelua siitä, että (tietyt) aikuiset ovat soveltuvia huolenpitäjiä lapsille ja soveltuvia suojelemaan lasta. Tästä johtuen lesbo- ja homovanhemmat jäävät usein vaille huomiota ja ajatus homoseksuaalisen aikuisen soveltumattomuudesta vanhemmaksi ei muutu. Tämä tulee esille etenkin huoltajuusristiriidoissa, jossa vanhemman oikeuksista lapsiin käydään taistelua. Tilanteissa usein unohdetaan lapset ja heidän näkökulmansa asiaan, lapset muuttuvat objekteiksi ilman omaa intressiä. (Riggs 2011, 254-255.)

Sosiaalityön opiskelijoille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan (Raiz & Swank 2010) opiskelijat, jotka toivat vastauksissa esille autoritääristä orientaatiota ja traditionaalista käsitystä naisen töistä ja naisen seksuaalisuudesta, eivät pitäneet seksuaalivähemmistöjen parisuhdeoikeuksia tärkeinä. Samoin ajattelivat myös ne opiskelijat, jotka uskoivat, että seksuaalisuus on ihmisen oma valinta. Tutkimuksessa havaittiin myös, että vastaajan sosiaaliset ympäristöt vaikuttavat hänen ajatuksiinsa seksuaalivähemmistöjen oikeuksista. Opiskelijat, jotka kokivat, että heidän perheensä tai ystävänsä ovat vihamielisiä seksu-

aalivähemmistöjä kohtaan, olivat samoja, jotka vastustivat samaa sukupuolta olevien oikeutta parisuhteeseen. Myös uskonnollisuus ja tiivis mukanaolo uskonnollisissa yhteisöissä vaikutti negatiivisesti samaa sukupuolta olevien parisuhteen tukemiseen. (Raiz & Swank 2010.)

Claire Kimberly ja Alexa Moore (2015) ovat tutkineet adoptiotyöntekijöiden asenteita sateenkaarivanhempia kohtaan. Tutkimuksen mukaan sateenkaarivanhemmillä on riskinä kohdata ennakkoluuloja ja syrjintää adoptioprosessissa. Ammattilaisten aiemmat kokemukset ja henkilökohtaiset käsitykset hyvästä perheestä, haittaavat objektiivisen mielipiteen muodostamista sateenkaarivanhempien kyvykkyydestä vanhemmuuteen. Myös aiemmat tutkimukset osoittavat, että sosiaalityöntekijöiden heteronormatiiviset käsitykset vaikuttavat vanhemmuuden arviointiin. Etenkin homomiehet kohtaavat laajalti ylläpidettyjä sosiaalisia stereotyyppioita kykenevyydestään vanhemmuuteen. (Mt. 2015.) Riggs (2006), Kimberlyn & Mooren (2015) mukaan, on tutkimuksessaan havainnut, että heteronormatiiviset käsitykset vanhemmuudesta ovat suorassa yhteydessä siihen harkitsevatko sosiaalityöntekijät homo- tai lesboyksilöitä ja -perheitä sijaisvanhemmiksi.

Aaron Nortonin, Vernon Smithin ja Tony Tin Xinin (2017) tutkimuksessa havaittiin, että ihmisten tietoisien ja tiedostamattomien asenteiden välillä voi olla paljon eroavaisuuksia. Ihminen saattaa ajatella olevansa suvaitsevainen ja hyväksyvänsä kaikenlaiset perhemuodot, mutta tiedostamattomia asenteita tutkittaessa asenteet ovatkin erilaiset. Tutkimuksessa oli mukana 163 mielenterveystyön opiskelijaa (yliopisto-opiskelijoita, joista osalla oli pääaineena sosiaalityö). Opiskelijoista 82,2% oli naisia, 73% etniseltä taustaltaan valkoihoisia ja 91,4% heteroseksuaaleja. Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia opiskelijoiden tietoisia ja tiedostamattomia asenteita valkoihoisia heteroseksuaaleja sekä lesbo- ja homopareja kohtaan, jotka haluavat adoptoida tummaihoisen lapsen. Tiedostettuja asenteita mittaavien tulosten mukaan opiskelijoilla ei ollut vahvoja asenteita mitään perhemuotoa kohtaan. Tiedostamattomia asenteita mittaavien (IAT) tulosten mukaan suurimmalla osalla opiskelijoista oli tiedostamattomia asenteita, joiden mukaan he pitivät lesboparia homoparia parempina vanhempina. Heteroseksuaalipareja ei pidetty juurikaan homopareja parempina vanhempina. (Norton, Smith & Tin Xin 2017.)

Tällaista tutkimusta ei ole toteutettu aiemmin, mutta kirjallisuus tukee tutkimuksen tuloksia. Kirjallisuuden mukaan homoseksuaalinen identiteetti, etninen (transracial adoption) adoptio (adoptiovanhemman ja lapsen etninen syntyperä eroaa toisistaan), homovanhemmuus ja lesbovanhemmuus ovat asioita, jotka nähdään negatiivisemmin kuin heteroseksuaalinen identiteetti, saman etnisen syntyperän adoptiot ja heterovanhemmuus. Etenkin tiedostamattomat asenteet ovat tiedostettuja asenteita negatiivisempia. Etenkin miehet, iäkkäät ihmiset, kulttuuriset vähemmistöt ja heteroseksuaaliset ihmiset, joilla ei ole kokemuksia seksuaalisista vähemmistöistä tai adoptioperheistä, ja joilla on uskonnollinen tausta, eivät hyväksy seksuaalisia vähemmistöjä ja ajattelevat negatiivisesti homoseksuaalisesta identiteetistä, etnisestä adoptiosta ja homo- ja lesbovanhemmuudesta. (Mt. 2017.)

Tutkimuksen mukaan opiskelijat pitivät kahden naishuoltajan perheitä soveltuvampina kuin yhden miehen, yhden naisen tai kahden miehen perheitä. Instituutioiden, jotka kouluttavat opiskelijoita, tulisi opetuksessa kiinnittää huomiota erilaisia vähemmistöjä kohtaan, kuten monikulttuuriset ja samaa sukupuolta olevat pariskunnat, kohdistuviin ennakkoluuloihin ja stereotypioihin ja pyrkiä vähentämään niitä. Opetussuunnitelma, joka vähentää opiskelijoiden sukupuolistereotyyppioita voisi olla tähän avuksi. (Norton, Smith & Tin Xin 2017.)

Kimberlyn ja Mooren (2015) tutkimuksen tulokset osoittivat vahvaa yhteyttä vallalla olevien asenteiden ja ammattilaisten asenteiden välillä. Etenkin yksikön johtajan asenteella on merkittävä vaikutus siihen, hyväksyykö yksikkö adoptiohakemuksia sateenkaarivanhemmilta. Luultavasti kuitenkin työpaikan asenne sateenkaarivanhempia kohtaan on ennemminkin monien kontekstuaalisten asioiden summa, kuten aikaisempi kokemus sateenkaari-ihmisistä tai työkavereiden mielipiteet, kuin varsinaisesti yksikön asenne. Työntekijät kokoavat informaatiota useista eri lähteistä ja muodostavat mielipiteensä niiden pohjalta, minkä mukaan sitten toimivat. (Kimberly & Moore 2015.)

Ammattilaiset, joilla on hyvät valmiudet kohdata erilaisia perheitä, ovat avainasemassa sateenkaariperheiden hyvinvoinnin tukemisessa. Todellisuudessa kuitenkin monet ammattilaiset pitävät homoseksuaalista identiteettiä sairautena, eivätkä halua tarjota

heille palveluita. Koulutukseen tulisikin panostaa niin, että tulevilla ammattilaisilla olisi valmiuksia kohdata työssään kaikenlaisia perheitä. (Norton, Smith & Tin Xin 2017.)

Sateenkaarivanhempien kohtaamista ja kokemuksia sosiaalipalveluissa käsitteli ainoastaan yksi tutkimus, Juha Jämsän (2008) tutkimus ”Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsitelmä lasten ja perheiden kanssa työskenteleville”. Lisäksi kolme muuta tutkimusta käsittelevät sateenkaarivanhemman huomioimista jonkin verran (Kashubeck-West 2014; Mallon 2012 & Walters 2011).

Jämsän mukaan suomalaisesta yhteiskunnasta puuttuu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen hyvinvointia tutkiva, seuraava ja edistävä johdonmukainen politiikka. Tämän vuoksi kuntien vastuu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asukkaidensa hyvinvoinnista on korostunut. Palvelujärjestelmässämme sateenkaariperheiden tilanne rinnastetaan useasti muiden vähemmistöjen kohtaamiin haasteisiin. Haasteina ei ole ainoastaan epäammattillinen kohtaaminen ja kohtelu palveluissa. Palvelujärjestelmä ei välttämättä kykene tunnistamaan sateenkaariperhettä perheeksi. Tämän vuoksi sateenkaariperheeseen kuuluvan asiakkaan ensisijainen sosiaalinen viiteryhmä jää huomioimatta ja hyödyntämättä. Muissa vähemmistöryhmissä kulttuurinen ja sosioekonominen asema periytyy usein sukupolvelta toiselle, sateenkaariperheellisyys ei kuitenkaan yleensä siirry. Tästä voi aiheutua jännitteitä perheen ulkopuolella oleviin sukulaisiin. (Jämsä 2008, 86-87.)

Syksyllä 2006 Setan Sateenkaariperhetyön projektin ja Helsingin yliopiston Kristiina-instituutin tekemän Sateenkaariperhe-kyselyn mukaan perheiden palveluista tyytymättömmimpiä sateenkaarivanhemmat olivat perheneuvontaan ja lastenvalvojan palveluihin. Vanhempien kokemusten mukaan palvelu oli usein asiallista, mutta perheeseen suhtautuminen oli liian hienovaraista. Asioita hyssyteltiin, eikä lapsen perheestä puhuttu avoimesti. Vanhemmat kokivat, että ammattilaiset tekivät usein oletuksia sen sijaan, että perheestä ja perheen toiveista sekä tarpeista olisi avoimesti keskusteltu. (Jämsä 2008, 87-89.)

Sateenkaariperhe-kyselyssä sosiaalipalveluissa eniten eroavaisuuksia tyytyväisyydessä palvelukokemukseen liittyi lastenvalvojen tarjoamiin palveluihin. Syrjinnän pelkoa van-

hemmat kokivat etenkin perheneuvolan palveluissa. Syrjinnän pelon ja onnistumisen paikon vuoksi sateenkaariperheet jättivät käyttämättä perhe- ja sosiaalipalveluita. Onnistumisen pakkoa perheissä aiheuttaa muun muassa julkinen keskustelu, jossa on tullut esille palveluntarjoajien ennakkokäsityksiä sateenkaariperheen sopimattomuudesta lapsen kasvuympäristöksi. 21% vanhemmista oli kokenut hyvinvointipalveluissa syrjintää ja 36% kertoi odottaneensa tai pelänneensä syrjintää. (Jämsä 2008, 94-96.) Sateenkaariperheistä 19% oli käyttänyt lastensuojelun palveluita, heistä 29% mukaan sosiaalityöntekijä oli pitänyt vastaajan perhemuotoa kielteisenä asiana. Kuitenkin 39% mukaan sosiaalityöntekijä oli nähnyt vastaajan perhemuodon voimavarana. Sateenkaariperhekyselyn aineiston perusteella muuta tietoa palvelukokemuksista ei ole mahdollista saada. (Mt., 312.)

Perheet kokivat palveluista saamansa vanhemmuuden tuen puutteelliseksi. Ammatillaisen hämmennys ja ylivarovaisuus kohtaamisessa sateenkaariperheen kanssa oli usein vanhemmuuden tukemisen saannin haasteena. Palveluiden sijaan tuki vanhemmuudelle tuli sateenkaariperheissä poikkeuksellisen usein ystäviltä tai vertaistuesta. Osalla perheistä tuki omalta lapsuudenperheeltä puuttui kokonaan tai se oli puutteellista. Parisuhteelle tuen saaminen koettiin sateenkaariperheissä vieläkin puutteellisemmaksi kuin vanhemmuudelle tuen saaminen. (Jämsä 2008, 87-90.)

Mikel Waltersin (2011) tutkimuksen mukaan sosiaalialan ammattilaisilla, palveluntarjoajilla ja oikeusjärjestelmillä on vaikeuksia tunnistaa lesboparisuhdeväkivaltaa. Näiden reaaliteettien vuoksi uhrien on hyvin vaikeaa saada tarvitsemaansa apua ja tukea sekä lähteä väkivaltaisesta parisuhteesta. (Walters 2011.) Jämsän mukaan ammattilaiset saattavat kokea homoseksuaalisen parisuhteen enemmän yksityiseen piiriin kuuluvaksi kuin heteroseksuaalisen parisuhteen ja pelko asiakkaan loukkaamisesta voi vaikuttaa siihen, ettei asiaa oteta puheeksi. Pelko ja puheeksi ottamattomuus johtavat palvelun huonoon laatuun ja vaikuttavuuteen. (Jämsä 2008, 89-90.) Sateenkaariperhekyselyn tutkimustulosten mukaan sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnille on uhkana palvelujärjestelmän ja lainsäädännön kyvyttömyys havaita ja kohdata heitä ja heidän tarpeitaan. Se, että palvelujärjestelmä ei tunnista perhettä, voi aiheuttaa pahoinvoinnin kasaantumista ja näin nousta uhkaksi lapsen hyvinvoinnille. (Mt., 95.)

7 Johtopäätökset

Pro gradu -tutkielmani antaa kokonaiskuvan sateenkaarivanhempien ja -perheiden tilanteesta ja haasteista. Tutkielmani ei kuitenkaan valitettavasti pystynyt täysin vastaamaan tutkimusongelmaani siitä, millaista on sateenkaarivanhempien kohtaaminen lastensuojelun sosiaalityössä.

Sateenkaariperheiden kokemuksia, tuen tarvetta, palveluiden laatua tai sosiaalisia ongelmia käsiteltiin muutamissa tutkimuksissa (Aarnio, Kallinen, Kylmä, Solantaus & Rotkirch 2017; Jämsä 2009; Jämsä 2008). Lastensuojelun sosiaalityön näkökulmaa ei käsitellyt yksikään suomalainen tai kansainvälinen englanninkielinen tutkimus. Sosiaalityöntekijöiden tai sosiaalityön opiskelijoiden asenteita tutkivia tutkimuksia oli jonkin verran. Suurin osa sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön opiskelijoiden asenteita tutkivista tutkimuksista keskittyi samaa sukupuolta olevien vanhempien adoptioprosessiin (Norton, Smith & Xing Tan 2017; Kimberly & Moore 2015). Tasa-arvoisemman sosiaalityön tekemistä käsiteltiin joissakin artikkeleissa (Killian 2010; Pelts 2014). Tutkimuksissa todettiin, että seksuaalivähemmistöjen keskuudessa esiintyy samanlaisia sosiaalisia ongelmia kuin heteroseksuaalisissa parisuhteissa, kuten parisuhdeväkivaltaa (Walters 2011), mielen-terveysongelmia ja päihteiden väärinkäyttöä (Kashubeck-West 2012). Näin ollen voidaan olettaa, että sateenkaariperheillä on myös vastaavia haasteita.

Sateenkaarivanhempien vanhemmuutta ja vanhemmuuden haasteita käsiteltiin yhteensä 15:ssä tieteellisessä artikkelissa, tutkimuksessa ja tieteellisessä julkaisussa. Sateenkaarivanhemmuuteen haasteita loivat heteronormatiiviset oletukset, seksuaalinen suuntautuminen ja stigma.

Sosiaalityö, sosiaalityön etiikka ja ammatilliset käytänteet pohjautuvat modernistiseen perinteeseen. Modernistisena missiona on ollut syrjäytymistä ja yhteiskunnan polari-soitumista vastaan tehtävä työ, jonka perustana ovat oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoisuuden arvot. Postmoderniin aikakauteen siirtyminen on kuitenkin asettanut modernistiset arvot kyseenalaisiksi. Postmodernissa maailmassa ei enää voida perustaa sosi-

aalityötä yleispätevään normitukseen ja standardinmukaisiin käytäntöihin. Postmodernina aikakautena muun muassa perherakenteet ovat epävakaista ja moninaisia. Yksilölliset valinnanmahdollisuudet ovat lisääntyneet myös perheen muodostuksessa. Enää ei ole olemassa niin sanottua normaalia perhettä, jota kaikkien tulisi tavoitella. (Raunio 2003, 67 & 70-71.)

Tutkimustulosteni mukaan heteronormatiiviset oletukset ja ydinperheajattelu istuvat yhteiskunnissa ja ihmisissä niin tiukasti, että niihin verrataan kaikkia muita perheitä ja perhemuotoja. Myös sosiaalityöntekijöillä on vallalla heteronormatiivinen perhekäsitys etenkin tiedostamattomissa asenteissa. Normatiivinen ajattelu näkyy myös lastensuojelun ohjeistuksissa. Heteronormatiivisuuden olemassaolo vaikeuttaa parisuhdeväkivaltaa kokeneen sateenkaari-ihmisen avun ja tuen saantia etenkin viranomaistasolla. (Kimberly & Moore 2015; Norton, Smith & Tin Xin 2017; Raiz & Swank 2010; Riggs 2011; Walters 2011.) Näen heteronormatiivisten oletusten ja ydinperheajattelun pohjautuvan modernistisen sosiaalityön perinteeseen, pyrkimykseen yhteismitallistaa ihmisten toimeentulo ja hyvinvointi. Postmoderni sosiaalityö ei tavoittele yhteismitallista toimintaa, vaan näkee ihmisten elämän erilaisuuden ja pirstoutumisen. Yhteiskunnan tai sosiaalityön ei tarvitse pohtia järjestelyitä tasoittamaan ihmisten ja perheiden elämäntyyliin olevia eroja tasa-arvon edistämisen nimissä. (kts. Raunio 2003, 66-71.)

Tutkimustulosten mukaan sateenkaarivanhemmillä oli kokemuksia siitä, että sosiaalialan ammattilaiset eivät kykene ottamaan asioita avoimesti esille. Jämsän (2008, 87.) tutkimuksen mukaan vanhemmat kokivat palveluista saamansa vanhemmuuden tuen puutteelliseksi, ammattilaisten hämmennys ja ylivarovaisuus oli usein vanhemmuuden tukemisen haasteena. Samalla tavalla kokivat myös Waltersin (2011) tutkimuksessa mukana olleet lesboparisuhdeväkivaltaa kokeneet. Heidän mukaansa sosiaalialan ammattilaisilla on vaikeuksia tunnistaa lesboparisuhdeväkivaltaa ja tarjota tukea sitä kohdanneille.

Sateenkaarivanhempien kohtaamisen haasteet sosiaali- ja terveystaloudissa lähtevät yhteiskunnan puutteellisesta politiikasta koskien seksuaalivähemmistöjen hyvinvointia. Palvelujärjestelmämme ei aina kykene tunnistamaan sateenkaariperhettä perheeksi.

Tämän lisäksi kohtaaminen ja kohtelu saattaa olla epäammattimaista. Sateenkaariperheiden vanhemmat ovat kokeneet myös liian hienovaraista suhtautumista. Keskustelu ammattilaisten kanssa on ollut heidän oletuksiinsa perustuvaa, eikä asioista olla voitu keskustella avoimesti. Syrjinnän pelon ja onnistumisen pakon vuoksi sateenkaariperheet jättävät käyttämättä perhe- ja sosiaalipalveluita. (Jämsä 2008, 86-87.)

Sateenkaariperheissä niin vanhemmilla kuin lapsillakin on usein kokemuksia, että he ovat jääneet kohtaamatta sellaisena perheenä kuin ovat. Tämän vuoksi myös sosiaalipalveluissa vanhempaa saattaa huolestuttaa, huomioidaanko hänen tosiasiallinen perhetilanteensa hoitosuunnitelmaa tehtäessä. Juha Jämsän (2008, 296-297.) mukaan lastensuojelussa on tärkeää kiinnittää huomiota sosiaalityöntekijän ja sateenkaarivanhemman luottamuksellisen suhteen rakentamiseen ja työntekijän valmiuksiin vastata asiakkaan mahdollisesti kokemaan syrjinnän pelkoon. Syrjinnän pelon kokemukset voivat estää luottamuksellisen kommunikaation. Työntekijä voi lievittää asiakkaan pelkoa puhumalla ääneen palvelun päämääristä, joilla pyritään turvaamaan asiakkaan ja hänen perheensä hyvinvointi. (Mt., 296-297.) Lastensuojelun asiakkaaksi tullessaan perheellä saattaa olla taustalla palvelujärjestelmän epäonnistuminen sateenkaariperheen vanhemmuuden ja parisuhteen tukemisessa (mt., 313). Työskenneltäessä sateenkaarivanhemmuuden haasteiden kanssa on tärkeää keskittyä vanhempien vahvuuksiin ja vanhempien identiteetin rakentamiseen, sekä siihen, millä tavoin haasteet koetaan yksilötasolla, pariskuntana ja perheenä. (Kashubeck-West 2014, 110.)

Lastensuojelussa on tärkeää hahmottaa ja huomioida lapsen tosiasiallinen perhe. Sateenkaariperheen lapsella on usein useampia vanhempia, joita ei kuitenkaan juridisesti katsota lapsen vanhemmiksi. Lapsen perheen saattaa muodostaa esimerkiksi mies- ja naisparit, jolloin lapsi pitää vanhempinaan kaikkia neljää aikuista. Lapsen kokemusta perheestään ei voida ohittaa lastensuojelussa. Myös huoltajana ei-juridisen vanhemman mielipide, kuulluksi tuleminen ja päätöksen teossa mukana oleminen huoltajien tavoin on tärkeää. Lapsella saattaa myös olla sisarusuhteita, jotka eivät kuitenkaan juridisesti katsottuna sitä ole. Myös sisarusuhteiden huomioiminen ja ylläpitäminen lastensuojelun työskentelyn aikana on tärkeää. (Jämsä 2008, 314.)

Ammattilaisten, jotka ovat tekemisissä sateenkaari-ihmisten kanssa, tulisi ensimmäisenä pohtia omaa asennettaan ja käsitystään sateenkaari-ihmisistä. Ammattilaisten tulisi pohtia oman kulttuurin ja uskonnon vaikutusta asenteensa muodostumiseen. Useat ammattilaiset saattavat uskoa olevansa puolueettomia ja pystyvänsä kohtaamaan sensitiivisenä pidettyjä asioita, vaikka he eivät juurikaan ole saaneet koulutusta sukupuolen tai seksuaalisuuden kohtaamiseen lastensuojelussa. (Mallon 2012, 219.)

Seksuaaliseen suuntautumiseen sidoksissa olevia vanhemmuuden haasteita olivat tutkimustulosten mukaan yhteiskunnan, yhteisön, perheen tai ystävien käsitys, ettei perheen ei-biologinen vanhempi ole oikea vanhempi ja ettei hän sen vuoksi ole tasavertainen huolehtimaan lapsen asioista (Kashubeck-West 2014, 110). Seksuaalinen suuntautuminen tuo enemmän haasteita homovanhemmille kuin lesbovanhemmille. Lesbovanhempia pidetään turvallisina huoltajina lapselle, kun taas homovanhempien ajatellaan olevan lapselle vaaraksi tai heidän perusteensa vanhemmuuteen ovat kevytmielisiä. Homovanhemmat kokevat myös lesbovanhempia enemmän ennakkoluuloja ja homofobista kohtelua. (Kaighin 2011, 267-268; Wagner 2010.)

Hicks (2014) on pohtinut sukupuolen (sex) ja sosiaalisen sukupuolen (gender) vaikutuksia yksilölle. Hänen mukaansa yksilö voi olla samanaikaisesti sekä alisteisessa, että etuoikeutetussa asemassa sukupuolensa tai sosiaalisen sukupuolensa vuoksi. Mielestäni tämä tulee esille sateenkaari-ihmisten kokemissa ennakkoluuloissa ja homofobisessa kohtelussa. Homoseksuaalien voidaan ajatella olevan sukupuolensa (mies) vuoksi etuoikeutetussa asemassa, mutta taas sosiaalisen sukupuolensa (homo) vuoksi alisteisessa asemassa, koska heidän ei ajatella olevan turvallisia huoltajia lapsille. Lesbovanhemmat taas ovat sukupuolensa (nainen) vuoksi alisteisessa asemassa, mutta taas sosiaalisen sukupuolensa (lesbo) vuoksi etuoikeutetussa asemassa suhteessa homoseksuaaleihin. Tutkimustulosteni mukaan sateenkaari-ihmisten on haasteellista saada tukea parisuhdeväkivaltaan etenkin lesboparisuhteessa. Tuen saamista vaikeuttaa yleisesti vallalla oleva ajatus siitä, että nainen ei voi satuttaa toista naista (Walters 2011). Tässä tilanteessa taas parisuhdeväkivallasta kärsivä lesbonainen on tuplasti alisteisessa asemassa sekä sukupuolensa, että seksuaalisen sukupuolensa vuoksi. Hänen on haasteellista saada apua ja tukea tilanteeseensa lähiympäristöltään ja ammattilaisilta, koska yleisesti ajatellaan, että nainen ei voi satuttaa toista naista.

Seksuaalinen suuntautuminen tuo mukanaan stigman, jolla on vaikutusta myös sateenkaari-ihmisten vanhemmuuteen (Apgar ym. 2017). Stigmaa koetaan kolmella eri tasolla; ulkoisella, sisäisellä ja koetulla tasolla. Apgarin, Kovacin ja Trusselin (2017) tutkimuksen mukaan sateenkaarivanhemmat eivät olleet kokeneet lastensa harrastusten parissa ulkoista stigmatisointia, mutta he olivat kuitenkin koko ajan tietoisia seksuaalisen stigman mahdollisuudesta ja peloissaan sen toteutumisesta. Vanhemmat kokivat muiden vanhempien osalta epäsuoria seksuaaliennakkoluulojen merkkejä, kuten uteliaita katseita, puhumattomuutta ja tarvetta ”tulla ulos”. Vanhemmilla näkyi myös koettua stigmaa, joka näkyi varovaisuutena, pelkona ja ulkopuolisuuden uhkana heidän pohtiessaan lasten tulevaisuutta sekä pelkoa siitä, että lapset joutuvat vaikeuksiin sateenkaariperhe-taustansa vuoksi. (Apgar ym. 2017.)

Lähes kaikki tutkimuksessani olevat tieteelliset artikkelit, tutkimukset ja tieteelliset julkaisut käsittelevät sateenkaariperheiden kohtaamia haasteita ja heteronormatiivisia oletuksia. Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että sosiaalityön tutkimus kaipaa tietoa sateenkaarivanhempien ja -perheiden kokemuksista lastensuojelun sosiaalityössä niin kotimaisella kuin kansainväliselläkin tutkimuskentällä. Sateenkaariperheiden vanhempien ja lasten kohtaamia haasteita perheessään ja kodin ulkopuolella ei kuitenkaan ole hyvä jättää tutkimusten ulkopuolelle, vaikka niitä onkin tutkittu paljon. Asenneilmapiiri sateenkaari-ihmisiä kohtaan muuttaa koko ajan muotoaan, välillä suvaitsevampaan suuntaan ja välillä taas päinvastoin. Sosiaalityöntekijöiden on hyvä olla tietoisia sateenkaariperheiden kohtaamasta asenneilmapiiristä, jotta he voivat tukea perheitä parhaalla mahdollisella tavalla.

8 Pohdinta

Pro gradu -tutkielmani teoreettisena lähestymistapana sateenkaarivanhempien kohtaamiseen lastensuojelun sosiaalityössä olen käyttänyt postmodernia feminismiä, postmodernia sosiaalityötä ja kohtaamista. Kimmokkeen tutustua postmoderniin feminismiin sain Lapin yliopiston sosiaalityön teoria -kurssilla. Feministinen teoria avasi ajatusmaailmani ja antoi ”kiltin tytön -syndroomasta” kärsivälle opiskelijalle ja sosiaalialan ammattilaiselle luvan ajatella laatikon ulkopuolelta, luvan kyseenalaistaa ja tarkastella sosiaalityön käytänteitä sekä omia ja työkavereiden asenteita kriittisesti.

Postmoderni feminismi ei tällä hetkellä ole ”aallon harjalla” sosiaalityön tai yhteiskuntatieteiden tutkimuksessa. Sitä saatetaan pitää vanhanaikaisena ja aikansa eläneenä teoriana. Etsiessäni postmodernista feminismistä kertovia tieteellisiä teoksia huomasin, että suurin osa oli tehty 2000-luvun alkupuolella tai aiemmin (Ahokas & Rantanen 1996; Butler 2006; Juvonen, Rossi & Saresma; Kinnunen 2001; Kuronen 2009; Petersen 2003; Petrelius 2005; Raitakari 2002; Wilton 2001). 2000-luvun puolivälin jälkeen tehtyjä postmodernia feminismiä käsitteleviä tieteellisiä julkaisuja löytyi jonkin verran (Appelrouth & Desfor Edles 2011; Heiskala & Husso 2016; Julkunen 2016; Orme 2013; Hicks 2014, Julkunen 2010).

Feminismi -sana sisältää paljon negatiivisia kaikuja ajasta, jolloin feminismiä pidettiin naisten vihana miehiä kohtaan. Chimanda Ngozi Adichie on nigerialainen naiskirjailija, joka on kirjoittanut esseen ”Meidän kaikkien pitäisi olla feministejä” (Adichie 2017). Kirja jaettiin viime lukuvuonna 2016-2017 kaikille suomalaisille 9. luokan oppilaille (Aamu-lehti 2017). Adichie on samaa mieltä kanssani siitä, että feminismi -sanassa on negatiivista painolasti. Hänen mukaansa usein ajatellaan, että

”feministi vihaa miehiä, rintaliivejä ja afrikkalaista kulttuuria, feministin mielestä naisilla pitäisi olla aina yliote suhteessa miehiin, feministi ei käytä meikkiä eikä deodorantia, feministi ei poista ihokarvoja, feministi on huumorintajuton ja jatkuvasti pahalla päällä”. (Adichie 2017, 11.)

Itse ajattelen feminismin olevan tasa-arvon ajamista ikään, sukupuoleen, rotuun, uskontoon tai seksuaalisuuteen katsomatta. Ajattelen, että silloin kun huomaamme jonkin

näistä aiheuttavan ongelmia ja, että siihen pitää löytää ratkaisu, on se nykypäivän feministisiä. Sama päämäärä on mielestäni sosiaalityöllä. Sosiaalityössä pyritään auttamaan heikommassa asemassa olevaa yksilöä voimaan paremmin. IFSW:n ja IASSW:n virallisen sosiaalityön määritelmän mukaan sosiaalityö on ongelmien ratkaisua ja muutoksen aikaansaamista. Sosiaalityöntekijä toimii yhteiskunnan, yksilön, perheen ja yhteisön muutosagenttina. (Talentia 2000.) Lisäksi feministisen näkökulman hyödyntäminen sosiaalityössä auttaa havaitsemaan valta-asetelmia ja eriarvoisuutta tuottavia eroja.

Ajattelen, että sosiaalityössä on tarpeellista antaa tilaa postmodernille ajatukselle siitä, että asiakkaat voivat jäsentää omaa elämäänsä eri tavalla kuin työntekijä ja molemmat ovat yhtä oikeassa. Työntekijän ei tarvitse saada asiakasta muuttamaan omaa jäsenystään standardin mukaiseksi tai työntekijän asiakkaan mukaiseksi. Esimerkiksi sateenkaariperheen vanhempien kanssa työskennellessään työntekijän tulee hyväksyä vanhempien valinta perheenmuodostuksesta ja vanhemmuudesta, eikä verrata ratkaisua heterovanhempien perheenmuodostukseen ja vanhemmuuteen. Työntekijä ja asiakas voivat keskustelujen myötä muodostaa yhteisen näkemyksen siitä, mikä edistäisi asiakkaan ja tämän perheen tilannetta ilman, että sateenkaarivanhemmille tarjotaan tyypillisiä heterovanhemmille tarjottavia keinoja. Lastensuojelulain tiukka tulkitseminen voi ulkoistaa ei-biologisen tai virallisen huoltajana toimimattoman vanhemman lastensuojelun sosiaalityön ulkopuolelle. Tämä voi olla vaarana myös sateenkaarivanhempien kohdalla. Raunion (2003, 75.) mukaan postmodernissa sosiaalityössä työntekijä ei pyri löytämään syvällisiä selityksiä asiakkaan käyttäytymiselle, vaan keskittyy ainoastaan käyttäytymisessä havaittaviin piirteisiin. Keskiössä ei ole ”miksi asiakas tekee mitä tekee”, vaan ”mitä hän tekee”. Sosiaalityöntekijä reagoi asiakkaan konkreettisiin tekoihin ilman, että pyrkii ymmärtämään ja selittämään tämän toimintaa. Sosiaalityöntekijä kannustaa asiakastaan ottamaan vastuuta tekojensa seurauksista, oppimaan hallitsemaan käyttäytymistään ja toimimaan hyväksytyllä tavalla. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen ymmärrys, joka on postmodernin sosiaalityön toiminnan peruste, syntyy välittömässä kontaktissa, kun asiakkaan käyttäytyminen ja tarpeet kohtaavat työntekijällä käytössä olevat resurssit ja menettelytavat. (Mt., 75-76.) Sosiaalityöntekijä tekee tulkintatyötä hyväksyen asiakkaansa useat identiteetit, roolit, ristiriitaiset arvot ja elämäntilanteen monitasoisuuden. Työntekijä jäsentää asiakkaan tilannetta tämän tulkinnoista käsin ilman normatiivisia ehtoja. (Raitakari 2002, 47.)

Toisaalta pelkästään postmodernin sosiaalityön ajatukset eivät mielestäni yksistään toimi sateenkaarivanhempien kanssa tehtävän sosiaalityön perustana. Postmoderni sosiaalityö tarjoaa heidän kanssa tehtävään työhön paljon tukea, mutta ainoastaan sille perustuvassa sosiaalityössä on omat haasteensa. Postmoderni sosiaalityö itsessään saattaa näyttäytyä niin, että sosiaalityöntekijä keskittyy ainoastaan työsuoritukseensa ja tehtäväänsä palvelujen koordinoijana, jolloin asiakkaan kohtaaminen yksilönä tunteineen, haavoittuvuuksineen ja vahvuuksineen jää ohueksi. Vaarana on, että sosiaalityöntekijän työ ei perustu enää vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa, vaan hänestä tulee tarpeita ja riskejä arvioiva ja toimenpiteitä tarjoava hoivamanageri (Raunio 2003, 77). Raitakarin (2002, 47.) mukaan taas postmoderni sosiaalityö on ennen kaikkea neuvottelevaa, reflektovaa ja dialogista. Postmoderni ihmiskuva näyttäytyy sosiaalityön ihanneasiakkaana. Asiakas on oman elämänsä määrittelijä ja päätöksentekijä, joka kantaa myös vastuun valinnoistaan. Haasteena kuitenkin on, että tästä hyötyvät ainoastaan ne, joilla on riittävästi kulttuurisia, sosiaalisia ja taloudellisia resursseja. (Raitakari 2002, 51.) Feministisen sosiaalityön tavoitteena on asiakkaina olevien naisten valtaistaminen (empowerment) (Kuronen 2004, 277). Valtaistamisessa eli niin kutsutussa voimavarakeskeisessä työskentelyssä on paljon samaa postmodernin sosiaalityön ajatuksen kanssa siitä, että asiakasta kannustetaan ottamaan vastuu omasta tilanteestaan. Sosiaalityöntekijä auttaa ja tukee asiakastaan kunnioittamalla tämän omaa asiantuntijuutta tilanteessaan. Asiakkaan kuuleminen ja hänen tavoitteistaan lähtevä työskentely on voimavarakeskeisen sosiaalityön lähtökohtana (Rostila 2001, 40). Postmoderni feministinen sosiaalityö laajentaa feministisen sosiaalityön naisasiakkaista laajemmalle, vähemmistöjä koskevien asiakkaiden, kuten sateenkaari-ihmisten kanssa tehtävään sosiaalityöhön. Mielestäni postmoderni feministinen sosiaalityö yhdistää postmodernin sosiaalityön, feministisen sosiaalityön ja voimavarakeskeisen sosiaalityön toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi. Marjo Kurosen (2004, 289.) mukaan useat tutkijat ovat kuitenkin kritisoineet postmodernin teorian ja feministisen ajattelun yhdistämistä. Heidän mukaansa postmodernin teorian ongelmana feministisestä näkökulmasta katsottuna on, että se kiistää sukupuoleen, sosiaaliluokkaan ja etnisyyteen perustuvan yhteiskunnallisen eriarvoisuuden. Toisaalta taas osa postmodernia ja feminististä teoriaa yhdistävistä tutkijoista on sitä mieltä, että yhdistelmä on käytännöstä lähtevää, moninaisuuden ja valtasuhteiden monimutkaisuuden huomioivaa käytännön sosiaalityötä. (Mt., Kuronen 2004, 289-291.)

Olen Kurosen kanssa samaa mieltä siitä, että feministinen sosiaalityö antaa sosiaalityöntekijälle välineitä tilanteen arviointiin, herkistää valtasuhteille, vallankäytölle ja työnteekijän ja asiakkaan ristiriidoille ja auttaa ottamaan ne avoimesti esille (Kuronen 2004, 287).

Pro gradu -tutkielmassani olen tarkastellut sateenkaarivanhempien kohtaamista lastensuojelun sosiaalityössä tekemäni systemaattisen kirjallisuuskatsauksen pohjalta. Prosessi ei ole ollut helppo. Olin yllättynyt siitä, kuinka vähän sateenkaarivanhempien kokemuksia sosiaalityössä on tutkittu. Useat tutkimukset, jotka kokonaisluennassa jouduin jättämään pois, keskittyivät tutkimaan homoseksuaalisten lasten vanhempien kokemuksia ja tuen tarvetta, iäkkäiden homoseksuaalien sosiaalisen tuen tarvetta sekä nuorten homoseksuaalien kokemuksia, tuen tarvetta ja palveluiden laatua. Tutkielmani ei vastaa täydellisesti tutkimusongelmaani siitä, miten sateenkaarivanhemmat tulevat kohdatuksi lastensuojelun sosiaalityössä, mutta se antaa kuvan sateenkaarivanhemmuuden haasteista, sosiaalityöntekijöiden asenneilmapiiristä sekä sateenkaarivanhempien kohtaamisesta. Sateenkaarivanhempien perheet lastensuojelun asiakkaina vaikuttavat olevan vielä hyvin marginaalisia niin meillä Suomessa kuin maailmallakin. Tutkittua tietoa heidän kohtaamisestaan lastensuojelun asiakkaina ei juuri ole. Sateenkaarivanhempien kohtaamista on kuitenkin tutkittu neuvoloissa, päiväkodeissa, kouluissa ja terveydenhuollossa.

Tutkielmani tutkimustulosten perusteella sateenkaariperheiden vanhemmille on kuitenkin paljon avun ja tuen tarvetta vanhemmuudessa, johon lastensuojelun sosiaalityössä on mahdollista vastata. Voi kuitenkin olla, että pärjäämisen pakko ja tietoisuus marginaalissa olemisesta estää asiakkuuteen hakeutumisen. Tutkimustulosten mukaan sateenkaarivanhemmat kokevat sosiaalityöntekijöiden työskentelyn liian hienoväraisiksi. Heidän kokemustensa mukaan asioita, varsinkin seksuaalisuuteen liittyviä, ei uskalleta, osata tai kehdeta ottaa esille. Tämän perusteella voisi päätellä, että apua ja tukea ei haeta, koska ei luoteta sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoon riittävästi.

Toivon, että tutkielmani haastaa sosiaalityön opiskelijoita ja opettajia ja sosiaalityön ammattilaisia pohtimaan paitsi sateenkaarivanhempien kohtaamista, myös pohtimaan omia ajatuksia, asenteita ja käyttäytymismalleja sateenkaari-ihmisiä ja -perheitä kohtaan.

Lähteet

- Aamulehti 13.02.2017; "Meidän kaikkien pitäisi olla feministejä" – 9.-luokkalaisille jaettavasta kirjasta nousi kohu. <https://www.aamulehti.fi/kulttuuri/meidan-kaikkien-pitaisi-olla-feministeja-9-luokkalaisille-jaettavasta-kirjasta-nousi-kohu-24273284/> Viitattu 4.8.2018.
- Aarnio, Kia 2014: Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet. Kirjallisuuskatsaus. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2014 (6).
- Aarnio, Kia & Kallinen, Kati & Kylmä, Jari & Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna 2017: Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 62/2017. Väestöliitto. Helsinki.
- Adichie, Chimamanda Ngozi 2017; Meidän kaikkien pitäisi olla feministejä. Otava. Helsinki.
- Aer, Janne 2012: Lastensuojelu-oikeus. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Sanoma Pro. Helsinki.
- Ahokas, Pirjo & Rantonen, Eila 1996; Feminismin muukalaiset. Rodun ja etnisyyden haasteet. Teoksessa Kosonen, Päivi (toim.); Naissubjekti & Postmoderni. Gaudeamus. Tampere.
- Alasuutari, Maarit 2003: Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa. Gaudeamus. Helsinki.
- Altman, Dennis 2013: End of the Homosexual? University of Queensland Press. St Lucia.
- Anderson, Rebecca K & Arkfeld, Renae & Callaghan, Trisha A & Dwyer, Ashley & Kindle, Peter A & Nowak, Julie A 2015: Rural Perspectives on Same-Sex Marriage. Journal of Gay & Lesbian Social Services 27 (2), 201-215.
- Apgar, Jen & Kovac, Laura & Trussell, Dawn.E 2017: LGBTQ parents' experiences of community youth sport: Change your forms, change your (hetero) norms. Sport Management Review.
- Appelrouth, Scott & Desfor Edles, Laura 2011: Sociological Theory in the Contemporary Era: Text and Readings. Feminist and Gender theories. Sage. Thousand Oaks, United States.
- Ball, Carlos 2012: The right to be parents: LGBT families and the transformation of parenthood. NYU Press. New York.
- Bernstein, Mary (toim.) & Taylor, Verta (toim.). 2013: Marrying Kind?: Debating Same-Sex Marriage within the Lesbian and Gay Movement. University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Biblarz, Timothy & Burke, Nathaniel & Carroll, Megan 2014: Same-Sex Families. Teoksessa: Richards, Martin (toim.) & Scott, Jacqueline (toim.) & Treas, Judith. The Sociology of Families. John Wiley & Sons, Incorporated. Somerset. 109-131.
- Brooks, Alison M & Simon, Rita J 2009: Gay and Lesbian Communities the World Over. Lexington Books. Lanham, MD.
- Brotman, Shari & Newman, Peter A & Ryan, Bill & Woodford, Michael R 2010: Northern Enlightenment: Legal Recognition of Same-Sex Marriage in Canada. Journal of Gay & Lesbian Social Services 22 (1), 191-209.
- Browne, Kath (toim.) & Lim, Jason 2007: Geographies of Sexualities: Theory, Practices and Politics. Taylor and Francis. Brookfield
- Cahill, Sean 2009a: Black Sexual Citizenship Understanding the Impact of Political Issues on Those at the Margins of Race, Sexuality, Gender, and Class. Teoksessa Barnes, Sandra L & Battle, Juan (toim.) Black Sexualities: Probing Powers, Passions, Practices, and Policies. Rutgers University Press. New Brunswick. 190-212.

- Cahill, Sean 2009b: Black and Latino Same-Sex Couple Households and the Racial Dynamics of Antigay Activism. Teoksessa Barnes, Sandra L & Battle, Juan (toim.) Black Sexualities: Probing Powers, Passions, Practices, and Policies. Rutgers University Press. New Brunswick. 243-268.
- Casquarelli, Elaine j & Fallon, Kathleen M 2011: Nurturing the Relationships of All Couples: Integrating Lesbian, Gay, and Bisexual Concerns Into Premarital Education and Counseling Programs. *Journal of Humanistic Counseling* 50 (2), 149-160.
- Colonna, Rafael. J 2013: "We are both her mothers and I want the world to know that": Parent term selection among lesbian co-parents with children conceived through donor insemination. Teoksessa Neff Claster, Patricia & Lee Blair, Sampson: Visions of the 21st Century Family: Transforming Structures and Identities. Emerald Group Publishing Limited. Bingley. 77-104.
- Committee on Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Health Issues and Research Gaps and Opportunities, Board on the Health of Select Populations and Institute of Medicine 2011: Health of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender People: Building a Foundation for Better Understanding. National Academies Press. Washington.
- Coren, Esther & Fisher, Mike 2006: The Conduct of Systematic Research Reviews for SCIE Knowledge Reviews. London: Social Care Institute for Excellence.
- DeBoer, David 2009: Focus on the Family. The Psychosocial Context of Gay Men Choosing Fatherhood. Teoksessa: Hammack, Phillip & Cohler, Bertram. The Story of Sexual Identity: Narrative Perspectives on the Gay and Lesbian Life Course. Oxford University Press. New York. 327-346.
- Drushel, Bruce (toim.) & German, Kathleen (toim.) 2009: Queer Identities/Political Realities. Cambridge Scholars Publishing. Newcastle.
- Durkin, Kevin & Schaffer, Rudolph H 2015: The Wiley Handbook of Developmental Psychology in Practice: Implementation and Impact. John Wiley & Sons, Incorporated. Chichester.
- Eke, Winnie & Curenton, Stephanie & Iheoma, Iruka 2014: The CRAF-E4 Family Engagement Model: Building Practitioners' Competence to Work with Diverse Families. San Diego.
- Eyler, Evan (toim.) & Witten, Tarynn M. (toim.) 2012: Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Aging: Challenges in Research, Practice, and Policy. Johns Hopkins University Press. Baltimore.
- Fish, Julie 2012: Social work with lesbian, gay, bisexual and trans people: making a difference. Social work in practice series. Policy Press. Bristol.
- Fish, Julie & Karban, Kate 2015: Lesbian, gay, bisexual and trans health inequalities: international perspectives in social work. Policy Press. Bristol. Chicago.
- Gergen, Kenneth 2003: Narrative, Moral Identity and Historical Consciousness: A Social Constructionist Account. Teoksessa Straub, Jürgen (toim.) 2005: Making Sense of History. Berghahn Books. Oxford. 99-119.
- Gilbert, Jen 2014: Sexuality in School: The Limits of Education. University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Gerris, Jan 1994: Perhearvot vanhempien silmin: Perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa Virkki, Juha (toim.): Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. WSOY. Juva. 143-162.
- Goffman, Erving 1990: The Presentation of Self in Everyday Life. Penguin. London.
- Hagström, Oili 2016: Lastensuojelun prosessit ja niiden johtaminen -luento. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Helmikuu 2016.
- Hamilton, Carrie 2012: Sexual Revolutions in Cuba: Passion, Politics, and Memory.

- University of North Carolina Press. Chapel Hill.
- Harkko, Jaakko & Haverinen, Riitta & Koivisto, Juha 2006: Alustava kirjallisuuskatsaus osallistavan arvioinnin vaikutuksista sosiaalityössä. Stakes. Helsinki.
- Hasanen, Kirsi 2013: Narrating Care and Entrepreneurship. University Press. Tampere.
- Heino, Tarja 2007: Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Stakes, Työpapereita; 30/2007.
- Heiskala, Risto & Husso, Marita 2016: Suomalaisen sukupuoliradikalismien kolme aaltoa ja erojen politiikka. Teoksessa Husso, Marita & Heiskala, Risto (toim.): Sukupuolikysymys. Gaudeamus. Helsinki. 187–207.
- Henrickson, Mark 2010: Civilized Unions, Civilized Rights: Same-Sex Relationships in Aotearoa New Zealand. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 22 (1), 40-55.
- Hicks, Stephen 2014: Social work and gender: An argument for practical accounts. *Qualitative Social Work* 14 (4), 471–487.
- Hinkka, Terhi., Koivisto, Juha & Haverinen, Riitta 2006: Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Stakes. Vastapaino Oy. Helsinki.
- Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2013: Tutki ja kirjoita. 15-17. painos. Tammi. Helsinki.
- Hänninen, Vilma 1999: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampereen Yliopisto.
- Hänninen, Vilma 2016: Kuinka paljon on tarpeeksi? Aineiston määrä laadullisessa tutkimuksessa. Julkaisussa *Aikuiskasvatus: aikuiskasvatustieteellinen aikakauslehti* 37 (2), 109-113.
- Johansson, Kirsi 2007: Kirjallisuuskatsaukset – Huomio systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Teoksessa Johansson, Kirsi & Axelin, Anna & Stolt, Minna & Ääri, Riitta-Liisa (toim.) *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen*. Turun Yliopisto. Hoitotieteen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja. Sarja A51, 3-7.
- Johansson, Kirsi & Kontio, Elina 2007: Systemaattinen tarkastelu alkuperäistutkimusten laatuun. Teoksessa Johansson, Kirsi & Axelin, Anna & Stolt, Minna & Ääri, Riitta-Liisa (toim.) *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen*. Turun Yliopisto. Hoitotieteen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja. Sarja A51, 101-107.
- Johnston, Lon B & Stewart, Chris 2013: Still Among the Missing? A Content Analysis of LGBT Articles in Social Work Journals, 1998–2009. *Journal of Gay & Lesbian Social Services* 25(2), 232-243.
- Jokinen, Arja 2000: Narratiivit muutostyön resurssina. Naisten kertomusten muotoutuminen turvakodissa käytävissä keskusteluissa. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) *Auttamistyö keskusteluna – tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Vastapaino. Tampere. 131-166.
- Jokinen, Arja & Suoninen, Eero 2000: Rikoksesta resurssi. Narratiivien rakentuminen sosiaalityön kohtaamisissa. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. SoPhi. Jyväskylä. 207-236.
- Julkunen, Raija 2016: Sukupuoli valtiollisen politiikan kohteena. Teoksessa Husso, Marita & Heiskala, Risto (toim.): *Sukupuolikysymys*. Gaudeamus. Helsinki. 231-257.
- Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula 2006: Sateenkaariperhe-kysely 2006. Teoksessa Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula (toim.): *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –julkaisu, Työministeriö. Helsinki. 13-20.
- Jämsä, Juha 2008: Sateenkaariperheiden kokemuksia palveluista. Teoksessa Hilden,

- Anders & Huuska, Maarit & Jämsä, Juha (toim.) & Karvinen, Marita & Solantaus, Tytti. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva. 86-97.
- Kaighin, Jenny 2011: Different Ways of "Doing Family" in Australia: Queering the Impact of Same-Sex Law Reform. Teoksessa Ball, Mathew & Scherer, Burkhard. Queering Paradigms II: Interrogating Agendas. Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften. 259-274.
- Kashubeck-West, Susan 2014: Parenting Issues for Lesbian Couples. Teoksessa Dworkin, Sari. H & Pope, Mark: Casebook for Counseling Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Persons and Their Families. American Counseling Association. Alexandria. 103-110.
- Kansallinen julkaisutyypiluokittelu. Opetusministeriön julkaisutyypiluokittelu 2010. https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/kansallinen_julkaisutyypiluokittelu.pdf. Viitattu 14.1.2018.
- Killian, Mary 2010: The Political Is Personal: Relationship Recognition Policies in the United States and Their Impact on Services for LGBT People. *Journal of Gay & Lesbian Social Services* 22 (1-2), 9-21.
- Kimberly, Claire & Moore, Alexa 2015. Attitudes to Practice: National Survey of Adoption Obstacles Faced by Gay and Lesbian Prospective Parents. *Journal of Gay & Lesbian Social Services* 27 (4), 436-456.
- Kinnunen, Merja 2001: Luokiteltu sukupuoli. Vastapaino. Tampere.
- Klemola, Ulla & Talvio, Markus 2017: Toimiva vuorovaikutus. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Korkala, Mirja 2014: Tunnustuksen saaminen perheen sisäisessä adoptiossa-sateenkaariperheiden kokemuksia perheen sisäisestä adoptiosta. Jyväskylän yliopisto/ Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityö. Pro gradu -tutkielma.
- Kuronen, Marjo 2004: Valtaistumista vai voimavaraistumista – Feministisiä näkökulmia empowermentiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Kuronen, Marjo & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004. PS-kustannus. Jyväskylä. WS Bookwell Oy. Juva.
- Kuronen, Marjo 2009: Feministinen tutkimus ja sosiaalityön tutkimus - kohtaamisia ja kohtaamattomuutta. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus. Jyväskylä. 111-130.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Tampere: Vastapaino
- Känkänen, Päivi 2006: Taidelähtöiset työmenetelmät lastensuojelussa. Teoksessa Anis, Merja & Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. WS Bookwell Oy. Juva. 129-148.
- Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko 2007: "Nyt kuullaan meitä asiakkaita"- Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53. Rovaniemi.
- Lavalette, Michael 2011: Radical social work today: social work at the crossroads. Policy Press. Bristol
- Lavoie, Kevin & Greenbaum, Mona 2012: Thoughts on families with homosexual parents: Seeing their reality to better address the need of the children. *Nouvelles Pratiques Sociales* 24(2), 140-150.
- Leap, William L (toim.) & Lewin, Ellen (toim.) 2009: Out in Public: Reinventing Lesbian / Gay Anthropology in a Globalizing World. John Wiley & Sons, Incorporated. Hoboken.

- Leino-Kilpi, Helena (2007) Kirjallisuuskatsaus - tärkeää tietoa. Teoksessa Johansson, Kirsi & Axelin, Anna & Stolt, Minna & Ääri, Riitta-Liisa (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun Yliopisto. Hoitotieteen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja. Sarja A51, 2.
- Lowman, Rodney L (toim.) 2013: Internationalizing Multiculturalism: Expanding Professional Competencies in a Globalized World. American Psychological Association. Washington.
- Lorah, Peggy & Matthews, Connie 2014: Domestic Violence in Same-Sex Relationships. Teoksessa Dworkin, Sari & Pope, Mark: Casebook for Counseling Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Persons and Their Families. American Counseling Association, Waley. Alexandria.
- Luquis, Raffy R & Prez, Miguel 2013: Cultural Competence in Health Education and Health Promotion. John Wiley & Sons, Incorporated. Somerset.
- LOS Unicef 2016: YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf. Viitattu 28.3.2016.
- LSL Lastensuojelulaki 417/2007. Finlex. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#P25>. Viitattu 5.12.2017.
- Madill, Marg 2008: Civil Unions and the Recognition of Lesbian Relationships. *Journal of Women & Social Work* 23 (1), 77-86.
- Mallon, Gerald. P 2012: Practice With Families Where Gender or Sexual Orientation Is an Issue: Lesbian, Gay, Bisexual, and Trans Individuals and Their Families. Teoksessa Congress, Elaine & Gonzales, Manny: Multicultural Perspectives In Social Work Practice with Families. 3rd Edition. Springer Publishing Company. New York. 205-229.
- Mucciaroni, Gary 2014: Same Sex, Different Politics: Success and Failure in the Struggles over Gay Rights. University of Chicago Press. Chicago.
- Muiruri, Marjo 2016: Teiniäidit lastensuojelun asiakkaina. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Kandidaatin tutkielma. Sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto/Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Avoin yliopisto.
- Muukkonen, Tiina 2008: Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Kivelä, Niina & Lindblom, Bengt & Muukkonen, Tiina (toim.) & Tiilikainen, Tiina. Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17, 2008. 133-143
- Moring, Anna 2013a: Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Väitöskirjatutkimus. Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Sukupuolentutkimus. Tiivistelmä. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/39269>. Viitattu 2.4.2017.
- Moring, Anna 2013b: Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Väitöskirjatutkimus. Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Sukupuolentutkimus
- Norton, Aaron & Smith, Vernon & Xing Tan, Tony 2017: Adoption of Black children by White parents in heterosexual and homosexual relationships: Exploring mental health trainees' explicit and implicit attitudes. *Journal of Gay & Lesbian Social Services* 29 (3), 233-251.
- Orme, Joan 2013: Feminist Social Work. Teoksessa Gray, Mel & Webb, Stephen (toim.): Social Work Theories and Methods. University of Newcastle. Australia. 87-98.
- Park, Shelley. M 2013. Mothering Queerly, Queering Motherhood: Resisting Monomaternalism in Adoptive, Lesbian, Blended, and Polygamous Families. State University of New York Press. Albany.

- Pekkarinen, Elina 2010: Sosiaalialan arvojohtajat ja muutoksen managerit. Laadullinen katsaus sosiaalialan johtamisen tutkimuksesta. THL. Helsinki.
- Pelts, Michael D 2014: A Look Back at the Defense of Marriage Act: Why Same-Sex Marriage Is Still Relevant for Social Work. *Journal of Women & Social Work* 29 (2): 237-247
- Petersen, Alan 2003: Research on Men and Masculinities. Some Implications of Recent Theory for Future Work. *Men and Masculinities* 6 (1), 54–69.
- Petrelius, Päivi 2015: Lapsen edun määrittelyn hankaluuus. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/-/lapsen-edun-maarittelyn-hankaluuus>. Viitattu 28.3.2016.
- Petrelius, Päivi 2005: Sukupuoli ja subjektiivisuus sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social research* 266. Jyväskylän yliopisto.
- Phelan, Shane 2014: *Sexual Strangers: Gays, Lesbians, and Dilemmas of Citizenship*. Temple University Press. Philadelphia.
- Puustinen, Heidi 2015: Perhehoitoa sateenkaaren väreissä – sateenkaariperheet lastensuojelun perhehoidon sijaisperheenä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Sosiaalityö. Pro gradu -tutkielma.
- Raatikainen, Eija 2015: Lujita luottamusta. asiakassuhteen rakentuminen sosiaali- ja terveysalalla. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Raitakari, Suvi 2002: Sosiaalityön marginaalistasus – Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Juhila, Kirsi & Roivainen, Irene (toim.): *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Kopijyvä Oy. Jyväskylä. 44-62.
- Raiz, Lisa & Swank, Eric 2010: Predicting the support of same-sex relationship rights among social work students. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 22(1), 149-164.
- Raunio, Kyösti 2003: *Sosiaalityö murroksessa*. Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. HYY-yhtymä. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Riggs, Damien 2011: "What about the Children!" Homophobia, Accusations of Pedophilia, and the Construction of Childhood. Teoksessa Ball, Mathew & Scherer, Burkhard. *Queering Paradigms II: Interrogating Agendas*. Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften. 245-258.
- Rostila, Ilmari 2001: Tavoitelähtöinen sosiaalityö, Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Kopijyvä Oy. Jyväskylä.
- Ruuskanen, Jussi 2015: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksia sosiaalityön asiakkuudesta. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Yhteiskuntatieteiden laitos. Sosiaalityö. Pro gradu -tutkielma.
- Salminen, Ari 2011: Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto. Opetusjulkaisu 62. Julkisjohtaminen 4. http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf Viitattu 7.11.2017.
- Sanabria, Samuel 2013: When Adoption Is Not an Option: Counseling Implications Related to Surrogacy. *Journal of Gay & Lesbian Social Services* 25 (3): 269-286.
- Sateenkaariperheet ry 2016: Tutkimusraportti: Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Edita Prima Oy. Helsinki.
- STM Sosiaali- ja terveysministeriö 2014: Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2014:4. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISBN_978-952-00-34887.pdf?sequence=1. Viitattu 28.3.2016.

- STM Sosiaali- ja terveysministeriö 2017: LAPE-muutosohjelma: Ministeriöt tukevat, mutta varsinaisen muutoksen tekevät ammattilaiset lasten ja perheiden kanssa. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lape-muutosohjelma-ministeriot-tukevat-mutta-varsinaisen-muutoksen-tekevät-ammattilaiset-lasten-ja-perheiden-kanssa?snb_adtype=email&snb_admedia=emaileri%20-%20Sote-uudistus+-+Muutosjohtajan+uutiskirje+12*4*2017&snb_adname=Sote-uudistus+-+Muutosjohtajan+uutiskirje+12*4*2017%20-%20Lue%20lisaa&emlr=u-2262445-54575511-1347136-8&utm_source=emaileri&utm_medium=email&utm_campaign=Sote-uudistus%20-%20Muutosjohtajan%20uutiskirje%2012*4*2017&utm_term=Lue%20lisaa&utm_content=u-2262445-54575511-1347136-8. Viitattu 13.4.2017
- Talentia 2000; IFSW:n ja IASSW:n Virallinen sosiaalityön määritelmä vuodelta 2000. http://www.asiantuntijapaivat.fi/files/251/Sosiaalityon_maaritelma.pdf Viitattu 4.8.2018.
- THL Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2013: Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin. https://www.tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_001.html?s=0. Viitattu 2.4.2017.
- THL Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016: Mitä on lastensuojelu? <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>. Viitattu 28.3.2016.
- Tilastokeskus 2017: Käsitteet; perhe. <http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/perhe.html>. Viitattu 2.4.2017.
- Tin, Louis-Georges (toim.) 2008: The Dictionary of Homophobia: A Global History of Gay & Lesbian Experience. Arsenal Pulp Press. Vancouver.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 5. uudistettu painos. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä
- Tutkimustieteellinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 31.1.2018
- Tähtinen, Helena 2007: Systemaattinen tiedonhaku hoitotieteen näkökulmasta. Teoksessa Johansson, Kirsi & Axelin, Anna & Stolt, Minna & Ääri, Riitta-Liisa (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun Yliopisto. Hoitotieteen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja. Sarja A51, 10-45
- Wagner, Cynthia. G 2010: Homosexuality and Family Formation. The Futurist, 44 (3), 6-7.
- Walters, Mikel L 2011: Straighten Up and Act Like a Lady: A Qualitative Study of Lesbian Survivors of Intimate Partner Violence. Journal of Gay & Lesbian Social Services 23 (2): 250-270.
- Wilton, Tamsin 2001: Sexualities in health and social care. A textbook. Open University Press. Philadelphia.
- Woodford, Michael R 2010: Journal of Gay & Lesbian Social Services 22 (1-2), 1-8.
- Yle uutiset, 2016: <http://yle.fi/uutiset/3-8920647>. Viitattu 15.11.2016.
- Zastrow, Charles 2013: Introduction to social work and social welfare: empowering people. Brooks/Cole.

Liite 1: Vuosina 2006-2016 Suomessa tehdyt sukupuolivähemmistöjä koskevat tutkimukset ja pro gradu -tutkielmat

Kirjoittaja	Vuosi	Tutkimus	Tavoite & tutkimustehtävä	Keskeiset tulokset	Tietokanta
Heikkilä, Hanna Kaisa	2013	Biologisesta vanhemmuudesta sosiaaliseen vanhemmuuteen – Suomen vanhemmuuslainsäädäntö sateenkaariperheiden ja lapsen edun näkökulmasta	Pro gradu –tutkielmassa tarkastellaan Suomen vanhemmuuslainsäädäntöä homo- ja lesbovanhemmista muodostuvien sateenkaariperheiden näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitetään, miten vanhemmuus määräytyy Suomen lainsäädännössä, millaista vanhemmuutta lainsäädäntö suojaa ja millaista perhekäsitystä ja käsitystä lapsen edusta suhteessa erilaisiin vanhemmuuksiin se ilmentää. Tutkimus selvittää miten lainsäädäntö kykenee vastaamaan lesbo- ja homoparien sekä useammasta kuin kahdesta vanhemmasta koostuvien apilaperheiden vanhemmuusratkaisuihin ja miten lainsäädäntöä pitäisi tästä näkökulmasta kehittää.	Sateenkaariperheiden asema vanhemmuuslainsäädännössä on epätasa-arvoinen heteroperheisiin nähden. Apilaperheiden asemaa hankaloittaa se, ettei Suomen lainsäädäntö mahdollista lapselle useampaa kuin kahta juridista vanhempaa. Lasten asema näissä perheissä on turvaton, kun heille merkityksellisiä vanhemmuuksia ei voida laillisesti vahvistaa.	Melinda
Hopponen, Nadja	2014	"Separate and unequal" Homoseksuaalien adoptio-oikeus Suomessa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa	Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan homoseksuaalien adoptio-oikeutta Suomessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa.	Tulevaisuudessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voi joutua käsittelemään enenevimmissä määrin homoseksuaalien oikeuksiin liittyviä tapauksia. Lisäksi tuomioistuimen mahdollistettua valitusoikeus adoptioasioissa, voidaan olettaa, että myös adoptio-oikeuteen liittyvät valitukset lisääntyvät.	Seta
Moring, Anna	2013	Oudot perheet: norveja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa	Tutkimus käsittelee sateenkaariperheiden tilannetta sellaisena kuin se näyttäytyy suomalaisessa lainsäädännössä, mediakeskusteluissa ja sateenkaariperheille suunnatuissa opaskirjoissa. Tutkimuksen lähtökohtana on perheitä koskevat normit ja ihanteet, jotka rakentuvat yhteiskunnallisessa keskustelussa sekä se, millä tavoin sateenkaari -perheistä keskustellaan Suomessa.	Tutkimuksen mukaan sateenkaariperheiden asema Suomessa on marginaalinen ja kiistanalainen. Tähän syynä on se, että lainsäädäntö ei tunnista kaikkia sateenkaari -perheiden vanhemmuuksia, jonka vuoksi lapselta puuttuu tapaamis- ja perintöoikeus kaikkiin vanhempiinsa nähden.	Melinda
Kivipuro, Kaisa	2015	Sijais synnytys ja vanhemmuuden normalisointi. Lisääntymisoikeuksien rajallinen lainsäädäntöaineistossa.	Pro gradu -tutkielmassa selvitetään miten sijais synnytykskeskustelussa on pyritty rajaamaan oikeudellista vanhemmuutta.	Vanhemmuuden kontekstissa säädöksillä on suuri merkitys, koska ne vaikuttavat millaisia keinoja ja kenellä on mahdollisuus lisääntyä. Lainsäädännöllä ei kuitenkaan pystytä kokonaan kieltämään esimerkiksi koti-inseminatioon perustuvia tai ulkomailta tapahtuvia sijais synnytyksiä. Kieltämällä sijais synnytykset Suomessa, päättäjät jättävät ulkomaisiin sijais synnytyksiin liittyvien ongelmien arvioinnin yksilöille.	Seta

Koivunen, Emilia	2008	Naisparien arjen strategiat: sateenkaariperheiden kulttuurinen ja sosiaalinen paikka	Pro gradu -tutkielma käsittelee naisparien perheiden äitiyttä ja vanhemmuutta. Tutkimus perustuu kodin arjen ja ulkoisen maailman kohtaamisen tarkasteluun. Tutkimus tarkastelee naisparien sateenkaariperheiden käsityksiä perhe-elämästä.	Sateenkaariperheiden elämä näyttäytyy perhekeskeisenä lapsiperhe-elämänä, jossa keskeiselle sijalle asettuvat ne ulkomaailman ja ympäröivän yhteiskunnan kohtaamiset, tilat ja sosiaaliset tilanteet, joiden kautta perheet kyseenalaistavat ja uudelleen määrittelevät perinteisiä perhemuotoja.	Melinda
Korkala, Mirja	2014	Tunnustuksen saaminen perheen sisäisessä adoptioprosessissa: sateenkaari-perheiden kokemuksia adoptioneuvonnasta	Tutkimuksessa tarkastellaan sateenkaari-perheiden kokemuksia adoptioneuvonnasta. perheen sisäisen adoption yhteydessä. Tutkimuksen kohteena on, miten tunnustuksen saaminen (tai sen puute) omalle perheidentiteetille näkyy adoptioneuvontatyössä.	Perheen sisäinen adoptioprosessi nykymuodossaan ei tue sateenkaari-perheiden perheidentiteettiä. Sateenkaari-perheiden kokemuksissa korostuvat puutteellinen ja syrjivä lainsäädäntö sekä adoptioprosessin heteronormatiivisuus, sateenkaari-perheiden erityisyyden huomioimatta jätävä adoptioneuvontaprosessi.	Melinda
Räsänen, Joonas	2016	Sukupuolineutraalin avioliiton filosofinen oikeutus	Pro gradu -tutkielma käsittelee argumentteja sukupuolineutraalia avioliittoa vastaan ja sen puolesta.	Sukupuolineutraalinavioliitto on filosofisesti perusteltu, moraalisesti oikeutettu ja siten laillisesti hyväksyttävissä, sillä se lisää samaa sukupuolta olevien parien ja lasten hyvinvointia sekä onnellisuutta aiheuttamatta yhteiskunnalle tai muille ihmisille vahinkoa tai haittaa.	Seta
Savolainen, Tuomas	2015	Isä, teoriassa	Pro gradu -tutkielmassa tutkitaan isyyden käsitettä ja sen muodostumista mm. transsukupuolisilla isillä.	Isyys ei ole ikuinen ja tarkkarajainen käsite, vaan mitä tarkemmin sitä tarkastellaan, sitä enemmän yksiselitteisen isyyden määritelmän antaminen hankaloituu.	Seta
Tudeer, Leena	2012	Sateenkaari-perheen lapsen kolme vanhempaa – Vanhemmuus ja huoltajuus kolmiapilaperheessä	Pro gradu -tutkielma selvittää apilaperheen lapsen jokaisen vanhemman määräytymistä erikseen: isyyttä, äitiyttä ja sosiaalisen vanhemman asemaa. Tutkielmassa tarkastellaan huoltajuuden määräytymistä sekä sitä, mitä oikeuksia ja velvollisuuksia huoltajuus ja juridinen vanhemmuus tuovat mukanaan.	Koko teksti ei ole saatavilla.	Melinda
Väänänen, Lauri	2015	"Ei olis herkkua olla homoparin mukula" – Vuoden 2011 eduskuntavaaliehdokkaiden kannanotot homo- ja lesboparien oikeuteen perheen ulkoiseen adoptioon	Pro gradu -tutkielmassa tutkimuskohteena ovat vuoden 2011 eduskuntavaaliehdokkaiden kannanotot homo- ja lesbopareille myönnettävään perheen ulkoiseen adoptio-oikeuteen. Tutkielmassa selvitetään, millaisia ihanteita perheestä ehdokkaiden mielipiteisiin sisältyy.	Ehdokkaiden perheihanteet noudattavat pitkälti kahtiajakoa heteroseksuaalisen ydinperheen ihanteen ja monimuotoisen perheen ihanteen välillä. Näiden kahden perheihanteen väliin jää monimuotoisuuden hyväksyvä perheen ihanne, jossa korostetaan myös vanhempien kykyä rakkauteen ja huolenpitoon, mutta nähdään ensisijaisesti lapselle parhaana perheenä heteroseksuaalinen ydinperhe.	Seta

Liite 2: Elektronisissa tietokannoissa käytetyt hakulauseet

Haussa käytetyt asiasanat: rainbow families, lgbt families, same-sex marriage, gay couples, parenting, child protection, social services, social work, sateenkaariperhe, rekisteröityparisuhde, lastensuojelu ja sosiaalityö

Hakulausekkeiden hakutulos hakulausekkeen perässä ()-merkkien sisällä.

Academic search Elite

- "gay couples" OR "same-sex marriage" OR "lgbt famil?" OR "rainbow famil?" AND "child protect?" (0)

- "gay couples" OR "same-sex marriage" OR "lgbt famil?" OR "rainbow famil?" AND "social work?" OR "child protect?" OR "social services" (36)

Limiters: Scholarly (Peer Reviewed) Journals

Published Date: 20070101-20171231

Search modes - Boolean/Phrase

Ebook Central™

- "rainbow families""child protection"PUB YEAR 2007-2017 (2)

- parenting"social services" LCHS homosexuality SUBJECT social science PUB YEAR 2007-2017 (28)

- "lgbt families""social services" SUBJECT social science PUB YEAR 2007-2017 (23)

- "lgbt families""child protection" PUB YEAR 2007-2017 (8)

Melinda

- sateenkaariperhe? AND lastensuojelu? date=2007&end_date=2017 (4)

- rekisteröityparisuhde? AND lastensuojelu? (0)

- lgbt? AND lastensuojelu? (0)

- lgbt? AND sosiaalityö? (5)

Science Direct

- "gay couples" OR "same-sex marriage" OR "lgbt famil?" OR "rainbow famil?" AND "social work?" OR "child protect?" OR "social services" (2)

[All Sources(Social Sciences)]

Social Science Database (ProQuest)

- "gay couples" OR "same-sex marriage" OR "lgbt famil?" OR "rainbow famil?" AND "social work?" OR "child protect?" OR "social services" (2)

Peer reviewed

Additional limits - Date: From 2007 to 2017

Liite 3: Tietokantojen hakutulokset

TIETOKANTA	KRITEERI	LKM
Academic search Elite	Full text- tarkasteluun	14
	Hylkäämiskriteeri; kieli	-
	Hylkäämiskriteeri; saatavuus	4
	Hylkäämiskriteeri; laatu	-
	Hylkäämiskriteeri; muu syy	18
	Yht.	36
Ebook Central™	Full text- tarkasteluun	27
	Hylkäämiskriteeri; kieli	-
	Hylkäämiskriteeri; saatavuus	-
	Hylkäämiskriteeri; laatu	2
	Hylkäämiskriteeri; muu syy	29
	Yht.	58
Melinda	Full text- tarkasteluun	6
	Hylkäämiskriteeri; kieli	-
	Hylkäämiskriteeri; saatavuus	-
	Hylkäämiskriteeri; laatu	-
	Hylkäämiskriteeri; muu syy	1
	Yht.	7
ScienceDirect	Full text- tarkasteluun	1
	Hylkäämiskriteeri; kieli	-
	Hylkäämiskriteeri; saatavuus	-
	Hylkäämiskriteeri; laatu	1
	Hylkäämiskriteeri; muu syy	-
	Yht.	2

Social Science Database	Full text- tarkasteluun	2
	Hylkäämiskriteeri; kieli	-
	Hylkäämiskriteeri; saatavuus	-
	Hylkäämiskriteeri; laatu	-
	Hylkäämiskriteeri; muu syy	-
	Yht.	2
	Kaikki yhteensä	105